

Μεγάλα ἠθικά τοῦ Ἀριστοτέλους

www.physics.ntua.gr/mourmouras/greats/aristoteles

Μεγάλα ἠθικά Α΄

2 Βιβλία: Α΄, Β΄

Βιβλίον 1ον

§ 1. Ἐπειδὴ προαιρούμεθα λέγειν ὑπὲρ ἠθικῶν, πρῶτον ἂν εἴη σκεπτέον τίνος ἐστὶ μέρος τὸ ἦθος. ὥς μὲν οὖν συντόμως εἰπεῖν, δόξειεν ἂν οὐκ ἄλλης ἢ τῆς πολιτικῆς εἶναι μέρος. ἔστι γὰρ οὐθὲν ἐν τοῖς πολιτικοῖς δυνατὸν πρᾶξι ἀνευ τοῦ ποῖόν τινα εἶναι, λέγω δ' οἷον σπουδαῖον τὸ δὲ σπουδαῖον εἶναι ἐστὶ τὸ τὰς ἀρετὰς ἔχειν δεῖ ἄρα, εἴ τις μέλλει ἐν τοῖς πολιτικοῖς πρακτικὸς εἶναι, τὸ ἦθος εἶναι σπουδαῖος μέρος ἐστὶν ἄρα, ὥς ἔοικε, καὶ ἀρχὴ ἢ περὶ τὰ ἦθη πραγματεία τῆς πολιτικῆς, τὸ δ' ὅλον καὶ τὴν ἐπωνυμίαν δικαίως δοκεῖ ἂν μοι ἔχειν ἢ πραγματεία οὐκ ἠθικὴν ἀλλὰ πολιτικὴν.

Δεῖ ἄρα, ὥς ἔοικε, πρῶτον ὑπὲρ ἀρετῆς εἰπεῖν, τί τέ ἐστι καὶ ἐκ τίνων γίνεται. οὐθὲν γὰρ ἴσως ὄφελος εἰδέναι μὲν τὴν ἀρετὴν, πῶς δὲ ἔσται καὶ ἐκ τίνων μὴ ἐπαίειν. οὐ γὰρ μόνον ὅπως εἰδήσομεν τί ἐστὶ σκοπεῖσθαι δεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τίνων ἔσται σκέψασθαι. ἅμα γὰρ εἰδῆσαι βουλόμεθα καὶ αὐτοὶ εἶναι τοιοῦτοι τοῦτο δ' οὐ δυνησόμεθα, ἐὰν μὴ εἰδῶμεν καὶ ἐκ τίνων καὶ πῶς ἔσται.

Ἀναγκαῖον μὲν οὖν εἰδῆσαι τί ἐστὶν ἀρετὴ (οὐ γὰρ ῥάδιον εἰδέναι τὸ ἐκ τίνων ἔσται καὶ πῶς ἔσται, ἀγνοοῦντα τὸ τί ἐστίν, ὥσπερ οὐδ' ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν). Οὐ δεῖ δὲ λανθάνειν οὐδ' εἴ τινες πρότερον ὑπὲρ τούτων εἰρήκασιν. πρῶτος μὲν οὖν ἐνεχείρησεν Πυθαγόρας περὶ ἀρετῆς εἰπεῖν, οὐκ ὀρθῶς δὲ τὰς γὰρ ἀρετὰς εἰς τοὺς ἀριθμοὺς ἀνάγων οὐκ οἰκείαν τῶν ἀρετῶν τὴν θεωρίαν ἐποιεῖτο οὐ γὰρ ἐστὶν ἢ δικαιοσύνη ἀριθμὸς ἰσάκεις ἴσος.

Μετὰ τοῦτον Σωκράτης ἐπιγενόμενος βέλτιον καὶ ἐπὶ πλεῖον εἶπεν ὑπὲρ τούτων, οὐκ ὀρθῶς δὲ οὐδ' οὗτος. τὰς γὰρ ἀρετὰς ἐπιστήμας ἐποίει τοῦτο δ' ἐστὶν εἶναι ἀδύνατον. αἱ γὰρ ἐπιστήμαι πᾶσαι μετὰ λόγου, λόγος δὲ ἐν τῷ διανοητικῷ τῆς ψυχῆς ἐγγίνεται μορίῳ γίνονται οὖν αἱ ἀρεταὶ πᾶσαι κατ' αὐτὸν ἐν τῷ λογιστικῷ τῆς ψυχῆς μορίῳ συμβαίνει οὖν αὐτῷ ἐπιστήμας ποιοῦντι τὰς ἀρετὰς ἀναιρεῖν τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς, τοῦτο δὲ ποιῶν ἀναιρεῖ καὶ πάθος καὶ ἦθος. διὸ οὐκ ὀρθῶς ἤψατο ταύτη τῶν ἀρετῶν.

Μετὰ ταῦτα δὲ Πλάτων διείλετο τὴν ψυχὴν εἰς τε τὸ λόγον ἔχον καὶ εἰς τὸ ἄλογον ὀρθῶς, καὶ ἀπέδωκεν ἐκάστῳ τὰς ἀρετὰς τὰς προσηκούσας. μέχρι μὲν οὖν τούτου καλῶς μετὰ μέντοι τοῦτο οὐκέτι ὀρθῶς. τὴν γὰρ ἀρετὴν κατέμιξεν καὶ συνέζευξεν εἰς τὴν πραγματείαν τὴν ὑπὲρ τάγαθοῦ, οὐ δὴ ὀρθῶς οὐ γὰρ οἰκείον ὑπὲρ γὰρ τῶν ὄντων καὶ ἀληθείας λέγοντα οὐκ ἔδει ὑπὲρ ἀρετῆς φράζειν οὐδὲν γὰρ τούτῳ κάκείῳ κοινόν.

Οὗτοι μὲν οὖν ἐπὶ τοσοῦτον ἐφήψαντο καὶ οὕτως ἐχόμενον δ' ἂν εἴη μετὰ ταῦτα σκέψασθαι τί δεῖ αὐτοὺς λέγειν ὑπὲρ τούτων. Πρῶτον μὲν οὖν ἰδεῖν δεῖ ὅτι πάσης ἐπιστήμης καὶ δυνάμεως ἐστὶ τι τέλος, καὶ τοῦτ' ἀγαθόν οὐδεμία γὰρ οὐτ' ἐπιστήμη οὔτε δύναμις ἔνεκεν κακοῦ ἐστίν. εἰ οὖν πασῶν

τῶν δυνάμεων ἀγαθὸν τὸ τέλος, δῆλον ὡς καὶ τῆς βελτίστης βέλτιστον ἂν εἶη. ἀλλὰ μὴν ἢ γε πολιτικὴ βελτίστη δύναμις, ὥστε τὸ τέλος αὐτῆς ἂν εἶη ἀγαθόν. ὑπὲρ ἀγαθοῦ ἄρα, ὡς εἰκεν, ἡμῖν λεκτέον, καὶ ὑπὲρ ἀγαθοῦ οὐ τοῦ ἀπλῶς, ἀλλὰ τοῦ ἡμῖν οὐ γὰρ τοῦ θεῶν ἀγαθοῦ ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτου καὶ ἄλλος λόγος καὶ ἀλλοτρία ἢ σκέψις. ὑπὲρ τοῦ πολιτικοῦ ἄρα ἡμῖν λεκτέον ἀγαθοῦ.

Πάλιν δὲ καὶ τοῦτο διελεῖν δεῖ. ὑπὲρ ἀγαθοῦ τοῦ πῶς λεγομένου; οὐ γὰρ ἐστὶν ἀπλοῦν. λέγεται γὰρ ἀγαθὸν ἢ τὸ ἄριστον ἐν ἐκάστῳ τῶν ὄντων, τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ διὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν αἰρετόν ἢ οὗ τᾶλλα μετασχόντα ἀγαθὰ ἐστίν, τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ ἰδέα τἀγαθοῦ.

Πότερον οὖν ὑπὲρ τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ δεῖ, ἢ οὐ, ἀλλ' ὡς τὸ κοινὸν ἐν ἅπασιν ὑπάρχον ἀγαθόν; ἕτερον γὰρ τῆς ἰδέας τοῦτο δόξειεν ἂν εἶναι. ἢ μὲν γὰρ ἰδέα χωριστὸν καὶ αὐτὸ καθ' αὐτὸ τὸ δὲ κοινὸν ἐν ἅπασιν ὑπάρχει, οὐκ ἔστιν δὴ ταῦτόν τῳ χωριστῳ. οὐ γὰρ ἂν ποτε τὸ χωριστὸν καὶ τὸ πεφυκὸς αὐτὸ καθ' αὐτὸ εἶναι ἐν πᾶσιν ὑπάρχοι.

Πότερον οὖν ὑπὲρ τούτου δεῖ λέγειν τἀγαθοῦ τοῦ ἐνυπάρχοντος; ἢ οὐ; διὰ τί; ὅτι τοῦτο ἐστὶ μὲν τὸ κοινόν, ὡς ὁ ὀρισμὸς καὶ ἡ ἐπαγωγή ὁ δὲ ὀρισμὸς βούλεται τὴν ἐκάστου οὐσίαν λέγειν, ἤτοι ὅτι ἀγαθὸν ἢ ὅτι κακὸν ἢ ὅτι ἂν ἄλλο ἢ λέγει δὲ ὁ ὅρος ὅτι τὸ τοιόνδ' ἀγαθὸν καθόλου, ὃ ἂν ἢ αὐτὸ δι' αὐτὸ αἰρετόν τὸ δὲ ἐν ἅπασιν ἐνυπάρχον ὁμοιον τῳ ὄρω ἐστίν.

Ὁ δὲ ὅρος λέγει ὅτι ἀγαθόν, ἐπιστήμη δὲ γε οὐδὲ δύναμις οὐδεμία λέγει ὑπὲρ τοῦ τέλους τοῦ αὐτῆς ὅτι ἀγαθόν, ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἄλλης δυνάμεως ἐστὶ θεωρῆσαι (οὔτε γὰρ ὁ ἰατρὸς οὔτε ὁ οἰκοδόμος λέγει ὅτι ἀγαθὸν ἢ ὑγίεια οὐδὲ ἡ οἰκία, ἀλλ' ὅτι ὁ μὲν ὑγίειαν ποιεῖ, καὶ ὡς ποιεῖ, ὃ δ' οἰκίαν) δῆλον τοίνυν ὅτι οὐδὲ τῇ πολιτικῇ ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ λεκτέον τοῦ κοινοῦ. μία γὰρ ἐστὶν καὶ αὐτὴ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν τοῦτο δὲ οὐδεμιᾶς ἦν λέγειν οὔτε δυνάμεως οὔτ' ἐπιστήμης ὡς τέλος οὐδ' ἄρα τῆς πολιτικῆς ἐστὶν τὸ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ λέγειν τοῦ κατὰ τὸν ὀρισμόν.

Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦ κατὰ τὴν ἐπαγωγὴν κοινοῦ. διὰ τί; ὅτι ὅταν βουλώμεθα δεῖξαι καὶ τι τῶν μέρους ἀγαθῶν, ἢ τῳ ὀρισμῳ δείκνυμεν ὅτι ὁ αὐτὸς λόγος ἐφαρμόττει ἐπὶ τε τἀγαθόν καὶ ἐπὶ τοῦτο ὃ ἂν βουλώμεθα δεῖξαι ὅτι ἀγαθόν, ἢ τῇ ἐπαγωγῇ, οἷον ὅταν θέλωμεν δεῖξαι ὅτι ἡ μεγαλοψυχία ἐστὶν ἀγαθόν, φαμέν ὅτι ἡ δικαιοσύνη ἀγαθόν καὶ ἡ ἀνδρεία καὶ ἀπλῶς αἱ ἀρεταί, ἢ δὲ μεγαλοψυχία ἀρετὴ, ὥστε καὶ ἡ μεγαλοψυχία ἀγαθόν οὐδὲ δὴ ὑπὲρ τοῦ κατὰ τὴν ἐπαγωγὴν κοινοῦ ἀγαθοῦ λεκτέον τῇ πολιτικῇ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἀδύνατα συμβήσεται τούτῳ καὶ τῳ κατὰ τὸν ὄρον κοινῳ ἀγαθῳ. ὅτι γὰρ ἀγαθόν, καὶ ἐνταῦθ' ἐρεῖ. Δῆλον τοίνυν ὅτι ὑπὲρ τοῦ ἀρίστου ἀγαθοῦ λεκτέον ἐστὶν καὶ ἀρίστου τοῦ ἡμῖν ἀρίστου τὸ δ' ὅλον ἴδοι ἂν τις ὅτι οὐκ ἔστιν μᾶς οὔτ' ἐπιστήμης οὔτε δυνάμεως τὸ ὑπὲρ παντὸς ἀγαθοῦ σκοπεῖν. Διὰ τί; ὅτι τἀγαθὸν ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις ἐστὶν καὶ γὰρ ἐν τῳ τί καὶ ἐν τῳ ποιῳ καὶ ἐν τῳ ποσῳ καὶ πότε καὶ πρὸς τι καὶ τινὶ καὶ ἀπλῶς ἐν ἀπάσαις. ἀλλὰ μὴν τὸ πότε ἀγαθὸν ἐν μὲν ἰατρικῇ ὁ ἰατρὸς οἶδεν, ἐν δὲ κυβερνητικῇ ὁ κυβερνήτης, ἐν ἐκάστη δ' ἕκαστος. πότε μὲν γὰρ δεῖ τεμεῖν ὁ ἰατρὸς οἶδεν, πότε δὲ δεῖ πλεῖν ὁ κυβερνήτης. ἐν ἐκάστη δὲ τὸ πότε ἀγαθὸν ἕκαστος τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰδήσει οὔτε γὰρ ὁ ἰατρὸς τὸ ἐν τῇ κυβερνητικῇ ἀγαθὸν πότε εἰδήσει, οὔτε ὁ κυβερνήτης τὸ ἐν ἰατρικῇ. οὐκ ἄρα οὐδ' οὕτως ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ λεκτέον τὸ γὰρ πότε ἐν πάσαις κοινόν.

Ὅμοίως δὲ καὶ τὸ πρὸς τι ἀγαθόν καὶ τὸ κατὰ τὰς ἄλλας κατηγορίας κοινόν μὲν ἀπάσαις, οὐδεμιᾶς δ' ἐστὶν οὔτε δυνάμεως οὔτ' ἐπιστήμης εἰπεῖν ὑπὲρ τοῦ ἐν ἐκάστη πότε ἀγαθοῦ, οὐδ' αὖ τῆς πολιτικῆς ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ λέγειν. ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ ἄρα, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀρίστου, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἡμῖν ἀρίστου.

Ἴσως δὲ οὐδὲ δεῖ βουλόμενον τι δεικνύναι, τοῖς μὴ φανεροῖς παραδείγμασι χρῆσθαι, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς, καὶ ὑπὲρ τῶν νοητῶν τοῖς αἰσθητοῖς, καὶ ταῦτα γὰρ φανερώτερα. ὅταν οὖν ὑπὲρ τάγαθοῦ τις ἐγχειρῆ λέγειν, οὐ λεκτέον ἐστὶν ὑπὲρ τῆς ιδέας. καίτοι οἶονταί γε δεῖν, ὅταν ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ λέγωσιν, ὑπὲρ τῆς ιδέας δεῖν λέγειν ὑπὲρ γὰρ τοῦ μάλιστα ἀγαθοῦ φασὶ δεῖν λέγειν, αὐτὸ δὲ ἕκαστον μάλιστ' ἐστὶν τὸ τοιοῦτον, ὥστε μάλιστ' ἂν εἴη ἀγαθὸν ἢ ιδέα, ὡς οἶονται. ὁ δὲ τοιοῦτος λόγος ἀληθῆς μὲν ἐστὶν ἴσως ἀλλ' οὐχ ἢ πολιτικὴ ἐπιστήμη ἢ δύναμις, ὑπὲρ ἧς νῦν ἐστὶν ὁ λόγος, οὐχ ὑπὲρ τούτου σκοπεῖ τάγαθοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἡμῖν ἀγαθοῦ. οὐδεμία γὰρ οὐτ' ἐπιστήμη οὔτε δύναμις ὑπὲρ τοῦ τέλους λέγει ὅτι ἀγαθόν, ὥστε οὐδ' ἢ πολιτικὴ. διὸ οὐχ ὑπὲρ τοῦ κατὰ τὴν ιδέαν ἀγαθοῦ τὸν λόγον ποιεῖται.

Ἄλλ' ἴσως φησὶ τούτῳ τάγαθῷ ἀρχῇ χρῆσάμενος ὑπὲρ τῶν καθ' ἕκαστα, ἐκ τούτου προβάς, ἐρεῖ. οὐδ' οὕτως ὀρθῶς. δεῖ γὰρ τὰς ἀρχὰς οἰκείας λαμβάνειν. ἄτοπον γάρ, εἴ τις βουλόμενος τὸ τρίγωνον ὡς δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχον δεῖξαι, λάβοι ἀρχὴν ὅτι ἢ ψυχὴ ἀθάνατος. οὐ γὰρ οἰκεία, δεῖ δὲ τὴν ἀρχὴν οἰκείαν εἶναι καὶ συνημμένην νῦν δὲ καὶ ἄνευ τοῦ τὴν ψυχὴν εἶναι ἀθάνατον δείξει τις δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχον τὸ τρίγωνον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν ἐστὶ θεάσασθαι τὰ ἄλλα ἄνευ τοῦ κατὰ τὴν ιδέαν ἀγαθοῦ διὸ οὐκ οἰκείαν ἀρχὴν εἶναι τούτου τάγαθοῦ.

Οὐκ ὀρθῶς δὲ οὐδ' ὁ Σωκράτης ἐπιστήμας ἐποίει τὰς ἀρετάς. ἐκεῖνος γὰρ οὐδὲν ᾧδε δεῖν μάτην εἶναι, ἐκ δὲ τοῦ τὰς ἀρετὰς ἐπιστήμας εἶναι συνέβαιεν αὐτῷ τὰς ἀρετάς μάτην εἶναι. διὰ τί; ὅτι ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει ἅμα εἰδέναι τὴν ἐπιστήμην τί ἐστὶ καὶ εἶναι ἐπιστήμονα (εἰ γὰρ ἰατρικὴν τις οἶδεν τί ἐστίν, καὶ ἰατρὸς οὗτος εὐθέως ἐστίν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν) ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν τοῦτο συμβαίνει. οὐ γὰρ εἴ τις οἶδεν τὴν δικαιοσύνην τί ἐστίν, εὐθέως δίκαιος ἐστίν, ὡς δ' αὐτως κάπὶ τῶν ἄλλων. συμβαίνει οὖν καὶ μάτην τὰς ἀρετάς εἶναι καὶ μὴ εἶναι ἐπιστήμας.

§ 2. Ἐπεὶ δ' ὑπὲρ τούτων διώριστα, πειραθῶμεν λέγειν τάγαθὸν ποσαχῶς λέγεται. Ἔστι γὰρ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν τίμια, τὰ δ' ἐπαινετά, τὰ δὲ δυνάμεις. τὸ δὲ τίμιον λέγω τὸ τοιοῦτον, τὸ θεῖον, τὸ βέλτιον, οἷον ψυχὴ, νοῦς, τὸ ἀρχαιότερον, ἢ ἀρχή, τὰ τοιαῦτα τίμια γὰρ ἐφ' οἷς ἢ τιμῇ, τοῖς δὲ τοιούτοις πᾶσιν τιμῇ ἀκολουθεῖ. οὐκοῦν καὶ ἢ ἀρετὴ τίμιον, ὅταν γε δὴ ἀπ' αὐτῆς σπουδαῖός τις γένηται ἤδη γὰρ οὗτος εἰς τὸ τῆς ἀρετῆς σχῆμα ἦκει. τὰ δ' ἐπαινετά, οἷον ἀρεταὶ ἀπὸ γὰρ τῶν κατ' αὐτάς πράξεων ὁ ἔπαινος γίνεται. τὰ δὲ δυνάμεις, οἷον ἀρχὴ πλοῦτος ἰσχύς κάλλος τούτοις γὰρ καὶ ὁ σπουδαῖος εὖ ἂν δύνηται χρῆσασθαι καὶ ὁ φαῦλος κακῶς διὸ δυνάμεις τὰ τοιαῦτα καλοῦνται ἀγαθὰ. ἀγαθὰ μὲν δὴ εἰσὶν (δοκιμάζεται γὰρ τῇ τοῦ σπουδαίου αὐτῶν ἕκαστον χρήσει, οὐ τῇ τοῦ φαύλου) τοῖς δ' αὐτοῖς τούτοις συμβέβηκεν ἀγαθοῖς καὶ τὴν τύχην τῆς γενέσεως αὐτῶν αἰτίαν εἶναι. ἀπὸ τύχης γὰρ καὶ πλοῦτος γίνεται καὶ ἀρχὴ καὶ ὅλως ὅσα εἰς δυνάμεως τάξιν ἦκει. λοιπὸν δὲ καὶ τέταρτον τῶν ἀγαθῶν τὸ σωστικὸν καὶ ποιητικὸν ἀγαθοῦ, οἷον γυμνάσια ὑγείας καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον.

Ἄλλ' ἔτι καὶ ἄλλην ἔχει τάγαθὰ διαίρεσιν οἷον ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν πάντη καὶ πάντως αἰρετά, τὰ δ' οὐ. οἷον ἢ μὲν δικαιοσύνη καὶ αἰ ἄλλαι ἀρεταὶ καὶ πάντη καὶ πάντως αἰρεταί, ἰσχύς δὲ καὶ πλοῦτος καὶ δύναμις καὶ τὰ τοιαῦτα οὔτε πάντη οὔτε πάντως.

Ἔτι καὶ ἄλλως τῶν γὰρ ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐστὶν τέλη τὰ δ' οὐ τέλη, οἷον ἢ μὲν ὑγίεια τέλος, τὰ δὲ τῆς ὑγείας ἔνεκεν οὐ τέλη. καὶ ὅσα οὕτως ἔχει, τούτων ἀεὶ τὸ τέλος βέλτιον, οἷον ἢ ὑγίεια βέλτιον ἢ τὰ ὑγιεινά, καὶ ἀπλῶς ἀεὶ καθόλου τοῦτο βέλτιον οὔ ἔνεκεν καὶ τὰ ἄλλα.

Πάλιν αὐτῶν τῶν τελῶν βέλτιον αἰεὶ τὸ τέλειον τοῦ ἀτελοῦς. τέλειον δέ ἐστιν οὗ παραγενομένου μηθενὸς ἔτι προσδεόμεθα, ἀτελεὲς δὲ οὗ παραγενομένου προσδεόμεθα τινός, οἷον τῆς δικαιοσύνης μὲν μόνον παραγενομένης πολλῶν προσδεόμεθα, τῆς δὲ εὐδαιμονίας παραγενομένης οὐδενὸς ἔτι προσδεόμεθα. τοῦτο ἄρα ἐστὶν τὸ ἄριστον ἡμῖν ὃ ζητοῦμεν, ὃ ἐστὶ τέλος τέλειον τὸ δὲ δὴ τέλειον τέλος τάγαθόν ἐστι καὶ τέλος τῶν ἀγαθῶν.

Μετὰ ταῦτα τοίνυν πῶς τὸ ἄριστον δεῖ σκοπεῖν; πότερον οὕτως ὡς καὶ αὐτοῦ συναριθμουμένου; ἀλλ' ἄτοπον. τὸ γὰρ ἄριστον ἐπειδὴ ἐστὶ τέλος τέλειον, τὸ δὲ τέλειον τέλος ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν οὐθὲν ἂν ἄλλο δόξειεν εἶναι ἢ εὐδαιμονία, τὴν δ' εὐδαιμονίαν ἐκ πολλῶν ἀγαθῶν συντίθεμεν ἐὰν δὴ τὸ βέλτιστον σκοπῶν καὶ αὐτὸ συναριθμῆς, αὐτὸ αὐτοῦ ἔσται βέλτιον. αὐτὸ γὰρ βέλτιστον ἐστίν. οἷον τὰ ὑγιεινὰ θεῖς καὶ τὴν ὑγίειαν, σκόπει τί τούτων πάντων βέλτιστον βέλτιστον δὲ ἐστὶν ὑγίεια εἰ δὴ τοῦτο πάντων βέλτιστον, καὶ αὐτὸ αὐτοῦ βέλτιστον. ἄτοπον δὴ συμβαίνει. οὐ δὴ ἴσως οὕτω γε σκεπτέον τὸ βέλτιστον. Ἀλλὰ ἄρα γε οὕτω πως, οἷον χωρὶς αὐτοῦ; ἢ καὶ τοῦτο ἄτοπον; ἢ γὰρ εὐδαιμονία ἐστὶν ἐκ τινῶν ἀγαθῶν συγκειμένη τὸ δ' ἐξ ὧν ἀγαθῶν σύγκειται, σκοπεῖν εἰ τοῦτ' ἐστὶν βέλτιον, ἄτοπον οὐ γὰρ ἐστὶν ἄλλο τι χωρὶς τούτων ἢ εὐδαιμονία, ἀλλὰ ταῦτα.

Ἀλλ' ἄρα γε οὕτωςί πως ἂν τις ὀρθῶς σκοποῖτο συγκρίνων τὸ ἄριστον; οἷον αὐτὴν τὴν εὐδαιμονίαν τὴν ἐκ τούτων τῶν ἀγαθῶν οὕσαν συγκρίνων πρὸς ἄλλα ἃ μὴ ἐστὶν ἐν αὐτῇ ἐνόητα, οὕτω τὸ ἄριστον σκοπῶν ὀρθῶς ἂν σκοποῖτο; ἀλλ' οὐκ ἐστὶν ἀπλοῦν τὸ ἄριστον ὃ ζητοῦμεν νῦν. οἷον λέγοι ἂν τις εἶναι ἄριστον τὴν φρόνησιν ἀπάντων τῶν ἀγαθῶν καθ' ἐν συγκρινομένων. ἀλλ' ἴσως οὐχ οὕτως ζητητέον ἐστὶν τὸ ἄριστον ἀγαθόν. τὸ γὰρ τέλειον ζητοῦμεν ἀγαθόν, ἢ δὲ φρόνησις μόνη οὕσα οὐ τέλειον οὐκ ἄρα τοῦτο τὸ ἄριστον ὃ ζητοῦμεν, οὐδὲ τὸ οὕτως ἄριστον.

§ 3. Μετὰ τοίνυν τοῦτο ἔχει τὰ ἀγαθὰ ἄλλην διαίρεσιν. ἐστὶ γὰρ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐν ψυχῇ, οἷον αἰ ἀρεταί, τὰ δὲ ἐν τῷ σώματι, οἷον ὑγίεια κάλλος, τὰ δ' ἐκτός, πλοῦτος ἀρχὴ τιμὴ ἢ εἴ τι ἄλλο τῶν τοιούτων. τούτων δὲ τὰ ἐν ψυχῇ βέλτιστα. τὰ δ' ἐν ψυχῇ διώρισται ἀγαθὰ εἰς τρία, εἰς φρόνησιν εἰς ἀρετὴν καὶ ἡδονήν. Ἦδη τοίνυν τὸ μετὰ τοῦτο, ὃ καὶ λέγομεν πάντες καὶ δοκεῖ καὶ τέλος τῶν ἀγαθῶν καὶ τελειότατον εἶναι, ἢ εὐδαιμονία, καὶ τοῦτο ταυτό φαμεν εἶναι τὸ εὖ πράττειν καὶ εὖ ζῆν. τὸ δὲ τέλος ἐστὶν οὐχ ἀπλοῦν ἀλλὰ διπτόν ἐνίων μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ τέλος αὐτὴ ἢ ἐνέργεια καὶ ἡ χρῆσις, οἷον τῆς ὄψεως ἐστὶν ἡ ὄρασις καὶ ἐστὶν γε ἡ χρῆσις αἰρετωτέρα τῆς ἕξεως τέλος γὰρ ἡ χρῆσις οὐδεὶς γὰρ ἂν βούλοιο ἔχειν τὴν ὄψιν μὴ μέλλων ὄραν ἀλλὰ μύειν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπ' ἀκοῆς καὶ τῶν τοιούτων. ὧν ἄρα καὶ ἡ χρῆσις καὶ ἕξις ἐστίν, αἰεὶ βέλτιον καὶ αἰρετώτερον ἢ χρῆσις τῆς ἕξεως ἢ γὰρ χρῆσις καὶ ἢ ἐνέργεια τέλος, ἢ δ' ἕξις τῆς χρήσεως ἔνεκεν.

Μετὰ τοῦτο τοίνυν τοῦτ' ἐὰν τις σκοπῇ ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν πασῶν, ὄψεται οὐκ ἄλλην μὲν ποιούσαν οἰκίαν, ἄλλην δὲ σπουδαίαν οἰκίαν, ἀλλὰ τὴν οἰκοδομικὴν καὶ οὗ ποιητικὸς ὁ οἰκοδόμος, ἢ τούτου ἀρετὴ τοῦ αὐτοῦ τούτου εὖ ποιητικὴ. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων.

§ 4. Μετὰ τοίνυν τοῦτο ὀρώμεν ὅτι οὐθενὶ ἄλλῳ ἢ ψυχῇ ζῶμεν ἐν ψυχῇ δὲ ἐστὶν ἀρετὴ τὸ αὐτὸ γέ τοί φαμεν τὴν τε ψυχὴν ποιεῖν καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν. ἀλλ' ἢ μὲν ἀρετὴ ἐν ἐκάστῳ τοῦτο ποιεῖ εὖ οὗ ἐστὶν ἀρετὴ, ἢ δὲ ψυχὴ καὶ ἄλλα μὲν, ψυχῇ δὲ ζῶμεν διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν ἄρα εὖ ζήσομεν.

Τὸ δὲ γε εὖ ζῆν καὶ εὖ πράττειν οὐθὲν ἄλλο ἢ τὸ εὐδαιμονεῖν λέγομεν. τὸ ἄρα εὐδαιμονεῖν καὶ ἢ εὐδαιμονία ἐν τῷ εὖ ζῆν ἐστίν, τὸ δ' εὖ ζῆν ἐν τῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς ζῆν. τοῦτ' ἄρ' ἐστὶν τέλος καὶ ἢ εὐδαιμονία καὶ τὸ ἄριστον.

Ἐν χρήσει τοίνυν τινὶ ἂν εἴη καὶ ἐνεργεία ἢ εὐδαιμονία. ὧν γὰρ ἦν ἕξις καὶ χρήσις, ἢ χρήσις καὶ ἢ ἐνεργεία τέλος τῆς δὲ ψυχῆς ἢ ἀρετῆ ἕξις ἐστὶν ἔστιν δὲ καὶ ἐνεργεία καὶ ἢ χρήσις αὐτῆς τῶν ἀρετῶν ὥστε τέλος ἂν εἴη ἢ ἐνεργεία καὶ ἢ χρήσις αὐτῆς ἢ εὐδαιμονία ἄρ' ἂν εἴη ἐν τῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς ζῆν. ἐπειδήπερ οὖν τὸ ἄριστον ἀγαθὸν ἐστὶν ἢ εὐδαιμονία, καὶ αὕτη τέλος καὶ τέλειον τέλος ἐνεργείας, ζῶντες ἂν κατὰ τὰς ἀρετὰς εὐδαίμονες ἂν εἴημεν καὶ ἔχοιμεν τὸ ἄριστον ἀγαθόν.

Ἐπεὶ δ' οὖν ἐστὶν ἢ εὐδαιμονία τέλειον ἀγαθὸν καὶ τέλος, οὐδὲ τοῦτο δεῖ λανθάνειν ὅτι καὶ ἐν τελείῳ ἔσται. οὐ γὰρ ἔσται ἐν παιδί (οὐ γὰρ ἐστὶ παῖς εὐδαίμων), ἀλλ' ἐν ἀνδρὶ οὗτος γὰρ τέλειος. Οὐδ' ἐν χρόνῳ γε ἀτελεῖ, ἀλλ' ἐν τελείῳ. τέλειος δ' ἂν εἴη χρόνος, ὅσον ἄνθρωπος βιοῖ. καὶ γὰρ λέγεται ὀρθῶς παρὰ τοῖς πολλοῖς ὅτι δεῖ τὸν εὐδαίμονα ἐν τῷ μεγίστῳ χρόνῳ τοῦ βίου κρίνειν, ὡς δέον τὸ τέλειον εἶναι καὶ ἐν χρόνῳ τελείῳ καὶ ἐν ἀνθρώπῳ.

Ἅτι δὲ ἐνεργεία ἐστὶν, ἴδιοι ἂν τις καὶ ἐντεῦθεν. ἐν γὰρ τοῖς ὕπνοις, οἷον εἴ τις καθεύδοι διὰ βίου, τὸν τοιοῦτον οὐ πάνυ βουλόμεθα λέγειν εὐδαίμονα εἶναι τὸ μὲν γὰρ ζῆν αὐτῷ ὑπάρχει, ἀλλὰ τὸ ζῆν αὐτῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς οὐκ ὑπάρχει, ὃ ἦν κατὰ τὴν ἐνεργείαν.

Μετὰ τοῦτο τὸ μέλλον λέγεσθαι οὔτε λίαν δόξειεν ἂν οἰκεῖον εἶναι τούτων οὔτε μακρὰν ἀπέχον. οἷον ἐπειδήπερ ἔστιν, ὡς δοκεῖ, μόνιον τι τῆς ψυχῆς ὃ τρεφόμεθα, ὃ καλοῦμεν θρεπτικόν (τοῦτο γὰρ εὐλογόν ἐστὶν εἶναι τοὺς γοῦν λίθους ὀρῶμεν ἀδυνάτους τρέφεσθαι ὄντας, ὥστε δῆλον ὅτι τῶν ἐμψύχων ἐστὶ τὸ τρέφεσθαι εἰ δὲ τῶν ἐμψύχων, ἢ ψυχῆ ἂν εἴη αἰτία τῆς δὲ ψυχῆς τούτων μὲν τῶν μορίων οὐθὲν αἴτιον ἂν εἴη τοῦ τρέφεσθαι, οἷον τὸ λογιστικόν ἢ τὸ θυμικόν ἢ τὸ ἐπιθυμητικόν, ἄλλο δὲ τι παρὰ ταῦτα, ὃ οὐθὲν ἔχομεν οἰκειότερον ὄνομα ἐπιθεῖναι ἢ θρεπτικόν) τί οὖν, ἂν τις εἴποι, πότερον καὶ τούτου τοῦ μορίου τῆς ψυχῆς ἔστιν ἀρετῆ; εἰ γὰρ ἔστι, δῆλον ὅτι καὶ ταύτη δεήσει ἐνεργεῖν τῆς γὰρ τελείας ἀρετῆς ἢ ἐνεργεία εὐδαιμονία. Εἰ μὲν οὖν ἔστιν ἀρετῆ τούτου ἢ μὴ ἔστιν, ἄλλος λόγος εἰ δ' ἄρα ἔστιν, οὐκ ἔστιν ταύτης ἐνεργεία. ὧν γὰρ μὴ ἔστιν ὄρμη, οὐδ' ἐνεργεία τούτων ἔσται οὐκ ἔοικεν δὲ εἶναι ὄρμη ἐν τῷ μορίῳ τούτῳ, ἀλλ' ὅμοιον ἔοικεν εἶναι τῷ πυρί. καὶ γὰρ ἐκεῖνο ὃ τι ἂν ἐμβάλῃς καταναλώσει, κἂν μὴ ἐμβάλῃς, οὐκ ἔχει ὄρμην πρὸς τὸ λαβεῖν. οὕτω καὶ τοῦτο τὸ μόνιον τῆς ψυχῆς ἔχει ἂν μὲν γὰρ ἐμβάλῃς τροφήν, τρέφει, ἂν δὲ μὴ ἐμβάλῃς τροφήν, οὐκ ἔχει ὄρμην τοῦ τρέφειν. διὸ οὐδὲ ἐνεργεία οὐ μὴδὲ ὄρμη. ὥστ' οὐδὲν συνεργεῖ τὸ μόνιον τοῦτο πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν.

Μετὰ ταῦτα τοίνυν λεκτέον ἂν εἴη τί ἐστὶν ἢ ἀρετῆ, ἐπεὶπερ ἢ ταύτης ἐνεργεία ἐστὶν ἢ εὐδαιμονία. ὡς μὲν οὖν ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐστὶν ἢ ἀρετῆ ἕξις ἢ βελτίστη ἀλλ' ἴσως οὐκ ἰκανὸν οὕτως ἀπλῶς εἰπεῖν, ἀλλὰ σαφέστερον διορίσαι δεῖ.

§ 5. Πρῶτον μὲν οὖν λεκτέον ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἐν ἧ ἐγγίνεται, οὐ τί ἐστὶν ἢ ψυχῆ (ὑπὲρ μὲν γὰρ τούτου ἄλλος λόγος), ἀλλ' ὡς τύπῳ διελέσθαι. ἔστιν δ' ἢ ψυχῆ, ὡς φασί, εἰς δύο μέρη διηρημένη, εἷς τε τὸ λόγον ἔχον καὶ τὸ ἄλογον. ἐν μὲν δὴ τῷ λόγον ἔχοντι ἐγγίνεται φρόνησις ἀγχίνοια σοφία εὐμάθεια μνήμη καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐν δὲ τῷ ἀλόγῳ αὐταὶ αἱ ἀρεταὶ λεγόμεναι, σωφροσύνη δικαιοσύνη ἀνδρεία ὅσαι ἄλλαι τοῦ ἧθους δοκοῦσιν ἐπαινεταὶ εἶναι. κατὰ γὰρ ταύτας ἐπαινετοὶ λεγόμεθα κατὰ δὲ τὰς τοῦ τὸν λόγον ἔχοντος οὐδεὶς ἐπαινεῖται. οὔτε γὰρ ὅτι σοφός, οὐδεὶς ἐπαινεῖται, οὔτε ὅτι φρόνιμος, οὐδ' ὅλως κατὰ τι τῶν τοιούτων οὐθὲν. οὐδὲ δὴ τὸ ἄλογον, εἰ μὴ ἢ ὑπηρετικόν ἐστὶν καὶ ὑπηρετεῖ τῷ λόγον ἔχοντι μορίῳ.

Ἔστιν δ' ἢ ἀρετῆ ἢ ἠθικῆ ὑπὸ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς φθειρομένη. ὅτι δὲ ἢ ἐνδεια καὶ ἢ ὑπερβολὴ φθείρει, τοῦτ' ἰδεῖν ἔστιν ἐκ τῶν ἠθικῶν (δεῖ δ' ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς μαρτυρίοις

χρησθαι). εὐθέως γὰρ ἐπὶ γυμνασίων ἴδοι ἂν τις πολλῶν γὰρ γινομένων φθείρεται ἢ ἰσχύς, ὀλίγων τε ὡσαύτως. ἐπὶ τε ποτῶν καὶ σιτίων ὡσαύτως πολλῶν τε γὰρ δὴ γινομένων φθείρεται ἢ ὑγίεια, ὀλίγων τε ὡσαύτως, συμμέτρων δὲ γινομένων σφύζεται ἢ ἰσχύς καὶ ἢ ὑγίεια. ὁμοίως δὲ τούτοις συμβαίνει καὶ ἐπὶ σωφροσύνης καὶ ἐπὶ ἀνδρείας καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. ἐὰν μὲν γὰρ τινα λίαν ποιήσης ἄφοβον, ὥστε μηδὲ τοὺς θεοὺς φοβεῖσθαι, οὐκ ἀνδρεῖος ἀλλὰ μαινόμενος, ἂν δὲ φοβούμενον πάντα, δειλὸς ἀνδρεῖος ἄρα ἔσται οὔτε ὁ φοβούμενος πάντα οὔτε ὁ μηθέν. ταῦτ' ἄρα καὶ αὖξει καὶ φθείρει τὴν ἀρετὴν. καὶ γὰρ οἱ λίαν φόβοι καὶ πάντες φθείρουσι, καὶ οἱ περὶ μηθέν δὲ ὁμοίως. ἔστιν δ' ἢ ἀνδρεία περὶ φόβους, ὥστε οἱ μέτριοι φόβοι αὖξουσιν τὴν ἀνδρείαν. ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἄρα καὶ αὖζεται καὶ φθείρεται ἢ ἀνδρεία ὑπὸ φόβων γὰρ τοῦτο πάσχουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταί.

§ 6. Ἔτι οὐ μόνον τοῖς τοιούτοις τὴν ἀρετὴν ἀφορίσειεν ἂν τις, ἀλλὰ καὶ λύπη καὶ ἡδονῆ. διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν, διὰ δὲ τὴν λύπην τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα ὅλως τε οὐκ ἔστιν λαβεῖν ἀρετὴν καὶ κακίαν ἄνευ λύπης καὶ ἡδονῆς. ἔστιν οὖν ἢ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας.

Ἡ δ' ἠθικὴ ἀρετὴ ἐντεῦθεν τὰς ἐπωνυμίας ἔχει, εἰ δεῖ παρὰ γράμμα λέγοντα τὴν ἀλήθειαν ὡς ἔχει σκοπεῖν (δεῖ δ' ἴσως). τὸ γὰρ ἦθος ἀπὸ τοῦ ἔθους ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν ἠθικὴ γὰρ καλεῖται διὰ τὸ ἐθίζεσθαι. ᾧ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία ἡμῖν τῶν ἀρετῶν τῶν τοῦ ἀλόγου μέρους φύσει ἐγγίνεται οὐθὲν γὰρ τῶν ὄντων φύσει ἔθει ἄλλως γίνεται. οἷον ὁ λίθος καὶ ὅλως τὰ βαρέα πέφυκε κάτω φέρεσθαι ἂν τις οὖν ἄνω ρίπτῃ πολλάκις καὶ ἐθίζῃ ἄνω φέρεσθαι, ὅμως οὐκ ἂν ποτε ἄνω ἐνεχθεῖν, ἀλλ' αἰεὶ κάτω. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων.

§ 7. Μετὰ τοίνυν τοῦτο δεῖ βουλομένους εἰπεῖν τὸ τί ἐστὶν ἢ ἀρετὴ, εἰδῆσαι τίνα ἐστὶν τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα. ἔστιν δ' ἢ γίνεται ταῦτα, πάθη δυνάμεις ἔξεις ὥστε δῆλον ὅτι τούτων ἂν τι εἴη ἀρετὴ. πάθη μὲν οὖν ἐστὶν ὀργὴ φόβος μῖσος πόθος ζῆλος ἔλεος τὰ τοιαῦτα, οἷς εἴωθεν παρακολουθεῖν λύπη καὶ ἡδονὴ δυνάμεις δὲ καθ' ἃς παθητικοὶ τούτων λεγόμεθα, οἷον καθ' ἃς δυνατοὶ ἐσμεν ὀργισθῆναι λυπηθῆναι ἐλεῆσαι, καὶ τὰ τοιαῦτα ἔξεις δ' εἰσὶν καθ' ἃς πρὸς ταῦτα ἔχομεν εὖ ἢ κακῶς, οἷον πρὸς τὸ ὀργισθῆναι, εἰ μὲν λίαν ὀργίλως, κακῶς ἔχομεν πρὸς ὀργὴν, εἰ δ' ὅλως μὴ ὀργιζόμεθα ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ οὕτως κακῶς ἔχομεν πρὸς ὀργὴν. τὸ ἄρα μέσως ἔχειν τὸ μῆτε λίαν ὑπεραλγεῖν μῆτε παντελῶς ἀναλγήτως ἔχειν. ὅταν οὖν οὕτως ἔχωμεν, εὖ διακείμεθα. ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα τὰ ὅμοια. τὸ γὰρ εὐόργητον καὶ τὸ πρᾶον ἐν μεσότητί ἐστὶν ὀργῆς καὶ ἀναλγησίας τῆς πρὸς ὀργὴν. ὁμοίως καὶ ἐπ' ἀλαζονείας καὶ εἰρωνείας. τὸ μὲν γὰρ πλείω προσποιεῖσθαι τῶν ὑπαρχόντων ἔχειν ἀλαζονείας, τὸ δὲ ἐλάττω εἰρωνείας ἢ ἄρα μεσότης ἢ τούτων ἢ ἀλήθεια ἐστίν.

§ 8. Ὅμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πάντων. τοῦτο γὰρ ἐστὶ τῆς ἔξεως, τὸ εὖ ἢ κακῶς πρὸς ταῦτα ἔχειν, τὸ δ' εὖ ἔχειν πρὸς ταῦτ' ἐστὶν τὸ μῆτε πρὸς τὴν ὑπερβολὴν ἔχειν μῆτε πρὸς τὴν ἔνδειαν πρὸς μεσότητα ἄρα τῶν τοιούτων καθ' ἃ ἐπαινετοὶ λεγόμεθα ἢ ἔξις ἐστὶ τοῦ εὖ ἔχειν, τοῦ δὲ κακῶς πρὸς ὑπερβολὴν καὶ ἔνδειαν. ἐπεὶ τοίνυν ἐστὶν ἢ ἀρετὴ τῶν παθῶν τούτων μεσότης, τὰ δὲ πάθη ἦτοι λυπαί εἰσιν ἢ ἡδοναί ἢ οὐκ ἄνευ λύπης ἢ ἡδονῆς ἢ ἄρα ἀρετὴ ἐστὶν περὶ λύπας καὶ ἡδονὰς, καὶ ἐντεῦθεν ἐστὶ δῆλον.

Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πάθη, ὡς δόξειεν ἂν τινι, ἐφ' ὧν ἢ κακία οὐκ ἔστιν ἐν ὑπερβολῇ καὶ ἐλλείψει τινί, οἷον μοιχεία καὶ ὁ μοιχὸς οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ μᾶλλον τὰς ἐλευθέρας διαφθείρων. ἀλλὰ καὶ τοῦτο, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτόν ἐστιν, ὃ περιέχεται ἡδονῇ τῇ κατ' ἀκολασίαν, ἢ καὶ ὃ ἐν ἐλλείψει καὶ ὃ ἐν ὑπερβολῇ τὸ ψεκτὸν ἔχει.

§ 9. Μετὰ τοίνυν τοῦτο ἀναγκαῖόν ἐστιν ἴσως ῥηθῆναι τί τῇ μεσότητι ἀντίκειται, πότερον ἡ ὑπερβολή ἢ ἡ ἔνδεια. ἐνίαις μὲν γὰρ μεσότησιν ἔνδεια ἐναντίον, ἐνίαις δὲ ὑπερβολή, οἷον ἀνδρεία μὲν οὐχ ἢ θρασύτης ὑπερβολή οὕσα, ἀλλ' ἢ δειλία ἔνδεια οὕσα, τῇ δὲ σωφροσύνη μεσότητι οὕση ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας τῆς περὶ ἡδονᾶς οὐ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι ἢ ἀναισθησία ἔνδεια οὕσα, ἀλλ' ἢ ἀκολασία οὕσα ὑπερβολή.

Ἔστι δ' ἀμφοτέρω ἐναντία τῇ μεσότητι, καὶ ἡ ὑπερβολή καὶ ἡ ἔνδεια ἡ γὰρ μεσότης τῆς μὲν ὑπερβολῆς ἐνδεέστερον, τῆς δ' ἐνδείας ὑπερβάλλον. διὸ καὶ οἱ μὲν ἄσωτοι τοὺς ἐλευθερίους ἀνελευθέρους φασὶν εἶναι, οἱ δ' ἀνελεύθεροι τοὺς ἐλευθερίους ἄσώτους, καὶ οἱ μὲν θρασεῖς καὶ προπετεῖς τοὺς ἀνδρείους καλοῦσι δειλοὺς, οἱ δὲ δειλοὶ τοὺς ἀνδρείους προπετεῖς καὶ μαινομένους.

Διὰ δὲ δύο αἰτίας δόξαμεν ἂν ἀντιτιθέναι τῇ μεσότητι τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἔνδειαν. ἡ γὰρ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος σκοποῦσιν πότερον ἐγγύτερόν ἐστι τοῦ μέσου ἢ πορρώτερον, οἷον ἐλευθεριότητι πότερον ἄσωτία ἢ ἀνελευθερία πορρώτερον. μᾶλλον γὰρ ἂν δόξειεν ἐλευθεριότης ἢ ἄσωτία ἢ ἡ ἀνελευθερία πορρώτερον ἢ ἡ ἀνελευθερία. τὰ δὲ πλεῖον ἀπέχοντα τοῦ μέσου ἐναντιώτερα δόξειεν ἂν εἶναι. ἐκ μὲν ἄρα αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἡ ἔνδεια ἐναντιώτερον φαίνεται. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλως, οἷον πρὸς ἃ μᾶλλον πεφύκαμεν, ταῦτα μᾶλλον ἐναντία τῷ μέσῳ. οἷον πεφύκαμεν μᾶλλον ἀκόλαστοι ἢ κόσμιοι εἶναι ἢ οὖν ἐπίδοσις γίνεται μᾶλλον πρὸς ἃ πεφύκαμεν πρὸς ἃ δὲ μᾶλλον ἐπιδίδομεν, ταῦτα καὶ μᾶλλον ἐναντία ἐπιδίδομεν δὲ πρὸς ἀκολασίαν μᾶλλον ἢ πρὸς κοσμιότητα ὥστ' ἐναντιώτερον ἂν εἴη ὑπερβολὴ μεσότητος ἢ γὰρ ἀκολασία ὑπερβολὴ σωφροσύνης. γὰρ δοκεῖ τις εἶναι τῶν παθῶν, ὥστε δεοῖ ἂν τὸν μέλλοντα κατὰ τὸ ἦθος εὐδοκιμήσειν τὴν μεσότητα τῶν παθῶν ἐκάστου διατηρεῖν διὸ καὶ ἔργον ἐστὶν σπουδαῖον εἶναι ἐν ἐκάστῳ γὰρ τὸ μέσον λαβεῖν ἔργον, οἷον κύκλον μὲν γράψαι παντὸς ἐστί, τὸ δὲ μέσον τὸ ἐν αὐτῷ ἤδη λαβεῖν χαλεπὸν, ὁμοίως δὲ καὶ ὀργισθῆναι μὲν ῥάδιον, καὶ τὸ ἐναντίον δὲ τούτῳ, τὸ δὲ μέσῳ ἔχειν χαλεπὸν ἀπλῶς δὲ ἐν ἐκάστῳ τῶν παθῶν ἔστιν ἰδεῖν ὅτι τὸ ἐμπεριέχον τὸ μέσον ῥάδιον ἐστί, τὸ δὲ μέσον χαλεπὸν, καθ' ὃ ἐπαινούμεθα διὸ καὶ σπάνιον τὸ σπουδαῖον).

Ἐπεὶ δ' οὖν ὑπὲρ ἀρετῆς εἴρηται, μετὰ τοῦτ' ἂν εἴη σκεπτέον πότερον δυνατὴ παραγενέσθαι ἢ οὐ, ἀλλ' ὥσπερ Σωκράτης ἔφη, οὐκ ἐφ' ἡμῖν γενέσθαι τὸ σπουδαῖον εἶναι ἢ φαῦλους. εἰ γὰρ τις, φησὶν, ἐρωτήσειεν ὄντιναοῦν πότερον ἂν βούλοιο δίκαιος εἶναι ἢ ἀδίκος, οὐθεὶς ἂν ἔλοιτο τὴν ἀδικίαν. ὁμοίως δ' ἐπ' ἀνδρείας καὶ δειλίας καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἀεὶ ὡσαύτως. δῆλον δ' ὡς εἰ φαῦλοί τινες εἰσὶν, οὐκ ἂν ἐκόντες εἴησαν φαῦλοι ὥστε δῆλον ὅτι οὐδὲ σπουδαῖοι.

Ὁ δὲ τοιοῦτος λόγος οὐκ ἔστιν ἀληθής. διὰ τί γὰρ ὁ νομοθέτης οὐκ ἔῃ τὰ φαῦλα πράττειν, τὰ δὲ καλὰ καὶ σπουδαῖα κελεύει; καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς φαύλοις ζημίαν τάττει, ἂν πράττη, ἐπὶ δὲ τοῖς καλοῖς, ἂν μὴ πράττη; καίτοι ἄτοπος ἂν εἴη ταῦτα νομοθετῶν, ἃ μὴ ἐφ' ἡμῖν ἐστι πράττειν. ἀλλ' ὡς ἔοικεν, ἐφ' ἡμῖν τὸ σπουδαῖον εἶναι καὶ τὸ φαῦλον. ἔτι δὲ μαρτυροῦσιν οἱ τ' ἔπαινοι καὶ οἱ ψόγοι γινόμενοι. ἐπὶ μὲν γὰρ τῇ ἀρετῇ ἔπαινος, ἐπὶ δὲ τῇ κακίᾳ ψόγος ἔπαινος δὲ καὶ ψόγος οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀκουσίῳ ὥστε δῆλον ὅτι ὡσαύτως ἐφ' ἡμῖν καὶ τὰ σπουδαῖα ἐστὶ πράττειν καὶ τὰ φαῦλα.

Ἐλεγον δὲ καὶ τοιαύτην τινὰ παραβολήν, βουλόμενοι δεικνύνασι ὅτι οὐχ ἐκούσιον. διὰ τί γὰρ, φασὶν, ὅταν νοσῶμεν ἢ αἰσχροὶ ὦμεν, οὐδεὶς ψέγει τοιοῦτους; τὸ δ' οὐκ ἀληθές ψέγομεν γὰρ καὶ τοὺς τοιοῦτους, ὅταν αὐτοὺς οἰηθῶμεν αἰτίους εἶναι τοῦ νοσεῖν ἢ τοῦ κακῶς ἔχειν τὸ σῶμα, ὡς ὄν καὶ ἐνταῦθα τὸ ἐκούσιον. ἔοικεν οὖν ἐν τῷ κατ' ἀρετὴν καὶ κακίαν εἶναι τὸ ἐκούσιον.

§ 10. Ἔτι δ' ἂν τις τοῦτο ἐναργέστερον καὶ ἐντεῦθεν ἴδοι. πᾶσα γὰρ φύσις γεννητικὴ ἐστὶν οὐσίας τοιαύτης οἷα ἐστίν, οἷον τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα ἀμφοτέρωθεν γὰρ γεννητικά. γεννητικὰ δὲ ἐκ τῶν ἀρχῶν, οἷον τὸ δένδρον ἐκ τοῦ σπέρματος αὕτη γὰρ τις ἀρχή. τὸ δὲ μετὰ τὰς ἀρχὰς οὕτως ἔχει ὡς γὰρ ἂν ἔχωσιν αἱ ἀρχαί, οὕτως καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν ἔχει. ἐναργέστερον δ' ἔστι κατιδεῖν τοῦτο ἐν τοῖς κατὰ γεωμετρίαν. καὶ γὰρ ἐκεῖ ἐπειδὴ τινες λαμβάνονται ἀρχαί, ὡς ἂν αἱ ἀρχαί ἔχωσιν, οὕτω καὶ τὰ μετὰ τὰς ἀρχὰς, οἷον εἰ τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, τὸ δὲ τετράγωνον τέτταρσιν, καὶ ὡς ἂν μεταβάλλῃ τὸ τρίγωνον, οὕτω καὶ τὸ τετράγωνον συµμεταβάλλει (ἀντιστρέφει γάρ), καὶ ἐὰν τὸ τετράγωνον μὴ ἔχη τέτταρσιν ὀρθαῖς ἴσας, οὐδὲ τὸ τρίγωνον ἔξει δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας.

§ 11. Οὕτω τοίνυν καὶ ὁμοίως τούτοις καὶ ἐπ' ἀνθρώπου. ἐπειδὴ γὰρ γεννητικὸν ἐστὶν ἄνθρωπος οὐσίας, ἐκ τινῶν ἀρχῶν καὶ τῶν πράξεων ὧν πράττει ἄνθρωπος γεννητικὸν ἐστίν. τί γὰρ ἂν ἄλλο; οὔτε γὰρ ἀψύχων οὐθέν λέγοµεν πράττειν οὔτε τῶν ἐμψύχων τῶν ἄλλων ἔξω ἀνθρώπων. δῆλον οὖν ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῶν πράξεων ἐστὶ γεννητικὸς. ἐπεὶ οὖν ὀρῶµεν μεταβαλλούσας τὰς πράξεις καὶ οὐδέποτε τὰ αὐτὰ πράττοµεν, εἰσὶν δὲ αἱ πράξεις γεγενηµέναι ἐκ τινῶν ἀρχῶν, δῆλον ὅτι, ἐπειδὴ αἱ πράξεις μεταβάλλουσιν, καὶ αἱ ἀρχαὶ τῶν πράξεων, ἀφ' ὧν εἰσὶ, μεταβάλλουσιν, ὥσπερ ἔφαµεν παραβάλλοντες ἐπὶ τῶν ἐν γεωμετρίᾳ. ἀρχὴ δ' ἐστὶ πράξεως καὶ σπουδαίας καὶ φαύλης προαίρεσις καὶ βούλησις καὶ τὸ κατὰ λόγον πᾶν. δῆλον τοίνυν ὅτι καὶ αὗται μεταβάλλουσιν. μεταβάλλοµεν δὲ καὶ ταῖς πράξεσιν ἐκόντες ὥστε καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ προαίρεσις μεταβάλλει γὰρ ἐκουσίως. ὥστε δῆλον ὅτι ἐφ' ἡµῖν ἂν εἴη καὶ σπουδαιοὶς εἶναι καὶ φαύλοισ.

Ἴσως οὖν λέγοι ἂν τις, ἐπειδήπερ ἐπ' ἐμοί ἐστὶν τὸ δικαίω εἶναι καὶ σπουδαίω, ἐὰν βούλωµαι, ἔσοµαι πάντων σπουδαιοτάτος. οὐ δὲ δυνατόν τοῦτο. διὰ τί; ὅτι οὐδ' ἐπὶ τοῦ σώματος γίνεταί τοῦτο. οὐ γὰρ ἂν τις βούληται ἐπιμελεῖσθαι τοῦ σώματος, καὶ δὲ πάντων ἄριστον ἔξει τὸ σῶμα. δεῖ γὰρ μὴ µόνον τὴν ἐπιµελίαν ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ τῇ φύσει γίνεσθαι τὸ σῶμα καλὸν κάγαθόν. βέλτιον μὲν οὖν ἔξει τὸ σῶμα, ἄριστα μέντοι πάντων οὐ. ὁμοίως δὲ δεῖ ὑπολαµβάνειν καὶ ἐπὶ ψυχῆς οὐ γὰρ ἔσται ὁ προαιρούµενος εἶναι σπουδαιοτάτος, ἂν μὴ καὶ ἡ φύσις ὑπάρξῃ, βελτίων μέντοι ἔσται.

§ 12. Ἐπεὶ οὖν φαίνεται ἐφ' ἡµῖν ὅν τὸ σπουδαῖον εἶναι, ἀναγκαῖον τὸ μετὰ ταῦτα εἰπεῖν ὑπὲρ ἐκουσίου, τί ἐστὶ τὸ ἐκούσιον τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ κυριώτατον πρὸς τὴν ἀρετὴν, τὸ ἐκούσιον. ἐκούσιον δὲ ἀπλῶς μὲν οὕτως ῥηθῆναί ἐστὶν ὃ πράττοµεν μὴ ἀναγκαζόµενοι ἀλλ' ἴσως σαφέστερον λεκτέον ἐστὶν ὑπὲρ αὐτοῦ.

Ἔστιν οὖν καθ' ὃ πράττοµεν ὄρεξις ὀρέξεως δ' ἐστὶν εἶδη τρία, ἐπιθυμία θυμὸς βούλησις. Πρῶτον μὲν οὖν τὴν κατ' ἐπιθυμίαν πράξιν ἐπισκεπτέον, πότερον ἐκούσιόν ἐστὶν ἢ ἀκούσιον. οἷον τὸ μὲν οὖν ἀκούσιον οὐκ ἂν δόξαιεν. διὰ τί καὶ πόθεν; ὅτι ὅσα μὴ ἐκόντες πράττοµεν, ἀναγκαζόµενοι πράττοµεν, ἐπὶ δὲ τοῖς ἐξ ἀνάγκης πραττοµένοις πᾶσιν ἔπεται λύπη, τοῖς δὲ δι' ἐπιθυμίαν πραττοµένοις ἡδονὴ ἀκολουθεῖ, ὥστε οὕτως γε οὐκ ἂν εἴη τὰ δι' ἐπιθυμίαν πραττόµενα ἀκούσια, ἀλλ' ἐκούσια.

Ἀλλὰ πάλιν ἄλλος λόγος τις τούτῳ ἐναντιοῦται, ὃ ἐπὶ τῇ ἀκρασίᾳ. οὐθεὶς γὰρ, φησί, πράττει ἐκὼν τὰ κακά, εἰδὼς ὅτι κακά ἐστὶν ἀλλὰ μήν, φησίν, ὃ γε ἀκρατὴς εἰδὼς ὅτι ταῦτα φαυλά ἐστὶν ὅµως πράττει, καὶ κατ' ἐπιθυμίαν γε πράττει οὐκ ἄρα ἐκὼν ἀναγκαζόµενος ἄρα. ἐνταῦθα πάλιν ὁ αὐτὸς λόγος ἀπαντήσεται. καὶ γὰρ εἰ κατ' ἐπιθυμίαν, οὐκ ἐξ ἀνάγκης τῇ γὰρ ἐπιθυμίᾳ ἡδονὴ ἀκολουθεῖ, τὰ δὲ δι' ἡδονὴν οὐκ ἐξ ἀνάγκης. Καὶ ἄλλως τοῦτ' ἂν γένοιτο δῆλον, ὅτι ὁ ἀκρατὴς ἐκὼν πράττει.

οἱ μὲν γὰρ ἀδικοῦντες ἐκόντες ἀδικοῦσιν, οἱ δὲ ἀκρατεῖς ἄδικοι καὶ ἀδικοῦσιν ὥστε ὁ ἀκρατής ἐκὼν ἂν πράττοι τὰ κατὰ τὴν ἀκρασίαν.

§ 13. Ἀλλὰ πάλιν ἄλλος λόγος ἐναντιοῦται, ὅς φησιν οὐχ ἐκούσιον εἶναι. ὁ γὰρ ἐγκρατής ἐκὼν πράττει τὰ κατὰ τὴν ἐγκράτειαν ἐπαινεῖται γάρ, ἐπαινοῦνται δὲ ἐπὶ τοῖς ἐκούσίοις. εἰ δ' ἐστὶν τὸ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἐκούσιον, τὸ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἀκούσιον ὁ δ' ἐγκρατής παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν πράττει ὥστε ὁ ἐγκρατής οὐχ ἐκὼν ἂν εἴη ἐγκρατής. ἀλλ' οὐ δοκεῖ οὐδ' ἄρα τὸ κατ' ἐπιθυμίαν ἐκούσιον ἐστίν.

Πάλιν ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν θυμὸν ὁμοίως οἱ γὰρ αὐτοὶ λόγοι οἵπερ καὶ κατὰ τῆς ἐπιθυμίας ἀρμόττουσιν, ὥστε τὴν ἀπορίαν ποιήσουσιν ἔστι γὰρ ἀκρατῆ καὶ ἐγκρατῆ ὀργῆς εἶναι.

Ἐτι λοιπὴ ἐστὶν τῶν ὀρέξεων ὧν διειλόμεθα ἢ βούλησις, πρὸς τὸ ἐπισκέπτεσθαι εἴ ἐστὶν ἐκούσιον. ἀλλὰ μὴν οἱ γε ἀκρατεῖς ἐφ' ἃ ὀρμῶσιν, ταῦτα τέως βούλονται πράττουσιν ἄρα οἱ ἀκρατεῖς τὰ φαῦλα βουλόμενοι. ἐκὼν δὲ γε οὐθεὶς τὰ κακὰ εἰδὼς πράττει ὅτι κακὰ ἐστὶν ὁ δὲ ἀκρατής, εἰδὼς τὰ κακὰ ὅτι κακὰ, πράττει βουλόμενος. οὐκ ἄρα ἐκὼν, οὐδ' ἢ βούλησις ἐκούσιον ἄρα ἐστίν.

Ἄλλ' οὗτος ὁ λόγος ἀναιρεῖ ἀκρασίαν καὶ τὸν ἀκρατῆ. εἰ γὰρ μὴ ἐκὼν, οὐκ ἔστιν ψεκτός ἀλλ' ἔστιν ὁ ἀκρατής ψεκτός ἐκὼν ἄρα ἢ ἄρα βούλησις ἐκούσιον. Ἐπεὶ οὖν λόγοι τινὲς ἐναντίοι φαίνονται, σαφέστερον λεκτέον ὑπὲρ τοῦ ἐκούσιου.

§ 14. Πρότερον τοίνυν ἂν εἴη λεκτέον ὑπὲρ βίας καὶ ὑπὲρ ἀνάγκης. ἢ μὲν γὰρ βία ἐστὶν καὶ ἐν τοῖς ἀψύχοις, ἐκάστοις γὰρ ἐστὶ τῶν ἀψύχων οἰκεῖος τόπος ἀποδεδομένος, τῷ μὲν πυρὶ ὁ ἄνω, τῇ δὲ γῆ ὁ κάτω ἔστι μέντοι γε βιάσασθαι καὶ τὸν λίθον ἄνω φέρεσθαι καὶ τὸ πῦρ κάτω. ἔστι δὲ καὶ τὸ ζῶον βιάσασθαι, οἷον ἵππον ἐπ' ὀρθὸν θέοντα ἀντιλαμβανόμενον ἀποστρέψαι. ὅσοις μὲν οὖν ἐστὶν ἐκτός ἢ αἰτία τοῦ παρὰ φύσιν τι ἢ παρ' ἃ βούλονται ποιεῖν, ἐροῦμεν βιαζόμενοις ἃ ἂν ποιῶσι ποιεῖν ἐν οἷς δ' ἐν αὐτοῖς ἐστὶν ἢ αἰτία, οὐκέτι τούτους βιάζεσθαι ἐροῦμεν. εἰ δὲ μὴ, ὁ ἀκρατής ἀντερεῖ, οὐ φάσκων φαῦλος εἶναι βιαζόμενος γὰρ φήσει ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τὰ φαῦλα πράττειν.

§ 15. Τοῦ οὖν βιαίου οὗτος ἡμῖν ἔστω ὁ ὀρισμός, ὧν ἐκτός ἐστὶν ἢ αἰτία, ὑφ' ἧς βιάζονται πράττειν (ὧν δ' ἐντός καὶ ἐν αὐτοῖς ἢ αἰτία, οὐ βία) πάλιν δ' ὑπὲρ ἀνάγκης καὶ τοῦ ἀναγκαίου λεκτέον. τὸ δὲ ἀναγκαῖον οὐ πάντως οὐδ' ἐν παντὶ λεκτέον ἐστίν, οἷον ὅσα ἡδονῆς ἔνεκεν πράττομεν. εἰ γὰρ τις λέγοι ὅτι ἠναγκάσθη τὴν τοῦ φίλου γυναῖκα διαφθεῖραι ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, ἄτοπος ἂν εἴη. τὸ γὰρ ἀναγκαῖον οὐκ ἐν παντί, ἀλλ' ἤδη ἐν τοῖς ἐκτός, οἷον ὅς ἂν καταβλάπτηται ἀντικαταλλαττόμενός τι ἄλλο μείζον ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τῶν πραγμάτων. οἷον ἠναγκάσθη συντινώτερον βαδίσαι εἰς ἀγρὸν εἰ γὰρ μὴ, ἀπολωλὸτ' ἂν εὗρον τὰ ἐν ἀγρῷ. ἐν τοῖς τοιούτοις ἄρα τὸ ἀναγκαῖον.

§ 16. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἐκούσιον ἐν οὐδεμιᾷ ὀρμῇ ἐστίν, λοιπὸν ἂν εἴη τὸ ἐκ διανοίας γιγνόμενον. τὸ γὰρ ἀκούσιον ἐστὶ τὸ τε κατ' ἀνάγκην καὶ κατὰ βίαν γιγνόμενον, καὶ τρίτον ὃ μὴ μετὰ διανοίας γίγνεται. δῆλον δ' ἐστὶ τοῦτο ἐκ τῶν γιγνομένων. ὅταν γὰρ τις πατάξῃ τινὰ ἢ ἀποκτείνῃ ἢ τι τῶν τοιούτων ποιῆσῃ μηδὲν προδιανοηθεὶς, ἄκοντά φαμεν ποιῆσαι, ὡς τοῦ ἐκούσιου ὄντος ἐν τῷ διανοηθῆναι. οἷον φασὶ ποτέ τινα γυναῖκα φίλτρον τινὶ δοῦναι πιεῖν, εἶτα τὸν ἄνθρωπον ἀποθανεῖν ὑπὸ τοῦ φίλτρου, τὴν δ' ἄνθρωπον ἐν Ἀρείῳ πάγῳ ἀποφυγεῖν οὗ παροῦσαν δι' οὐθέν ἄλλο ἀπέλυσαν ἢ διότι οὐκ ἐκ προνοίας. ἔδωκε μὲν γὰρ φιλίᾳ, διήμαρτεν δὲ τούτου διὸ οὐχ ἐκούσιον

ἐδόκει εἶναι, ὅτι τὴν δόσιν τοῦ φίλτρου οὐ μετὰ διανοίας τοῦ ἀπολέσθαι αὐτὸν ἐδίδου. ἐνταῦθα ἄρα τὸ ἐκούσιον πίπτει εἰς τὸ μετὰ διανοίας.

§ 17. Ἔτι δὲ λοιπὸν ἐστὶν ἐπισκέψασθαι τὴν προαίρεσιν, πότερόν ἐστιν ὄρεξις, ἢ οὐ. ὄρεξις μὲν γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις ἐγγίγνεται, προαίρεσις δὲ οὐ ἢ γὰρ προαίρεσις μετὰ λόγου, λόγος δὲ ἐν οὐδενὶ τῶν ἄλλων ζώων ἐστίν. ὄρεξις μὲν δὴ οὐκ ἂν εἴη ἄλλ' ἄρα γε βούλησις; ἢ οὐδὲ τοῦτο; βούλησις μὲν γὰρ ἐστὶν καὶ τῶν ἀδυνάτων, οἷον βουλόμεθα μὲν ἀθάνατοι εἶναι, προαιρούμεθα δὲ οὐ. ἔτι δὲ προαίρεσις μὲν οὐκ ἐστὶν τοῦ τέλους, ἀλλὰ τῶν πρὸς τὸ τέλος, οἷον οὐθεὶς προαιρεῖται ὑγιαίνειν, ἀλλὰ τὸ πρὸς τὴν ὑγίαιαν προαιρούμεθα, περιπατεῖν, τροχάζειν βουλόμεθα δὲ τὰ τέλη. ὑγιαίνειν γὰρ βουλόμεθα. ὥστε δῆλον καὶ οὕτως ὅτι οὐ ταῦτόν ἢ βούλησις καὶ ἢ προαίρεσις ἀλλὰ ἢ προαίρεσις ἔοικεν οὕτως ἔχειν, ὥσπερ καὶ τοῦνομα αὐτῆς ἔχει, οἷον προαιρούμεθα τόδε ἀντὶ τοῦδε, οἷον τὸ βέλτιον ἀντὶ τοῦ χείρονος, ὅταν οὖν ἀντικαταλλαττώμεθα τὸ βέλτιον ἀντὶ τοῦ χείρονος ἐν αἰρέσει ὄντος, ἐνταῦθα τὸ προαιρεῖσθαι δόξειεν ἂν οἰκεῖον εἶναι.

Ἐπεὶ οὖν ἢ προαίρεσις οὐθέν τούτων ἐστίν, ἄρα γέ ἐστὶν τὸ κατὰ διάνοιαν ἐν προαιρέσει; ἢ οὐδὲ τοῦτο; πολλὰ γὰρ διανοούμεθα καὶ δοξάζομεν κατὰ διάνοιαν ἄρ' οὖν ἂ διανοούμεθα, ταῦτα καὶ προαιρούμεθα; ἢ οὐ; πολλάκις γὰρ διανοούμεθα ὑπὲρ τῶν ἐν Ἴνδοις, ἀλλ' οὐτι καὶ προαιρούμεθα. οὐκ ἄρα οὐδὲ διάνοιά ἐστὶν ἢ προαίρεσις.

Ἐπεὶ οὖν καθ' ἕκαστον τούτων οὐθέν ἐστὶν ἢ προαίρεσις, ταῦτα δὲ ἐστὶν τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα, ἀναγκαῖον δὲ συνδυαζομένων τινῶν τούτων εἶναι τὴν προαίρεσιν. Ἐπεὶ οὖν ἐστίν, ὥσπερ ἔμπροσθεν ἐλέχθη, ἢ προαίρεσις τῶν πρὸς τὸ τέλος ἀγαθῶν καὶ οὐ τοῦ τέλους, καὶ τῶν δυνατῶν ἡμῖν, καὶ τῶν ἀντιλογίαν παραδιδόντων πότερον τοῦτο ἢ τοῦτο αἰρετόν, δῆλον ὅτι δέοι ἂν πρότερον διανοηθῆναι ὑπὲρ αὐτῶν καὶ βουλευσασθαι, εἴθ' ὅταν ἡμῖν φανῆ κρεῖττον διανοηθεῖσιν, οὕτως ὁρμὴ τις τοῦ πράττειν ἐστίν, καὶ τοῦτο δὴ πράττοντες κατὰ προαίρεσιν δοκοῦμεν πράττειν.

Εἰ τοίνυν ἢ προαίρεσις ὄρεξις τις βουλευτική μετὰ διανοίας, οὐκ ἐστὶν τὸ ἐκούσιον προαιρετόν. ἐκόντες γὰρ πολλὰ πράττομεν πρὸ τοῦ διανοηθῆναι καὶ βουλευσασθαι, οἷον καθίζομεν καὶ ἀνιστάμεθα καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα ἐκόντες μὲν ἄνευ δὲ τοῦ διανοηθῆναι, τὸ δὲ κατὰ προαίρεσιν πᾶν ἦν μετὰ διανοίας. οὐκ ἄρα τὸ ἐκούσιον προαιρετόν, ἀλλὰ τὸ προαιρετόν ἐκούσιον ἂν τι γὰρ προαιρώμεθα πράττειν βουλευσάμενοι, ἐκόντες πράττομεν. Φαίνονται δὲ τινες ὀλίγοι καὶ τῶν νομοθετῶν διορίζειν τό τε ἐκούσιον καὶ τὸ ἐκ προαιρέσεως ἕτερον ὄν, ἐλάττους τὰς ζημίας ἐπὶ τοῖς ἐκουσίοις ἢ τοῖς κατὰ προαίρεσιν τάττοντες.

Ἔστιν οὖν ἢ προαίρεσις ἐν τοῖς πρακτοῖς, καὶ τούτοις ἐν οἷς ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν καὶ πρᾶξαι καὶ μὴ πρᾶξαι, καὶ οὕτως ἢ μὴ οὕτως, καὶ ἐν οἷς ἔστι λαβεῖν τὸ διὰ τί. τὸ δὲ διὰ τί οὐχ ἀπλοῦν ἐστίν. ἐν μὲν γὰρ γεωμετρίας, ὅταν φῆ τὸ τετράγωνον τέτταρσιν ὀρθαῖς ἴσας ἔχειν, καὶ ἐρωτᾷ διὰ τί, ὅτι, φησὶν, καὶ τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει. ἐν μὲν οὖν τοῖς τοιούτοις ἐκ τῆς ἀρχῆς ὠρισμένης ἔλαβον τὸ διὰ τί ἐν δὲ γε τοῖς πρακτοῖς, ἐν οἷς ἢ προαίρεσις, οὐχ οὕτως (οὐδεμία γὰρ κεῖται ὠρισμένη), ἀλλ' ἂν ἀπαιτῆ τις, διὰ τί τοῦτο ἐπραξας; ὅτι οὐκ ἐνῆν ἄλλως, ἢ ὅτι βέλτιον οὕτως. ἐξ αὐτῶν τῶν συμβαινόντων, ὅποῖ' ἂν φαίνεται βελτίω εἶναι, ταῦτα προαιρεῖται καὶ διὰ ταῦτα. διὸ δὴ ἐν τοῖς τοιούτοις τὸ βουλευσασθαι ἐστὶ τὸ πῶς δεῖ, ἐν δὲ ταῖς ἐπιστήμαις οὐ. οὐθεὶς γὰρ βουλεύεται πῶς δεῖ γράψαι τὸ ὄνομα Ἀρχικλέους, ὅτι ἐστὶν ὠρισμένον πῶς δεῖ γράψαι τὸ ὄνομα Ἀρχικλέους. ἢ οὖν ἁμαρτία οὐ γίγνεται ἐν τῇ διανοίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ γράφειν. ἐν οἷς γὰρ μὴ ἐστὶν ἢ ἁμαρτία ἐν τῇ διανοίᾳ, οὐδὲ βουλεύονται ὑπὲρ τούτων ἀλλ' ἐν οἷς ἤδη ἀόριστόν ἐστὶ τὸ ὡς δεῖ, ἐνταῦθα ἢ

ἀμαρτία. ἔστιν δ' ἐν τοῖς πρακτοῖς τὸ ἀόριστον, καὶ ἐν οἷς διτταὶ αἱ ἀμαρτίαι. ἀμαρτάνομεν οὖν ἐν τοῖς πρακτοῖς καὶ ἐν τοῖς κατὰ τὰς ἀρετὰς ὁμοίως. τῆς γὰρ ἀρετῆς στοχαζόμενοι ἀμαρτάνομεν ἐπὶ τὰς πεφυκυίας ὁδοὺς. ἔστι γὰρ καὶ ἐν ἐλλείψει καὶ ἐν ὑπερβολῇ ἀμαρτία, ἐφ' ἑκάτερα δὲ τούτων φερόμεθα δι' ἡδονὴν καὶ λύπην διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν, διὰ δὲ τὴν λύπην τὰ καλὰ φεύγομεν.

§ 18. Ἐπι δ' ἐστὶν ἡ διάνοια οὐχ ὥσπερ αἴσθησις, οἷον τῇ ὄψει οὐκ ἂν δύναται οὐθὲν ἂν ἄλλο ποιῆσαι ἢ ἰδεῖν, οὐδὲ τῇ ἀκοῇ οὐθὲν ἄλλο ἢ ἀκοῦσαι. ὁμοίως δὲ οὐδὲ βουλευόμεθα πότερον δεῖ ἀκοῦσαι τῇ ἀκοῇ ἢ ἰδεῖν. ἡ δὲ διάνοια οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο δύναται πράττειν καὶ ἄλλα. διὰ τοῦτο βουλευέσθαι ἐνταῦθα ἤδη ὑπάρχει. ἔστιν οὖν ἡ ἀμαρτία ἐν τῇ αἰρέσει τῶν ἀγαθῶν οὐ περὶ τὰ τέλη (ταῦτα μὲν γὰρ ἅπαντες ὁμογνωμονοῦσιν, οἷον τὴν ὑγίειαν ὅτι ἀγαθόν), ἀλλ' ἤδη τὰ κατὰ τὸ τέλος, οἷον πότερον ἀγαθὸν πρὸς ὑγίειαν φαγεῖν τοῦτο ἢ οὐ. μάλιστα οὖν ποιεῖ ἐν τούτοις τὸ σφάλεσθαι ἡδονὴ καὶ λύπη τὴν μὲν γὰρ φεύγομεν, τὴν δὲ αἰρούμεθα.

Ἐπεὶ οὖν διήρηται ἐν τίνι ἡ ἀμαρτία καὶ πῶς, λοιπὸν ἐστὶ τίνας ἐστὶν ἡ ἀρετὴ στοχαστική, πότερον τοῦ τέλους ἢ τῶν πρὸς τὸ τέλος, οἷον πότερον τοῦ καλοῦ ἢ τῶν πρὸς τὸ καλόν. πῶς οὖν ἡ ἐπιστήμη; πότερον τῆς οἰκοδομικῆς ἐστὶν ἐπιστήμης τὸ τέλος καλῶς προθέσθαι, ἢ τὰ πρὸς τὸ τέλος ἰδεῖν; ἂν γὰρ τοῦτο καλῶς προθῆται, οἷον καλὴν οἰκίαν ποιῆσαι, καὶ τὰ πρὸς τοῦτο οὐκ ἄλλοστις εὐρήσει καὶ ποιεῖ ἢ οἰκοδόμος. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπασῶν ἐπιστημῶν. ὡσαύτως ἄρα δόξειεν ἂν ἔχειν καὶ ἐπ' ἀρετῆς, μᾶλλον εἶναι αὐτῆς τὸν σκοπὸν πρὸς τὸ τέλος, ὃ δεῖ ὀρθῶς προθέσθαι, ἢ τὰ πρὸς τὸ τέλος καὶ ἐξ ὧν τοῦτ' ἔσται οὐθεις ἄλλος ποιεῖ, καὶ εὐρήσει ἂ δεῖ πρὸς τοῦτο. καὶ εὐλογον δὲ τούτου εἶναι προθετικὴν τὴν ἀρετὴν ἐν οἷς γὰρ ἡ ἀρχὴ τοῦ βελτίστου ἐστίν, ἕκαστον καὶ προθετικὸν καὶ ποιητικόν. οὐθὲν οὖν βέλτιον τῆς ἀρετῆς ἐστὶν ταύτης γὰρ ἔνεκα καὶ ἄλλα ἐστίν, καὶ πρὸς ταύτην ἐστὶν ἡ ἀρχή, καὶ τούτου ἔνεκεν μᾶλλον τὰ πρὸς τοῦτ' ἐστὶν τὸ δὲ τέλος ἀρχῆ τινι ἔοικεν, καὶ τούτου ἔνεκεν ἐστὶν ἕκαστον. ἀλλὰ κατὰ τρόπον τοῦτο ἔσται. ὥστε δῆλον ὡς κάπτι τῆς ἀρετῆς, ἐπειδὴ βελτίστη ἐστὶν αἰτία, ὅτι τοῦ τέλους ἐστὶ στοχαστικὴ μᾶλλον ἢ τῶν πρὸς τὸ τέλος.

§ 19. Ἀρετῆς δὲ γ' ἐστὶ τέλος τὸ καλόν. τούτου ἄρ' ἐστὶν ἡ ἀρετὴ στοχαστικὴ μᾶλλον ἢ ἐξ ὧν ἔσται. ἔστι δὲ καὶ ταῦτα ταύτης. ὅλως δὲ δὴ φαίνεται ἄτοπον ἴσως γὰρ ἂν ἐν γραφικῇ εἶη τις ἀγαθὸς μιμητής, ὅμως δὲ οὐκ ἂν ἐπαινεθῆι, ἂν μὴ τὸν σκοπὸν θῆ τὰ βέλτιστα μιμεῖσθαι. τῆς ἀρετῆς ἄρα παντελῶς τοῦτ' ἐστίν, τὸ καλὸν προθέσθαι.

Διὰ τί οὖν, ἂν τις εἴποι, πρότερον μὲν ἐλέγομεν τὴν ἐνέργειαν κρεῖττον εἶναι ἢ τὴν ἕξιν τὴν αὐτήν, νῦν δὲ οὐκ ἐξ οὗ ἡ ἐνέργεια, τοῦτο τῇ ἀρετῇ ἀποδίδομεν ὡς κάλλιον, ἀλλ' ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν ἐνέργεια; ναί, ἀλλὰ καὶ νῦν φαμεν τοῦτο ὁμοίως, τὴν ἐνέργειαν τῆς ἕξως βέλτιον εἶναι. οἱ γὰρ ἄλλοι ἀνθρωποῖτον σπουδαῖον θεωροῦντες κρίνουσιν ἐκ τοῦ πράττειν, διὰ τὸ μὴ δυνατὸν εἶναι δηλῶσαι τὴν ἐκάστου προαίρεσιν ἣν ἔχει, ἐπεὶ εἰ ἦν εἰδέναι τὴν ἐκάστου γνώμην, ὡς ἔχει πρὸς τὸ καλόν, καὶ ἄνευ τοῦ πράττειν σπουδαῖος ἂν ἐδόκει εἶναι. Ἐπεὶ δὲ μεσότητάς τινος τῶν παθῶν κατηριθμησάμεθα, λεκτέον ἂν εἶη περὶ ποῖα τῶν παθῶν εἰσίν.

§ 20. Ἐπεὶ οὖν ἐστὶν ἡ ἀνδρεία περὶ θάρρη καὶ φόβους, σκεπτέον ἂν εἶη περὶ ποίους φόβους καὶ θάρρη. ἄρ' οὖν εἰ μὲν τις φοβεῖται μὴ ἀποβάλλῃ τὴν οὐσίαν, οὗτος δειλός, εἰ δὲ τις θαρρῆει περὶ ταῦτα, ἀνδρεῖος; ἢ οὐ; ὁμοίως δ' εἴ τις φοβεῖται νόσον ἢ θαρρῆει, οὔτε δειλὸν φατέον εἶναι τὸν φοβούμενον οὔτ' ἀνδρεῖον τὸν μὴ φοβούμενον. οὐκ ἄρα ἐν τοῖς τοιούτοις φόβοις καὶ θαρρῆσιν ἐστὶν ἡ ἀνδρεία. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν τοῖς τοιούτοις, οἷον εἰ μὴ τις φοβεῖται βροντὰς ἢ ἀστραπάς ἢ

ἄλλο τι τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον φοβερῶν, οὐκ ἀνδρείος ἀλλὰ μαινόμενός τις. ἐν φόβοις ἄρα καὶ θάρρεσιν ἔστιν ὁ ἀνδρείος τοῖς κατ' ἀνθρώπους λέγω δὲ οἶον ἃ οἱ πολλοὶ φοβοῦνται ἢ οἱ πάντες, ἐν τούτοις ὁ ὢν θαρράλεος, οὗτος ἀνδρείος.

Τούτων τοίνυν διωρισμένων σκεπτέον ἂν εἶη, ἐπειδὴ κατὰ πολλά εἰσιν οἱ ἀνδρεῖοι, ὁ ποῖος ἀνδρείος. ἔστιν γὰρ καὶ κατ' ἐμπειρίαν τις ἀνδρείος, οἶον οἱ στρατιῶται. οὗτοι γὰρ οἶδασι δι' ἐμπειρίαν ὅτι ἐν τοιούτῳ τόπῳ ἢ ἐν τοιούτῳ καιρῷ ἢ οὕτως ἔχοντι ἀδύνατόν τι παθεῖν. ὁ δὲ ταῦτα εἰδὼς καὶ διὰ ταῦτα ὑπομένων τὸς πολεμίους οὐκ ἀνδρείος ἐὰν γὰρ τούτων μηθὲν ὑπάρχη, οὐχ ὑπομένει. διὸ τοὺς δι' ἐμπειρίαν οὐ φατέον ἀνδρείους. Οὐδὲ Σωκράτης δὴ ὀρθῶς ἔλεγεν ἐπιστήμην φάσκων εἶναι τὴν ἀνδρείαν. ἢ γὰρ ἐπιστήμη ἐξ ἔθους τὴν ἐμπειρίαν λαβοῦσα ἐπιστήμη γίνεται τοὺς δὲ δι' ἐμπειρίαν ὑπομένοντας οὐ φαμεν, οὐδ' ἐροῦσιν ἀνδρείους αὐτοὺς εἶναι οὐκ ἄρα ἡ ἀνδρεία ἐπιστήμη ἂν εἶη.

Πάλιν δ' αὖ εἰσιν ἀνδρεῖοι ἐκ τοῦ ἐναντίου τῆς ἐμπειρίας οἱ γὰρ ἄπειροι τῶν ἐκβησομένων οὐ φοβοῦνται διὰ τὴν ἀπειρίαν. οὐδὲ δὴ οὐδὲ τούτους φατέον ἀνδρείους.

Εἰσιν δ' αὖ ἄλλοι δοκοῦντες ἀνδρεῖοι εἶναι διὰ τὰ πάθη, οἶον οἱ ἐρῶντες ἢ οἱ ἐνθουσιάζοντες. οὐδὲ δὴ τούτους φατέον ἀνδρείους εἶναι ἐὰν γὰρ αὐτῶν τὸ πάθος ἀφαιρεθῇ, οὐκέτι εἰσιν ἀνδρεῖοι, δεῖ δὲ τὸν ἀνδρεῖον ἀεὶ εἶναι ἀνδρεῖον. διὸ οὐδὲ τὰ θηρία οἶον τοὺς σῦς οὐκ ἂν τις εἴποι ἀνδρείους διὰ τὸ ἀμύνεσθαι, ἐπειδὴν πληγέντες λυπηθῶσιν, οὐδὲ δεῖ τὸν ἀνδρεῖον διὰ τὸ πάθος εἶναι ἀνδρεῖον.

Πάλιν ἔστιν ἄλλη ἀνδρεία πολιτικὴ δοκοῦσα εἶναι, οἶον εἰ δι' αἰσχύνην τὴν πρὸς τοὺς πολίτας ὑπομένουσι τοὺς κινδύνους καὶ δοκοῦσιν ἀνδρεῖοι εἶναι. σημεῖον δὲ τούτου καὶ γὰρ Ὅμηρος πεποίηκε τὸν Ἑκτορα λέγοντα Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει, διὸ οἶεται δεῖν μάχεσθαι. οὐδὲ δὴ τὴν τοιαύτην φατέον εἶναι ὁ γὰρ αὐτὸς ἐφ' ἐκάστῳ τούτων διορισμὸς ἀρμόσει. οὗ γὰρ ἀφαιρουμένου μὴ διαμένει ἡ ἀνδρεία, οὐκ ἂν εἶη ἔτι ἀνδρείος ἂν οὖν τὴν αἰσχύνην περιέλῳ δι' ἣν ἦν ἀνδρείος, οὐκέτι ἔσται ἀνδρείος.

Ἔτι καὶ ἄλλως εἰσιν ἀνδρεῖοι δοκοῦντες εἶναι οἱ δι' ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν ἀγαθοῦ. οὐδὲ δὴ τούτους φατέον εἶναι ἀνδρείους, ἐπειδὴ τοὺς τοιούτους καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀνδρείους λέγειν ἄτοπον φαίνεται. Οὐδένα οὖν τῶν τοιούτων ἀνδρεῖον θετέον εἶναι τὸν ὁ ποῖον οὖν ἀνδρεῖον, καὶ τίς ὁ ἀνδρείος σκεπτέον. ὡς ἀπλῶς μὲν εἰπεῖν, ὁ διὰ μηθὲν τῶν προειρημένων ἀνδρείος ὢν, ἀλλὰ διὰ τὸ νομίζειν αὐτὸ εἶναι καλόν, καὶ τοῦτο ποιῶν κἂν παρῆ τις κἂν μὴ παρῆ. Οὐδὲ δὴ παντελῶς ἄνευ πάθους καὶ ὀρμῆς ἐγγίγνεται ἡ ἀνδρεία. δεῖ δὲ τὴν ὀρμὴν γίνεσθαι ἀπὸ τοῦ λόγου διὰ τὸ καλόν. ὁ δὲ ὀρμῶν διὰ λόγον ἔνεκεν τοῦ καλοῦ ἐπὶ τὸ κινδυνεύειν, ἄφοβος ὢν περὶ ταῦτα, οὗτος ἀνδρείος, καὶ ἡ ἀνδρεία περὶ ταῦτα. ἄφοβος δὲ οὐχ ὅταν οὕτω συμπέσῃ τῷ ἀνδρεῖῳ ὥστε ὅλως μὴ φοβεῖσθαι. ὁ μὲν γὰρ τοιοῦτος οὐκ ἀνδρείος, ὃ ὅλως μηθὲν ἔστι φοβερὸν οὕτω μὲν γὰρ ἂν ὁ λίθος εἶη καὶ τᾶλλα ἄψυχα ἀνδρεῖα ἀλλὰ δεῖ φοβεῖσθαι μὲν, ὑπομένειν δὲ εἰ γὰρ αὖ μὴ φοβούμενος ὑπομένει, οὐκ ἂν εἶη ἀνδρείος. ἔτι δὲ καὶ ὡσπερ ἐπάνω διειλόμεθα, περὶ φόβους καὶ κινδύνους οὐ πάντας ἀλλὰ τοὺς ἀναιρετικούς τῆς οὐσίας. ἔτι δὲ οὐδ' ἐν τῷ τυχόντι καὶ παντὶ χρόνῳ, ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ φόβοι καὶ οἱ κίνδυνοι πλησίον εἰσίν. εἰ γὰρ τις τὸν εἰς δέκατον ἔτος κίνδυνον μὴ φοβεῖται, οὕτω ἀνδρείος ἔνιοι γὰρ θαρρόουσιν διὰ τὸ μακρὰν ἀπέχειν, ἂν δὲ πλησίον γένωνται, ἀποθνήσκουσιν τῷ δέει.

§ 21. Ἡ μὲν οὖν ἀνδρεία καὶ ὁ ἀνδρείος τοιοῦτος σωφροσύνη δ' ἔστιν μεσότης ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας τῆς περὶ τὰς ἡδονάς. ἔστιν γὰρ ἡ σωφροσύνη καὶ ἀπλῶς ἅπασα ἀρετὴ ἔξις ἢ βελτίστη, ἢ δὲ βελτίστη ἔξις τοῦ βελτίστου ἔστιν, βέλτιστον δὲ τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐνδείας τὸ μέσον κατ'

ἀμφοτέρα γάρ εἰσι ψεκτοί, καὶ καθ' ὑπερβολὴν καὶ κατ' ἔνδειαν. ὥστε εἶπερ τὸ μέσον βέλτιστον, ἢ σωφροσύνη μεσότης τις ἂν εἴη ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας.

Μεσότης μὲν οὖν ἂν εἴη τούτων ἔστιν δὲ ἡ σωφροσύνη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, οὐ πάσας δὲ οὐδὲ τὰς περὶ πάντα. οὐ γὰρ εἴ τις ἡδεταὶ θεωρῶν γραφὴν ἢ ἀνδριάντα ἢ τι ἄλλο τῶν τοιούτων, καὶ δὴ οὗτος ἀκόλαστος, ὁμοίως δὲ οὐδὲ περὶ ἀκοῆς οὐδὲ περὶ ὀσφρήσεως ἀλλ' ἐν ἡδοναῖς ταῖς περὶ ἀφῆν καὶ γεῦσιν. οὐδὲ δὴ περὶ ταύτας ἀνὴρ σώφρων ἔσται ὁ οὕτως ἔχων ὥστε μὴδ' ὑπὸ μιᾶς τῶν τοιούτων ἡδονῶν μὴθὲν πάσχειν (ὁ μὲν γὰρ τοιοῦτος ἀναισθητός), ἀλλ' ἤδη ὁ πάσχων καὶ μὴ ἀγόμενος, ὥστε εἰς ὑπερβολὴν αὐτῶν ἀπολαύων πάντα τᾶλλα ποιεῖσθαι πάρεργα, καὶ αὐτόν γε τὸν ἤδη αὐτοῦ τοῦ καλοῦ ἔνεκεν καὶ μὴ ἄλλου πράττοντα σώφρονα. ὅστις γὰρ τῶν τοιούτων ἡδονῶν τῆς ὑπερβολῆς ἀπέχεται ἢ διὰ φόβον ἢ δι' ἄλλο τι τῶν τοιούτων, οὐ σώφρων. οὐδὲ γὰρ τᾶλλα ζῶα λέγομεν εἶναι σώφρονα ἔξω ἀνθρώπου, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐν αὐτοῖς λόγον, ᾧ δοκιμάζοντα τὸ καλὸν αἰροῦνται. πᾶσα γὰρ ἀρετὴ τοῦ καλοῦ καὶ πρὸς τὸ καλὸν ἐστίν. ὥστε εἴη ἂν ἡ σωφροσύνη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ταύτας τὰς ἐν ἀφῆ καὶ γεύσει γινομένης.

§ 22. Ἐχόμενον δ' ἂν εἴη τούτου λέγειν ὑπὲρ πραότητος, καὶ τί ἐστὶ καὶ ἐν τίσιν. ἔστιν μὲν οὖν ἡ πραότης ἀνὰ μέσον ὀργιλότητος καὶ ἀοργησίας. καὶ ὅλως δὲ δοκοῦσιν αἱ ἀρεταὶ μεσότητές τινες εἶναι. ὅτι δ' εἰσὶ μεσότητες, καὶ οὕτως ἂν τις εἴποι εἰ γὰρ ἐστὶν ἐν μεσότητι τὸ βέλτιστον, ἢ δ' ἀρετὴ ἐστὶν ἢ βελτίστη ἔξις, βέλτιστον δ' ἐστὶ τὸ μέσον, ἢ ἀρετὴ ἂν εἴη τὸ μέσον. δῆλον δὲ ἔσται μᾶλλον καὶ καθ' ἕκαστον σκοποῦσιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐστὶν ὀργίλος ὁ παντὶ καὶ πάντως καὶ ἐπὶ πλεῖον ὀργιζόμενος, καὶ ψεκτὸς δὲ ὁ τοιοῦτος (οὔτε γὰρ παντὶ δεῖ ὀργίζεσθαι οὔτ' ἐπὶ πᾶσιν οὔτε πάντως καὶ ἀεὶ, οὐδ' αὖ πάλιν οὕτως ἔχειν δεῖ, ὥστε μὴθὲν μὴδέποτε καὶ γὰρ οὗτος ψεκτὸς, ἀνάληγτός γε ὢν). ἐπεὶ τοίνυν καὶ ὁ κατὰ τὴν ὑπερβολὴν ψεκτὸς καὶ ὁ κατὰ τὴν ἔλλειψιν ὁ μέσος ἂν τούτων εἴη καὶ πρᾶος καὶ ἐπαινετός. οὔτε γὰρ ὁ ἐλλείπων τῆ ὀργῆς οὔτε ὁ υπερβάλλων ἐπαινετός, ἀλλ' ὁ μέσος ἔχων πρὸς ταῦτα, οὗτος πρᾶος. καὶ ἡ πραότης δὲ τούτων τῶν παθῶν μεσότης ἂν εἴη.

§ 23. Ἐλευθεριότης δὲ ἐστὶν μεσότης ἀσωτίας καὶ ἀνελευθερίας. ἔστιν δὲ περὶ χρήματα τὰ τοιαῦτα πάθη ὁ τε γὰρ ἄσωτός ἐστὶν ὁ ἀναλίσκων εἰς ἃ μὴ δεῖ καὶ πλείω ὢν δεῖ καὶ ὅτε μὴ δεῖ, ὃ τ' ἀνελεύθερος ἐναντίως τούτῳ ὁ μὴ ἀναλίσκων εἰς ἃ δεῖ καὶ ὅσα δεῖ καὶ ὅτε δεῖ. ἀμφοτέροι δὲ οὗτοι ψεκτοί. ἔστι δὲ τούτων ὁ μὲν κατ' ἔλλειψιν ὁ δὲ καθ' ὑπερβολὴν. ὁ ἄρα ἐλευθέριος, ἐπειδὴ ἐστὶν ἐπαινετός, μέσος τις ἂν εἴη τούτων. τίς οὖν ἐστίν; ὁ ἀναλίσκων εἰς ἃ δεῖ καὶ ὅσα δεῖ καὶ ὅτε δεῖ.

§ 24. Ἔστι δὲ καὶ τῆς ἀνελευθεριότητος εἶδη πλείω, οἷον κίμβικας τινὰς καλοῦμεν καὶ κυμινοπρίστας καὶ αἰσχροκερδεῖς καὶ μικρολόγους. πάντες δ' οὗτοι ὑπὸ τὴν ἀνελευθεριότητα πίπτουσιν. τὸ μὲν γὰρ κακὸν πολυειδές, τὸ δ' ἀγαθὸν μονοειδές, οἷον ἢ μὲν ὑγίεια ἀπλοῦν, ἢ δὲ νόσος πολυειδές. ὁμοίως ἢ μὲν ἀρετὴ ἀπλοῦν, ἢ δὲ κακία πολυειδές. πάντες γὰρ οὗτοι περὶ χρήματά εἰσι ψεκτοί.

Πότερον οὖν τοῦ ἐλευθερίου καὶ τὸ κτήσασθαι ἐστὶ καὶ τὸ παρασκευάσασθαι χρήματα; ἢ οὐ; οὐδὲ γὰρ ἄλλης ἀρετῆς οὐδεμιᾶς. οὔτε γὰρ τῆς ἀνδρείας ἐστὶ τὸ ὄπλα ποιῆσαι, ἀλλ' ἄλλης, ταύτης δὲ λαβούσης τούτοις ὀρθῶς χρῆσασθαι, ὁμοίως ἐπὶ σωφροσύνης καὶ τῶν ἄλλων οὔτε δὴ τῆς ἐλευθεριότητος, ἀλλ' ἤδη χρηματιστικῆς.

§ 25. Ἡ δὲ μεγαλοψυχία μεσότης μὲν ἐστὶν χαυνότητος καὶ μικροψυχίας, ἔστι δὲ περὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν, καὶ περὶ τιμὴν οὐ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν ἀλλὰ τὴν παρὰ τῶν σπουδαίων, καὶ μᾶλλον δὲ δὴ περὶ ταύτην. οἱ γὰρ σπουδαῖοι εἰδότες καὶ κρίνοντες ὀρθῶς τιμήσουσιν βουλήσεται οὖν μᾶλλον ὑπὸ

τῶν συνειδότην αὐτῶ ὅτι ἄξιός ἐστι τιμῆς τιμᾶσθαι. οὐδὲ γὰρ περὶ πᾶσαν τιμὴν ἔσται, ἀλλὰ περὶ τὴν βελτίστην, καὶ τὸ τίμιον ἀγαθὸν καὶ ἀρχῆς τάξιν ἔχον.

Οἱ μὲν οὖν εὐκαταφρόνητοι ὄντες καὶ φαῦλοι, μεγάλων δ' αὐτοὺς ἀξιοῦντες καὶ πρὸς τούτοις τιμᾶσθαι οἰόμενοι δεῖν, χαῦνοι ὅσοι δὲ ἐλαττόνων αὐτοὺς ἀξιοῦσιν ἢ προσῆκον αὐτοῖς, μικρόψυχοι. ὁ ἄρα μέσος τούτων ἐστὶν ὃς μήτε ἐλαττόνος τιμῆς αὐτὸν ἀξιοῖ ἢ προσήκει, μήτε μείζονος ἢ ἄξιός ἐστίν, μήτε πάσης οὗτος δ' ἐστὶν ὁ μεγαλόψυχος. ὥστε δῆλον ὅτι ἡ μεγαλοψυχία μεσότης ἐστὶ χαυνότητος καὶ μικροψυχίας.

§ 26. Μεγαλοπρέπεια δ' ἐστὶν μεσότης σαλακωνείας καὶ μικροπρεπείας. ἔστιν δ' ἡ μεγαλοπρέπεια περὶ δαπάνας ἅς τῶ πρόποντι γίνεσθαι προσήκει. ὅστις μὲν οὖν δαπανᾷ οὐ μὴ δεῖ, σαλάκων, οἷον εἴ τις ἐστιᾷ ἐρανιστὰς ὡς ἂν γάμους τις ἐστιῶν, ὁ τοιοῦτος σαλάκων (ὁ γὰρ σαλάκων τοιοῦτός ἐστιν, ὁ ἐν ᾧ μὴ δεῖ καιρῶ ἐνδεικνύμενος τὴν ἑαυτοῦ εὐπορίαν) ὁ δὲ μικροπρεπῆς ὁ ἐναντίος τούτῳ, ὃς οὐ δεῖ μὴ μεγαλείως δαπανήσῃ, ἢ τοῦτο μὴ ποιῶν, οἷον εἰς γάμους ἢ χορηγίαν δαπανῶν, μὴ ἀξίως ἀλλ' ἐνδεῶς, ὁ τοιοῦτος μικροπρεπῆς.

Ἡ δὲ μεγαλοπρέπεια καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος φανερά ἐστὶν οὕσα τοιαύτη οἷαν λέγομεν ἐπεὶ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τῶ πρόποντι τὸ μέγα δαπανᾷ, ὀρθῶς τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τούνομα κεῖται. ἡ μεγαλοπρέπεια ἄρα ἂν εἴη, ἐπειδὴ ἐστὶν ἐπαινετή, μεσότης τις ἐλλείψεως καὶ ὑπερβολῆς τῆς περὶ δαπάνας τὰς προσηκούσας, ἐν οἷς δεῖ.

Εἰσὶ δέ, ὡς οἴονται, καὶ πλείους μεγαλοπρέπειαι, οἷον φασὶ μεγαλοπρεπῶς τ' ἐβάδισε, καὶ ἄλλαι δὲ τοιαῦται μεγαλοπρέπειαι μεταφοραῖς λέγονται, οὐ κυρίως οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν τούτοις μεγαλοπρέπεια, ἀλλ' ἐν οἷς εἰρήκαμεν.

§ 27. Νέμεσις δὲ ἐστὶν μεσότης φθονερίας καὶ ἐπιχαιρεκακίας ἀμφοτέραι γὰρ αὗται ψεκταὶ εἰσίν, ὁ δὲ νεμεσητικὸς ἐπαινετός. ἔστι δ' ἡ νέμεσις περὶ ἀγαθὰ, ἃ τυγχάνει ὑπάρχοντα ἀναξίῳ ὄντι, λυπητικὸς οὖν ὁ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις λυπητικός. καὶ ὁ αὐτός γε πάλιν οὗτος λυπήσεται, ἂν τινα ἴδῃ κακῶς πράττοντα ἀνάξιον ὄντα.

Ἡ μὲν οὖν νέμεσις καὶ ὁ νεμεσητικὸς ἴσως τοιοῦτος, ὁ δὲ γε φθονερός ἐναντίος τούτῳ. ἀπλῶς γὰρ, ἂν τε ἄξιός τις ἢ ἂν τε μὴ τοῦ εὖ πράττειν, λυπήσεται. ὁμοίως τούτῳ ὁ ἐπιχαιρέκακος ἡσθήσεται κακῶς πράττοντι καὶ τῷ ἀξίῳ καὶ τῷ ἀναξίῳ. ὁ δὲ γε νεμεσητικὸς οὐ τοιοῦτος, ἀλλὰ μέσος τίς ἐστι τούτων.

§ 28. Σεμνότης δὲ ἐστὶν ἀυθαδείας ἀνὰ μέσον τε καὶ ἀρεσκείας, ἔστιν δὲ περὶ τὰς ἐντεύξεις. ὁ τε γὰρ ἀυθάδης τοιοῦτός ἐστιν οἷος μηθεὶ ἐντυχεῖν μηδὲ διαλεγῆναι (ἀλλὰ τούνομα ἔοικεν ἀπὸ τοῦ τρόπου κείσθαι ὁ γὰρ ἀυθάδης αὐτοάδης τις ἐστίν, ἀπὸ τοῦ αὐτὸς αὐτῶ ἀρέσκειν) ὁ δὲ ἄρεσκος τοιοῦτος οἷος πᾶσιν ὀμιλεῖν καὶ πάντως καὶ πανταχῇ. οὐδέτερος δὲ τούτων ἐπαινετός, ὁ δὲ γε σεμνὸς ἀνὰ μέσον τούτων ὢν ἐπαινετός οὔτε γὰρ πρὸς πάντας, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀξίους, οὔτε πρὸς οὐθέναι, ἀλλὰ πρὸς τοὺς αὐτοὺς τούτους.

§ 29. Αἰδώς δ' ἐστὶ μεσότης ἀναισχυντίας καὶ καταπλήξεως, ἔστιν δὲ περὶ πράξεις καὶ λόγους. ὁ μὲν γὰρ ἀναίσχυντός ἐστὶν ὁ ἐν παντὶ καὶ πρὸς πάντας λέγων καὶ πράττων ἃ ἔτυχεν, ὁ δὲ καταπεπληγμένος ὁ ἐναντίος τούτῳ, ὁ πάντα καὶ πρὸς πάντας εὐλαβούμενος καὶ πρᾶξι καὶ εἰπεῖν (ἄπρακτος γὰρ ὁ τοιοῦτος, ὁ πάντα καταπληττόμενος) ἡ δὲ αἰδώς καὶ ὁ αἰδήμων μεσότης τις

τούτων. οὔτε γὰρ ἅπαντα καὶ πάντως, ὡς ὁ ἀναίσχυντος, καὶ ἐρεῖ καὶ πράξει, οὔτε ὡς ὁ καταπλήξ, ἐν παντὶ καὶ πάντως εὐλαβηθήσεται, ἀλλὰ πράξει καὶ ἐρεῖ ἐν οἷς δεῖ καὶ ἅ δεῖ καὶ ὅτε δεῖ.

§ 30. Εὐτραπελία δ' ἐστὶ μεσότης βωμολοχίας καὶ ἀγροικίας, ἔστιν δὲ περὶ τὰ σκώμματα. ὁ τε γὰρ βωμολόχος ἐστὶν ὁ πάντα καὶ πᾶν οἰόμενος δεῖν σκώπτειν, ὁ τε ἄγροικος ὁ μήτε σκώπτειν βουλόμενος δεῖν μήτε σκωφθῆναι, ἀλλ' ὀργιζόμενος ὁ δ' εὐτράπελος ἀνὰ μέσον τούτων, ὁ μήτε πάντας καὶ πάντως σκώπτων μήτ' αὐτὸς ἄγροικος ὢν. ἔσται δὲ ὁ εὐτράπελος διττῶς πῶς λεγόμενος καὶ γὰρ ὁ δυνάμενος σκῶψαι ἐμμελῶς, καὶ ὃς ἂν ὑπομείνη σκωπτόμενος, εὐτράπελος καὶ ἡ εὐτραπελία τοιαύτη.

§ 31. Φιλία δ' ἐστὶν μεσότης κολακείας καὶ ἔχθρας, ἔστιν δὲ περὶ πράξεις καὶ λόγους ὁ μὲν γὰρ κόλαξ ἐστὶν ὁ πλείω τῶν προσηκόντων καὶ ὄντων προστιθείς, ὁ δὲ ἀπεχθητικὸς ἐχθρὸς καὶ τῶν ὑπαρχόντων περιαιρῶν. οὐδέτερος οὖν ὀρθῶς ἐπαινετὸς ἐστίν, ὁ δὲ φίλος ἀνὰ μέσον τούτων οὔτε γὰρ πλείω τῶν ὑπαρχόντων προσθήσει, οὔτ' ἐπαινέσει τὰ μὴ προσήκοντα, οὔτ' αὖ πάλιν ἐλάττω ποιήσει, οὔτε πάντως ἐναντιώσεται παρὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ.

§ 32. Ὁ μὲν οὖν φίλος τοιοῦτος ἀλήθεια δὲ ἐστὶν μεταξὺ εἰρωνείας καὶ ἀλαζονείας. ἔστι δὲ περὶ λόγους, οὐ πάντας δέ. ὁ μὲν γὰρ ἀλαζῶν ἐστὶν ὁ πλείω τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ προσποιούμενος εἶναι, ἢ εἰδέναι ἢ μὴ οἶδεν, ὁ δ' εἰρων ἐναντίος τούτῳ καὶ ἐλάττω τῶν ὑπαρχόντων προσποιούμενος αὐτῷ εἶναι, καὶ ἢ οἶδεν μὴ φάσκων, ἀλλ' ἐπικρυπτόμενος τὸ εἰδέναι. ὁ δὲ ἀληθὴς οὐδέτερον τούτων ποιήσει. οὔτε γὰρ προσποιήσεται πλείω τῶν ὑπαρχόντων οὔτ' ἐλάττω, ἀλλὰ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ ταῦτα φήσει καὶ εἶναι καὶ εἰδέναι. Εἰ μὲν οὖν εἰσιν αὗται ἀρεταὶ ἢ μὴ ἀρεταί, ἄλλος ἂν εἶη λόγος ὅτι δὲ μεσότητές εἰσι τῶν εἰρημένων, δῆλον. οἱ γὰρ κατ' αὐτὰς ζῶντες ἐπαινοῦνται.

§ 33. Περὶ δὲ δικαιοσύνης λοιπὸν ἂν εἶη εἰπεῖν, τί ἐστὶ καὶ ἐν τίσιν καὶ περὶ ποῖα. Πρῶτον μὲν οὖν εἰ λάβοιμεν τί ἐστὶ τὸ δίκαιον, ἔστιν δὲ διττὸν τὸ δίκαιον, ὧν τὸ μὲν ἐστὶ κατὰ νόμον. δίκαια γὰρ φασιν εἶναι ἃ ὁ νόμος προστάττει. ὁ δὲ νόμος κελεύει τὰνδρεῖα πράττειν καὶ τὰ σώφρονα καὶ ἀπλῶς ἅπαντα ὅσα κατὰ τὰς ἀρετὰς λέγεται. διὸ καί, φασίν, δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη τελεία τις ἀρετὴ εἶναι εἰ γὰρ δίκαια μὲν ἐστὶν ἃ ὁ νόμος κελεύει ποιεῖν, ὁ δὲ νόμος τὰ κατὰ πάσας ἀρετὰς ὄντα προστάττει, ὁ ἄρα τοῖς κατὰ νόμον ἐμμένων δικαίοις τελείως σπουδαῖος ἔσται, ὥστε ὁ δίκαιος καὶ ἡ δικαιοσύνη τελεία τις ἀρετὴ ἐστίν.

Ἐν μὲν δὲ τί δίκαιον ἐν τε τούτοις ἐστὶ καὶ περὶ ταῦτα ἀλλὰ μὴν οὐ τοῦτο τὸ δίκαιον οὐδὲ τὴν περὶ ταῦτα δικαιοσύνην ζητοῦμεν. κατὰ μὲν γὰρ ταῦτα τὰ δίκαια ἔστιν καθ' ἑαυτὸν ὄντα δίκαιον εἶναι (ὁ γὰρ σώφρων καὶ ὁ ἀνδρεῖος καὶ ὁ ἐγκρατὴς καὶ αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἐστὶ τοιοῦτος) ἀλλὰ τὸ δίκαιον τὸ πρὸς ἕτερον ἄλλο τοῦ εἰρημένου κατὰ νόμον δικαίου ἐστίν. οὐ γὰρ ἔστιν ἐν τοῖς πρὸς ἕτερον δικαίοις οὓσιν καθ' αὐτὸν εἶναι δίκαιον. τοῦτο δ' ἐστὶν ὃ ζητοῦμεν δίκαιον καὶ τὴν δικαιοσύνην τὴν περὶ ταῦτα.

Τὸ τοίνυν δίκαιόν ἐστὶν τὸ πρὸς ἕτερον ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν τὸ ἴσον. τὸ γὰρ ἄδικον τὸ ἄνισον ἐστίν ὅταν γὰρ τῶν μὲν ἀγαθῶν τὰ μείζω αὐτοῖς νέμωσι, τῶν δὲ κακῶν τὰ ἐλάσσονα, ἄνισον τοῦτ' ἐστὶ, καὶ οὕτως ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι οἴονται. δῆλον ἄρα ὅτι ἐπειδὴ ἡ ἀδικία ἐν ἀνίσοις, ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ δίκαιον ἐν ἰσότητι συμβολαίων. ὥστε δῆλον ὅτι ἡ δικαιοσύνη μεσότης τις ἂν εἶη ὑπεροχῆς καὶ ἐλλείψεως καὶ πολλοῦ καὶ ὀλίγου. ὁ τε γὰρ ἄδικος τῷ ἀδικεῖν πλεῖον ἔχει, καὶ ὁ ἀδικούμενος δὲ τῷ ἀδικεῖσθαι ἔλαττον τὸ δὲ γε μέσον τούτων δίκαιον ἐστὶ. τὸ δὲ μέσον ἴσον ὥστε τὸ ἴσον ἂν πλείονος καὶ ἐλάττονος εἶη δίκαιον, καὶ δίκαιος δὲ ὁ τὸ ἴσον βουλόμενος ἔχειν. τὸ δὲ γε ἴσον ἐν

ἐλαχίστοις δυσὶν ἐγγίνεται τὸ ἄρα πρὸς ἕτερον ἴσον εἶναι δίκαιον ἐστὶ, καὶ δίκαιος ὁ τοιοῦτος ἂν εἴη.

Ἐπεὶ οὖν ἡ δικαιοσύνη ἐν δικαίῳ καὶ ἐν ἴσῳ καὶ ἐν μεσότητι, καὶ τὸ μὲν δίκαιόν ἐν τισὶ λέγεται δίκαιον, τὸ δὲ ἴσον ἐν τισὶ ἴσον, τὸ δὲ μέσον τισὶ μέσον ὥστε ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ δίκαιον ἔσται καὶ πρὸς τινὰς καὶ ἐν τισίν.

Ἐπεὶ οὖν ἐστὶ τὸ δίκαιον ἴσον, καὶ τὸ τῷ ἀνάλογον ἴσον δίκαιον ἂν εἴη. τὸ δ' ἀνάλογον ἐν τέτταρσι γίνεται ἐλαχίστοις ὡς γὰρ τὸ Α πρὸς τὸ Β, τὸ Γ πρὸς τὸ Δ. οἷον ἀνάλογόν ἐστὶν τὸν τὰ πολλὰ κεκτημένον πολλὰ εἰσφέρειν, τὸν δὲ τὰ ὀλίγα κεκτημένον ὀλίγα πάλιν ὁμοίως τὸν μὲν πολλὰ πεπονηκότα πολλὰ λαμβάνειν, τὸν δὲ ὀλίγα πεπονηκότα ὀλίγα λαμβάνειν. ὡς δὲ ἔχει ὁ πεπονηκὼς πρὸς τὸν μὴ πεπονηκότα, οὕτω τὰ πολλὰ πρὸς τὰ ὀλίγα. ὡς δὲ ὁ πεπονηκὼς πρὸς τὰ πολλὰ, οὕτως ὁ μὴ πεπονηκὼς πρὸς τὰ ὀλίγα.

Ἔοικεν δὲ καὶ Πλάτων τῇ ἀναλογίᾳ ταύτῃ τοῦ δικαίου χρῆσθαι ἐν τῇ πολιτείᾳ. ὁ μὲν γὰρ γεωργός, φησί, σῆτον ποιεῖ, ὁ δ' οἰκοδόμος οἰκίαν, ὁ δὲ ὑφάντης ἱμάτιον, ὁ δὲ σκυτοτόμος ὑπόδημα. ὁ μὲν οὖν γεωργὸς τῷ οἰκοδόμῳ σῆτον δίδωσιν, ὁ δ' οἰκοδόμος τῷ γεωργῷ οἰκίαν ὁμοίως δὲ οἱ ἄλλοι πάντες οὕτως ἔχουσιν ὥστε τὰ παρ' αὐτοῖς ἀντικαταλλάττεσθαι τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις.

Ἔστιν δ' ἡ ἀναλογία αὕτη ὡς γὰρ ὁ γεωργὸς τῷ οἰκοδόμῳ, οὕτως ὁ οἰκοδόμος τῷ γεωργῷ ὁμοίως τῷ σκυτεῖ, τῷ ὑφάντῃ, τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἡ αὕτη ἀναλογία πρὸς ἀλλήλους γίνεται καὶ συνέχει δὴ αὕτη ἡ ἀναλογία τὴν πολιτείαν. ὥστε τὸ δίκαιον ἔοικεν εἶναι τὸ ἀνάλογον. τὸ γὰρ δίκαιον συνέχει τὰς πολιτείας, τὸ αὐτὸ δ' ἐστὶ τὸ δίκαιον τῷ ἀνάλογον.

Ἐπεὶ δὲ ὁ οἰκοδόμος πλείονος ἄξιον ποιεῖ τὸ αὐτοῦ ἔργον ἢ ὁ σκυτεὺς, καὶ ἦν ἔργον ἀντικαταλλάττεσθαι καὶ τῷ σκυτεῖ πρὸς τὸν οἰκοδόμον, ἀνθ' ὑποδημάτων δ' οὐκ ἦν οἰκίαν λαβεῖν, ἐνταῦθα ἤδη ἐνόμισαν, οὗ ταῦτα πάντα ὠνητὰ ἐστίν, ἀργύριον προσαγορεύσαντες νόμισμα, τούτῳ χρῆσθαι, καὶ τὴν ἀξίαν ἕκαστον ἐκάστου δίδοντας τὴν ἀλλάξιν ποιῆσθαι παρ' ἀλλήλων, καὶ τούτῳ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν συνέχειν.

Ἐπεὶ οὖν τὸ δίκαιόν ἐστὶν ἐν τούτοις καὶ τοῖς εἰρημένοις ἔμπροσθεν, ἡ περὶ ταῦτα δικαιοσύνη ἂν εἴη τῇ ἔξει ὀρμὴν ἔχουσα μετὰ προαιρέσεως περὶ ταῦτα καὶ ἐν τούτοις. Ἔστιν δὲ δίκαιον καὶ τὸ ἀντιπεπονηθός, οὐ μέντοι γε ὡς οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγον. ἐκείνοι μὲν γὰρ ᾤοντο δίκαιον εἶναι, ἃ τις ἐποίησεν, ταῦτ' ἀντιπαθεῖν τὸ δὲ τοιοῦτον οὐκ ἔστιν πρὸς ἅπαντας. οὐ γὰρ ἐστὶ δίκαιον οἰκέτῃ πρὸς ἐλεύθερον ταυτόν ὁ οἰκέτης γὰρ ἐὰν πατάξῃ τὸν ἐλεύθερον, οὐκ ἔστιν δίκαιος ἀντιπληγῆναι, ἀλλὰ πολλάκις. καὶ τὸ ἀντιπεπονηθός δὲ δίκαιόν ἐστὶν ἐν τῷ ἀνάλογον. ὡς γὰρ ὁ ἐλεύθερος ἔχει πρὸς τὸν δοῦλον τῷ βελτίων εἶναι, οὕτως τὸ ἀντιποιῆσαι πρὸς τὸ ποιῆσαι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐλευθέρῳ πρὸς ἐλεύθερον ἔξει. οὐ γὰρ δίκαιον, εἴ τις τὸν ὀφθαλμὸν ἐξέκοψεν τινός, ἀντεκκοπῆναι μόνον, ἀλλὰ πλείονα παθεῖν, ἀκολουθήσαντα τῇ ἀναλογίᾳ καὶ γὰρ ἦρξε πρότερος καὶ ἠδίκησεν, ἀδικεῖ δὲ κατ' ἀμφοτέρα, ὥστε ἀνάλογον καὶ τὰ ἀδικήματα, καὶ τὸ ἀντιπαθεῖν πλείω ὧν ἐποίησεν δίκαιον ἐστίν.

Ἐπεὶ δὲ τὸ δίκαιον πολλαχῶς λέγεται, διοριστέον ἂν εἴη ὑπὲρ ποίου δικαίου ἐστὶν ἡ σκέψις. Ἔστιν δὲ δίκαιόν τι, ὡς φασίν, οἰκέτῃ πρὸς δεσπότην καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα. τὸ δ' ἐν τούτοις δίκαιον ὁμωνύμως ἂν δόξειεν λέγεσθαι τῷ πολιτικῷ δικαίῳ (ἐστὶν γὰρ τὸ δίκαιον, ὑπὲρ οὗ ἐστὶν ἡ σκέψις, τὸ πολιτικὸν δίκαιον) τοῦτο γὰρ μάλιστα ἐστὶν ἐν ἰσότητι (κοινωνοὶ γὰρ οἱ πολῖται τινες, καὶ ὅμοιοι βούλονται εἶναι τῇ φύσει, τῷ δὲ τρόπῳ ἕτεροι), τῷ δὲ υἱῷ πρὸς πατέρα καὶ οἰκέτῃ πρὸς δεσπότην

οὐκ ἂν δόξειεν εἶναι δίκαιον οὐθέν. οὔτε γὰρ τῷ ποδὶ τῷ ἐμῷ πρὸς ἐμὲ οὔτε τῇ χειρὶ, ὁμοίως δὲ οὐδ' ἐκάστῳ τῶν μορίων ὡσαύτως ἂν οὖν δόξειεν ἔχειν καὶ ὁ υἱὸς πρὸς πατέρα ὡσπερ γὰρ μέρος τί ἐστι τοῦ πατρὸς ὁ υἱός. πλὴν ὅταν ἤδη λάβῃ τὴν τοῦ ἀνδρὸς τάξιν καὶ χωρισθῇ ἀπ' αὐτοῦ, τότε ἤδη ἐν ἰσότητι καὶ ὁμοιότητι ἐστὶν τῷ πατρὶ οἱ δὲ πολῖται τοιοῦτοί τινες ἐθέλουσιν εἶναι.

Ὡς δ' αὐτως οὐδ' οἰκέτη πρὸς δεσπότην ἐστὶ δίκαιον διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τοῦ γὰρ δεσπότητος τί ἐστὶν ὁ οἰκέτης. ἀλλὰ δὴ καὶ εἰ ἔστιν αὐτῷ δίκαιον, τὸ οἰκονομικὸν δίκαιον πρὸς αὐτὸν ἐστίν. οὐ τοῦτο δὲ γε ἡμεῖς ζητοῦμεν, ἀλλὰ τὸ πολιτικὸν ἐν ἰσότητι γὰρ καὶ ὁμοιότητι τὸ πολιτικὸν δίκαιον ἔοικεν εἶναι.

Ἀλλὰ δὴ τὸ μὲν ἐν γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς κοινωνίᾳ δίκαιόν ἐστὶν ἐγγὺς τοῦ πολιτικοῦ δικαίου χεῖρον μὲν γὰρ ἐστὶν ἢ γυνὴ τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' οἰκειότερον, καὶ μετέχει ἰσότητός πως μᾶλλον, διότι ἐγγὺς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ὁ βίος αὐτῶν, ὥστε καὶ τὸ δίκαιον τὸ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα μάλιστα πως ἤδη τῶν ἄλλων πολιτικὸν ἐστίν.

Ἐπεὶ οὖν ἐστὶ δίκαιον τὸ ἐν πολιτικῇ κοινωνίᾳ ὄν, ἡ δικαιοσύνη καὶ ὁ δίκαιος περὶ τὸ πολιτικὸν δίκαιον ἔσται. Τῶν δὲ δικαίων ἐστὶ τὰ μὲν φύσει τὰ δὲ νόμῳ. δεῖ δ' οὕτως ὑπολαμβάνειν μὴ ὡς μηδέποτε ἂν μεταπεσόντα καὶ γὰρ τὰ φύσει ὄντα μεταλαμβάνουσι μεταβολῆς. λέγω δ' οἷον εἰ τῇ ἀριστερᾷ μελετῶμεν πάντες ἀεὶ βάλλειν, γινοίμεθα ἂν ἀμφιδέξιοι ἀλλὰ φύσει γε ἀριστερὰ ἐστίν, καὶ τὰ δεξιὰ οὐδὲν ἦττον φύσει βελτίω ἐστὶ τῆς ἀριστερᾶς, κἂν πάντα ποιῶμεν τῇ ἀριστερᾷ καθάπερ τῇ δεξιᾷ. οὐδ' ὅτι μεταπίπτουσι, διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν φύσει ἀλλ' εἰ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ τὸν πλείω χρόνον οὕτω διαμένει ἢ ἀριστερὰ οὔσα ἀριστερὰ καὶ ἢ δεξιὰ δεξιὰ, τοῦτο φύσει ἐστίν.

Ὡσαύτως ἐπὶ τῶν φύσει δικαίων, μὴ, εἰ μεταβάλλει διὰ τὴν ἡμετέραν χρῆσιν, διὰ τοῦτ' οὐκ ἔστιν δίκαιον φύσει; ἀλλ' ἔστιν. τὸ γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διαμένον, τοῦτο φύσει δίκαιον προφανές. ὃ γὰρ ἂν ἡμεῖς θώμεθα καὶ νομίσωμεν, τοῦτο καὶ ἔστι δίκαιον ἤδη καὶ καλοῦμεν κατὰ νόμον δίκαιον. βέλτιον οὖν δίκαιον τὸ κατὰ φύσιν τοῦ κατὰ νόμον. ἀλλ' ὃ ζητοῦμεν, δίκαιόν ἐστὶ πολιτικόν. τὸ δὲ πολιτικὸν ἐστὶν τὸ νόμῳ, οὐ τὸ φύσει.

Τὸ δ' ἄδικον καὶ τὸ ἀδίκημα δόξειεν ἂν εἶναι οὕτω ταυτόν, οὐκ ἔστι δὲ τὸ μὲν γὰρ ἄδικόν ἐστὶν τὸ νόμῳ ὠρισμένον, οἷον τὸ τὴν παρακαταθήκην ἀποστερηῆσαι ἄδικον ἐστὶ, τὸ δ' ἀδίκημά ἐστὶν τὸ ἤδη ἀδίκως τι πράξαι. ὁμοίως δὲ τὸ δίκαιον καὶ τὸ δικαιοπράγημα οὐ ταυτόν τὸ μὲν γὰρ δίκαιον τὸ τῷ νόμῳ ὠρισμένον, τὸ δὲ δικαιοπράγημα τὸ τὰ δίκαια πράττειν.

Πότε οὖν τὸ δίκαιον, καὶ πότε οὐ; ὡς ἀπλῶς μὲν εἰπεῖν, ὅταν πράττη κατὰ προαίρεσιν καὶ ἐκουσίως (τὸ δὲ ἐκουσίως ὃ ἦν, εἴρηται ἐν τοῖς ἐπάνω ἡμῖν), καὶ ὅταν εἰδῶς καὶ ὄν καὶ ᾧ καὶ οὐ ἔνεκα, οὕτως δίκαιον πράττει. ὁμοίως καὶ ὡσαύτως καὶ ὁ ἄδικος ἔσται ὁ εἰδῶς καὶ ὄν καὶ ᾧ καὶ οὐ ἔνεκα. ὅταν δὲ μὴ ἐν τούτων εἰδῶς πράξῃ τι ἄδικον, ἄδικος μὲν οὐκ ἔστιν, ἀτυχῆς δέ. εἰ γὰρ οἰόμενος τὸν πολέμιον ἀποκτείνειν τὸν πατέρα ἀπέκτεινεν, ἄδικον μὲν τι ἔπραξεν, ἀδικεῖ μὲντοι οὐθένα, ἀτυχεῖ δέ.

Ἐπεὶ οὖν τὸ μὴ ἀδικεῖν τὰ ἄδικα πράττοντα ἐν τῷ ἀγνοεῖν ἐστὶ τοῦτο, ὃ καὶ μικρὸν ἐπάνω ἐλέγετο, ὅταν μὴ εἰδῶς μὴθ' ὄν βλάπτει μὴθ' ᾧ μὴθ' οὐ ἔνεκεν ἀλλ' ἤδη καὶ τὴν ἀγνοίαν διοριστέον ἐστίν, πῶς ἂν γινομένης τῆς ἀγνοίας, ὄν βλάπτει, οὐκ ἀδικήσῃ. ἔστω δὴ οὗτος ὁ διορισμός. ὅταν μὲν γὰρ ἢ ἀγνοία αἰτία ἦ τοῦ πράξαι τι, οὐχ ἐκὼν τοῦτο πράττει, ὥστε οὐκ ἀδικεῖ ὅταν δὲ τῆς ἀγνοίας αὐτὸς ἦ αἴτιος, καὶ πράττη τι κατὰ τὴν ἀγνοίαν ἧς αὐτὸς αἴτιος ἐστίν, οὗτος ἤδη ἀδικεῖ, καὶ δικαίως ἄδικος

ὁ τοιοῦτος κληθήσεται. οἷον ἐπὶ τῶν μεθύοντων. οἱ γὰρ μεθύοντες καὶ πράξαντές τι κακὸν ἀδικοῦσιν τῆς γὰρ ἀγνοίας αὐτοὶ εἰσιν αἴτιοι ἐξῆν γὰρ αὐτοῖς μὴ πίνειν τοσοῦτον, ὥστ' ἀγνοήσαντας τύπτειν τὸν πατέρα. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀγνοῶν ὅσαι μὲν γίνονται δι' αὐτούς, οἱ κατὰ ταύτας ἀδικοῦντες ἄδικοι ὧν δὲ μὴ αὐτοὶ εἰσιν αἴτιοι, ἀλλ' ἡ ἀγνοια κάκεινους ἐστὶν αἰτία τοῖς πράξασι τοῦ πράξει, οὐκ ἄδικοι. ἔστιν δ' ἡ τοιαύτη ἀγνοια ἢ φυσικὴ, οἷον τὰ παιδιά ἀγνοοῦντα τοὺς πατέρας τύπτουσιν, ἀλλ' ἡ ἐν τούτοις ἀγνοια φυσικὴ οὕσα οὐ ποιεῖ διὰ τὴν πράξιν ταύτην τὰ παιδιά λέγεσθαι ἄδικα ἢ γὰρ ἀγνοια αἰτία τοῦ πράττειν ταῦτα, τῆς δ' ἀγνοίας οὐκ αὐτὰ αἴτια, διὸ οὐδ' ἄδικα λέγονται.

Ἐπεὶ δὲ δὴ τοῦ ἀδικεῖσθαι πῶς; πότερον ἐκόντα ἔστιν ἀδικεῖσθαι; ἢ οὐ; δίκαια μὲν γὰρ καὶ ἄδικα πράττομεν ἐκόντες, ἀδικούμεθα δὲ οὐκέτι ἐκόντες τὸ γὰρ κολάζεσθαι φεύγομεν, ὥστε δῆλον ὅτι οὐκ ἂν ἀδικοῦμεθα ἐκόντες. οὐδεὶς γὰρ ἐκὼν βλάπτεσθαι ὑπομένει τὸ γὰρ ἀδικεῖσθαι βλάπτεσθαι ἐστίν.

Ναί, ἀλλ' εἰσὶ τινες οἱ δέον αὐτούς τὸ ἴσον ἔχειν παραχωροῦσι τισίν, ὥστε εἰ τὸ ἴσον ἔχειν ἦν δίκαιον, τὸ δ' ἔλαττον ἔχειν ἀδικεῖσθαι ἐστίν, ἔλαττον δὲ ἐκὼν ἔχει, ἐκὼν ἄρα, φησὶν, ἀδικεῖται. Ἀλλ' ἐντεῦθεν δῆλον πάλιν ὅτι οὐχ ἐκὼν. πάντες γὰρ οἱ ἔλαττον λαμβάνοντες ἀντικαταλλάττονται ἢ τιμὴν ἢ ἔπαινον ἢ δόξαν ἢ φιλίαν ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων ὁ δ' ἀντικαταλλαττόμενός τι ἀνθ' οὗ προῖεται, οὐκέτι ἀδικεῖται εἰ δὲ μὴ ἀδικεῖται, οὐδὲ ἐκὼν ἄρα.

Ἐπι πάλιν οἱ τὸ ἔλαττον λαμβάνοντες καὶ ἀδικούμενοι, ἢ οὐκ ἴσον λαμβάνουσιν, οὗτοι καλλωπίζονται καὶ σεμνύνονται ἐπὶ τῶν τοιούτων, ὅτι φασὶν «ἐξόν μοι ἴσον λαμβάνειν οὐκ ἐλάμβανον, ἀλλὰ παρήκα τῷ πρεσβυτέρῳ ἢ τῷ φίλῳ.» ἀδικούμενος δὲ γε οὐδεὶς σεμνύεται. εἰ δ' ἐπὶ τοῖς ἀδικήμασι μὴ σεμνύνονται, ἐπὶ δὲ τούτοις σεμνύνονται, ὅπως οὐκ ἂν ἀδικοῖντο οὕτως ἐλαττούμενοι. εἰ δὲ μὴ ἀδικοῦνται, οὐδ' ἂν ἐκόντες ἀδικοῖντο.

Πρὸς δὲ ταῦτα καὶ τοῖς τοιούτοις λόγοις ὁ ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς λόγος ἐναντιοῦται ὁ γὰρ ἀκρατὴς βλάπτει αὐτὸς αὐτὸν τὰ φαῦλα πράττων, καὶ ἐκὼν γε ταῦτα πράττει, βλάπτει ἄρα αὐτὸς αὐτὸν εἰδώς, ὥστε ἐκὼν αὐτὸς ὑφ' αὐτοῦ ἀδικεῖται. Ἀλλ' ἐνταῦθα ὁ διορισμὸς προστεθεὶς κωλύσει τὸν λόγον τοῦτον. ἔστιν δὲ ὁ διορισμὸς οὗτος, τὸ μηδένα βούλεσθαι ἀδικεῖσθαι. ὁ δὲ γε ἀκρατὴς βουλόμενος πράττει τὰ κατὰ τὴν ἀκρασίαν, ὥστε αὐτὸς αὐτὸν ἀδικεῖ βούλεται ἄρα τὰ φαῦλα πράττειν αὐτῷ. ἀλλ' οὐδεὶς βούλεται ἀδικεῖσθαι ὥστ' οὐδὲ ὁ ἀκρατὴς αὐτὸς αὐτὸν ἐκὼν ἂν ἀδικοῖη.

Ἀλλ' ἴσως ἐνταῦθα πάλιν ἀπορήσειεν ἂν τις, ἄρα γε ἐνδέχεται αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν; ἐκ μὲν δὴ τοῦ ἀκρατοῦς σκοπομένῳ ἔοικεν ἐνδέχεσθαι. καὶ πάλιν οὕτως. εἰ γὰρ ἃ ὁ νόμος πράττειν τάττει, ταῦτά ἐστὶν δίκαια, ὁ μὴ πράττων ταῦτα ἀδικεῖ καὶ εἰ πρὸς ὃν κελεύει πράττειν, πρὸς τοῦτον εἰ μὴ πράττει, τοῦτον ἀδικεῖ, ὁ δὲ νόμος κελεύει σῶφρονα εἶναι, οὐσίαν κεκτῆσθαι, σώματος ἐπιμελεῖσθαι, καὶ ἄλλα τὰ τοιαῦτα, ὁ ἄρα ταῦτα μὴ πράττων ἀδικεῖ αὐτόν. εἰς οὐθένα γὰρ ἄλλον τῶν τοιούτων ἀδικημάτων ἢ ἀναφορὰ ἐστίν.

Ἀλλὰ μὴ ποτε ταῦτα οὐκ ἀληθῆ ἦν, οὐδ' ἐνδέχεται αὐτὸν ἀδικεῖν αὐτόν. τὸν γὰρ αὐτὸν οὐκ ἐνδέχεται κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον πλεῖον ἔχειν καὶ ἔλαττον, οὐδ' ἐκόντα ἅμα καὶ ἄκοντα ἀλλὰ μὴν ὁ ἀδικῶν, ἢ ἀδικεῖ, πλεῖον ἔχει, ὁ δ' ἀδικούμενος, ἢ ἀδικεῖται, ἔλαττον εἰ ἄρα αὐτὸς αὐτὸν ἀδικεῖ, ἐνδέχεται τὸν αὐτὸν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ πλεῖον ἔχειν καὶ ἔλαττον. ἀλλὰ τοῦτ' ἀδύνατον οὐκ ἄρα ἐνδέχεται αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν.

Ἔτι ὁ μὲν ἀδικῶν ἐκὼν ἀδικεῖ, ὁ δὲ ἀδικούμενος ἄκων ἀδικεῖται, ὥστε εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν, ἐνδέχεται ἂν ἅμα καὶ ἀκουσίως καὶ ἐκουσίως πράττειν τι τοῦτο δὲ ἀδύνατον οὐκ ἄρα οὐδ' οὕτως ἐνδέχεται αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν.

Ἔτι εἴ τις λαμβάνοι ἐκ τῶν κατὰ μέρος ἀδικημάτων. ἀδικοῦσι γὰρ πάντες ἤτοι παρακαταθήκην ἀποστεροῦντες ἢ μοιχεύοντες ἢ κλέπτοντες ἢ τι ἄλλο τῶν κατὰ μέρος ἀδικημάτων ποιῶντες οὐδεὶς δὲ πώποτε αὐτὸς αὐτὸν παρακαταθήκην ἀπεστέρησεν, οὐδ' ἐμοίχευσεν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, οὐδ' ἔκλεψεν αὐτὸς τὰ ἑαυτοῦ ὥστε εἰ τὸ μὲν ἀδικεῖν ἐν τοῖς τοιούτοις ἐστίν, τούτων δὲ μηθὲν ἐνδέχεται πρὸς αὐτὸν ποιεῖν, οὐκ ἂν ἐνδέχοιτο αὐτὸν ἀδικεῖν.

Εἰ δὲ μή, οὐ τό γε πολιτικὸν ἀδίκημα, ἀλλὰ τὸ οἰκονομικόν. ἢ γὰρ ψυχὴ εἰς πλείω μεμερισμένη ἔχει τι αὐτῆς τὸ μὲν χεῖρον τὸ δὲ βέλτιον, ὥστ' εἴ τι ἐγγίνεται τῶν ἐν ψυχῇ ἀδίκημα, τῶν μερῶν ἐστὶ πρὸς ἄλληλα τὸ οἰκονομικὸν δὲ ἀδίκημα διειλόμεθα τῷ ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ βέλτιον ὡς γίνεσθαι πρὸς αὐτὸν ἄδικον καὶ δίκαιον. οὐ τοῦτο δ' ἡμεῖς ἐπισκοπούμεθα, ἀλλὰ τὸ πολιτικόν. ὥστ' ἐν τοῖς τοιούτοις ἀδικήμασιν, ἐν οἷς ἡμεῖς ζητοῦμεν, οὐκ ἐνδέχεται αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν. Πότερος δὲ πάλιν ἀδικεῖ, καὶ ἐν ποτέρῳ ἐστὶ τὸ ἀδίκημα, ἐν τῷ ἀδίκως ὁτιοῦν ἔχοντι; ἢ τῷ κρίναντι καὶ τῷ ἀπονείμαντι, ὥσπερ ἐν τοῖς ἀγῶσιν; καὶ γὰρ ὁ λαβὼν τὸν φοῖνικα παρὰ τοῦ ἐφεστῶτος καὶ ταῦτα κρίναντος οὐκ ἀδικεῖ, κἂν ἀδίκως αὐτῷ ἀποδοθῇ ἀλλ' ἢ ἡδη ὁ κρίνας κακῶς καὶ δούς, οὗτος ἀδικεῖ. καὶ οὗτος ἔστι μὲν ἢ ἀδικεῖ, ἔστι δὲ ἢ οὐκ ἀδικεῖ ἢ μὲν γὰρ τὸ τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ φύσει ὄν δίκαιον μὴ ἔκρινεν, ταύτη μὲν ἀδικεῖ, ἢ δὲ τὸ αὐτῷ δοκοῦν εἶναι δίκαιον, οὐκ ἀδικεῖ.

§ 34. Ἐπειδὴ δ' ὑπὲρ τῶν ἀρετῶν εἴρηται, καὶ τίνες εἰσὶν καὶ ἐν τίσιν καὶ περὶ ποῖα, καὶ περὶ ἐκάστης αὐτῶν, ὅτι εἰ πράττοιμεν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τὸ βέλτιστον, τὸ μὲν οὕτως εἰπεῖν, τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν, ὁμοῖον ἐστὶν ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι ὅτι ὑγίεια ἄριστ' ἂν γένοιτο, εἴ τις τὰ ὑγιεινὰ προσφέροιτο. τὸ δὲ τοιοῦτον ἀσαφές ἀλλ' ἐρεῖ μοι, τὰ ποῖα διασάφησόν ἐστιν ὑγιεινά. οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου, τί ἐστὶν ὁ λόγος καὶ τίς ὁ ὀρθὸς λόγος; Ἀναγκαῖον ἴσως ἐστὶν πρῶτον μὲν, ἐν ᾧ ὁ λόγος ἐγγίνεται, ὑπὲρ τούτου διελέσθαι. διωρίσθη μὲν οὖν ὑπὲρ ψυχῆς ὡς τύπῳ καὶ πρότερον, ὅτι τὸ μὲν αὐτῆς ἐστὶ λόγον ἔχον, τὸ δὲ ἄλογον μόνιον τῆς ψυχῆς ἐστὶν δ' εἰς δύο τὴν διαίρεσιν ἔχον τὸ λόγον ἔχον μόνιον τῆς ψυχῆς, ὧν ἐστὶ τὸ μὲν βουλευτικὸν τὸ δὲ ἐπιστημονικόν. ὅτι δὲ ἕτερα ἀλλήλων ἐστίν, ἐκ τῶν ὑποκειμένων ἂν γένοιτο φανερόν. ὥσπερ γὰρ δὴ ἕτερα ἐστὶν ἀλλήλων χρῶμά τε καὶ χυμὸς καὶ ψόφος καὶ ὁσμὴ, ὡσαύτως καὶ τὰς αἰσθήσεις ἐτέρας αὐτῶν ἢ φύσις ἀπέδωκεν (ψόφον μὲν γὰρ ἀκοῆ, χυμὸν δὲ γεύσει γνωρίζομεν, χρῶμα δὲ ὄψει), ὁμοίως δὲ καὶ τᾶλλα τὸν αὐτὸν τρόπον δεῖ ὑπολαμβάνειν ἐπεὶ δὴ ἕτερα τὰ ὑποκείμενα ἐστίν, ἕτερα καὶ τὰ τῆς ψυχῆς εἶναι μέρη οἷς ταῦτα γνωρίζομεν. ἕτερον δ' ἐστὶ τὸ νοητὸν καὶ τὸ αἰσθητὸν ταῦτα δὲ ψυχῇ γνωρίζομεν ἕτερον ἄρ' ἂν εἴη τὸ μόνιον τὸ περὶ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητὰ. τὸ δὲ βουλευτικὸν καὶ προαιρετικὸν περὶ τὰ αἰσθητὰ καὶ ἐν κινήσει καὶ ἀπλῶς ὅσα ἐν γενέσει τε καὶ φθορᾷ ἐστίν. βουλευόμεθα γὰρ ὑπὲρ τούτων ἃ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν καὶ πρᾶξαι καὶ μὴ πρᾶξαι προελομένοις, περὶ ἃ ἐστὶν καὶ βουλή καὶ προαίρεσις τοῦ πρᾶξαι ἢ μὴ πρᾶξαι ταῦτα δ' ἐστὶν αἰσθητὰ καὶ ἐν κινήσει τοῦ μεταβάλλειν ὥστε τὸ προαιρετικὸν μόνιον τῆς ψυχῆς κατὰ τὸν λόγον τῶν αἰσθητῶν ἐστίν.

Τούτων δὴ διωρισμένων, μετὰ ταῦτα λεκτέον ἂν εἴη, ἐπειδὴ ὑπὲρ τᾶληθοῦς ἐστὶν ὁ λόγος καὶ τᾶληθές ὡς ἔχει σκοπούμεθα, ἔστιν δ' ἐπιστήμη φρόνησις νοῦς σοφία ὑπόληψις, περὶ τί δὴ ἕκαστον τούτων ἐστίν.

Ἡ μὲν οὖν ἐπιστήμη ἐστὶ περὶ ἐπιστητόν, καὶ τοῦτο μετ' ἀποδείξεως καὶ λόγου διατεινόμενον. Ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὰ πρακτά, ἐν οἷς αἴρεσις καὶ φυγὴ καὶ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν πρᾶξις καὶ μὴ πρᾶξις.

Ἔστιν δὴ τῶν ποιουμένων καὶ πραττομένων οὐ ταῦτο τὸ ποιητικὸν καὶ πρακτικόν. τῶν μὲν γὰρ ποιητικῶν ἐστὶ τι παρὰ τὴν ποίησιν ἄλλο τέλος, οἷον παρὰ τὴν οἰκοδομικὴν, ἐπειδὴ ἐστὶν ποιητικὴ οἰκίας, οἰκία αὐτῆς τὸ τέλος παρὰ τὴν ποίησιν, ὁμοίως ἐπὶ τεκτονικῆς καὶ τῶν ἄλλων τῶν ποιητικῶν ἐπὶ δὲ τῶν πρακτικῶν οὐκ ἔστιν ἄλλο οὐθέν τέλος παρ' αὐτὴν τὴν πρᾶξιν, οἷον παρὰ τὸ κῆθαρίζειν οὐκ ἔστιν ἄλλο τέλος οὐθέν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τέλος, ἢ ἐνέργεια καὶ ἢ πρᾶξις. περὶ μὲν οὖν τὴν πρᾶξιν καὶ τὰ πρακτά ἢ φρόνησις, περὶ δὲ τὴν ποίησιν καὶ τὰ ποιητὰ ἢ τέχνη ἐν γὰρ τοῖς ποιητοῖς μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς πρακτοῖς ἐστὶ τὸ τεχνάζειν.

Ὡστε ἢ φρόνησις ἂν εἴη ἕξις τις προαιρετικὴ καὶ πρακτικὴ τῶν ἐφ' ἡμῖν ὄντων καὶ πρᾶξις καὶ μὴ πρᾶξις, ὅσα εἰς τὸ συμφέρον ἤδη συντείνει. ἔστιν δ' ἢ φρόνησις ἀρετὴ, ὡς δόξειεν ἂν, οὐκ ἐπιστήμη. ἐπαινέτοί γάρ εἰσιν οἱ φρόνιμοι, ὁ δ' ἔπαινος ἀρετῆς ἔτι δ' ἐπιστήμης μὲν πάσης ἀρετὴ ἐστίν, φρονήσεως δὲ ἀρετὴ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ὡς ἔοικεν, αὐτὸ τί ἐστὶν ἀρετὴ.

Ὁ δὲ νοῦς ἐστὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τῶν νοητῶν καὶ τῶν ὄντων ἢ μὲν γὰρ ἐπιστήμη τῶν μετ' ἀποδείξεως ὄντων ἐστίν, αἱ δ' ἀρχαὶ ἀναπόδεικτοι, ὥστ' οὐκ ἂν εἴη περὶ τὰς ἀρχὰς ἢ ἐπιστήμη, ἀλλ' ὁ νοῦς.

Ἡ δὲ σοφία ἐστὶν ἐξ ἐπιστήμης καὶ νοῦ συγκειμένη. ἔστιν γὰρ ἢ σοφία καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν ἤδη δεικνύμενα, περὶ ἃ ἢ ἐπιστήμη ἢ μὲν οὖν περὶ τὰς ἀρχὰς, τοῦ νοῦ αὐτὴ μετέχει, ἢ δὲ περὶ τὰ μετὰ τὰς ἀρχὰς μετ' ἀποδείξεως ὄντα, τῆς ἐπιστήμης μετέχει ὥστε δῆλον ὅτι ἢ σοφία ἐστὶν ἐκ τε νοῦ καὶ ἐπιστήμης συγκειμένη, ὥστ' εἴη ἂν περὶ ταῦτά, περὶ ἃ καὶ ὁ νοῦς καὶ ἢ ἐπιστήμη.

Ἡ δὲ ὑπόληψις ἐστὶν, ἢ ὑπὲρ ἀπάντων ἐπαμφοτερίζομεν, πρὸς τὸ καὶ εἶναι ταῦτα οὕτω καὶ μὴ εἶναι.

Πότερον δ' ἐστὶν ἢ φρόνησις καὶ ἢ σοφία ταυτόν; ἢ οὐ; ἢ μὲν γὰρ σοφία ἐστὶν περὶ τὰ μετ' ἀποδείξεως καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ὄντα, ἢ δὲ φρόνησις οὐ περὶ ταῦτα, ἀλλὰ περὶ τὰ ἐν μεταβολῇ ὄντα. λέγω δὲ οἷον εὐθύ μὲν ἢ καμπύλον καὶ κοῖλον καὶ τὰ τοιαῦτά ἐστὶν αἰεὶ τοιαῦτα, τὰ δὲ συμφέροντα οὐκέτι οὕτως ἔχουσιν τὸ μὴ εἰς ἄλλο τι μεταβάλλειν, ἀλλὰ μεταβάλλουσιν, καὶ νῦν μὲν συμφέρει τοῦτο, αὔριον δ' οὐ, καὶ τῷ μὲν, τῷ δ' οὐ, καὶ οὕτω μὲν συμφέρει, ἐκείνως δὲ οὐ συμφέρει. περὶ δὲ τὰ συμφέροντά ἐστὶν ἢ φρόνησις, ἢ δὲ σοφία οὐ. ἕτερον ἄρα ἢ σοφία καὶ ἢ φρόνησις.

Πότερον δ' ἐστὶν ἢ σοφία ἀρετὴ ἢ οὐ; διὰ τοῦτο δῆλον ἂν γένοιτο, ὅτι ἐστὶν ἀρετὴ, ἐξ αὐτῆς τῆς φρονήσεως. εἰ γὰρ ἢ φρόνησις ἀρετὴ ἐστίν, ὡς φαμέν, τοῦ μορίου τοῦ ἐτέρου τῶν λόγον ἐχόντων, ἔστιν δὲ χεῖρων ἢ φρόνησις τῆς σοφίας (περὶ χεῖρω γὰρ ἐστίν ἢ μὲν γὰρ σοφία περὶ τὸ αἰδῖον καὶ τὸ θεῖον, ὡς φαμέν, ἢ δὲ φρόνησις περὶ τὸ συμφέρον ἀνθρώπων), εἰ οὖν τὸ χεῖρον ἀρετὴ ἐστὶ, τό γε βέλτιον εἰκὸς ἐστὶν ἀρετὴν εἶναι, ὥστε δῆλον ὅτι ἢ σοφία ἀρετὴ ἐστίν.

Ἡ δὲ σύνεσις τί ἐστὶν ἢ περὶ τί; ἔστιν δ' ἢ σύνεσις ἐν οἷσπερ καὶ ἢ φρόνησις, περὶ τὰ πρακτά. ὁ γὰρ συνετός που λέγεται τῷ δυνατὸς βουλευέσθαι εἶναι καὶ ἐν τῷ ὀρθῶς τι κρῖναι καὶ ἰδεῖν περὶ μικρῶν δὲ καὶ ἐν μικροῖς ἢ κρίσις αὐτοῦ. ἔστιν οὖν ἢ σύνεσις καὶ ὁ συνετός μέρος τι φρονήσεως καὶ τοῦ φρονίμου, καὶ οὐκ ἄνευ τούτων οὐ γὰρ ἂν χωρίσαις τὸν συνετὸν τοῦ φρονίμου.

Ὅμοίως δ' ἂν δόξειεν ἔχειν καὶ τὰ ἐπὶ τῆς δεινότητος. ἢ γὰρ δεινότης καὶ ὁ δεινὸς οὐκ ἔστι μὲν οὔτε φρόνησις οὔτε φρόνιμος, ὁ μὲντοι φρόνιμος δεινός, διὸ καὶ συνεργεῖ πως τῇ φρονήσει ἢ δεινότης ἀλλὰ δεινὸς μὲν καὶ ὁ φαῦλος λέγεται, οἷον Μέντωρ δεινὸς μὲν ἐδόκει εἶναι, ἀλλ' οὐ φρόνιμος ἦν. τοῦ γὰρ φρονίμου καὶ τῆς φρονήσεως ἐστὶ τὸ τῶν βελτίστων ἐφίεσθαι καὶ τούτων προαιρετικόν

εἶναι καὶ πρακτικὸν αἰεὶ, τῆς δὲ δεινότητος καὶ τοῦ δεινοῦ σκέψασθαι ἐκ τίνων ἂν ἕκαστον γένοιτο τῶν πρακτῶν, καὶ τὸ ταῦτα πορίσαι. Δόξειεν ἂν οὖν εἶναι ὁ δεινὸς ἐν τοῖς τοιούτοις τε καὶ περὶ ταῦτα.

Ἀπορήσειε δ' ἂν τις καὶ θαυμάσειε, διὰ τί ὑπὲρ ἠθῶν λέγοντες καὶ πολιτικῆς τινος πραγματείας ὑπὲρ σοφίας λέγομεν. ὅτι ἴσως γε πρῶτον μὲν οὐδ' ἄλλοτρία δόξειεν ἂν εἶναι ἢ σκέψις ἢ ὑπὲρ αὐτῆς, εἴπερ ἐστὶν ἀρετὴ, ὡς φαμέν. ἔτι δ' ἴσως ἐστὶν φιλοσόφου καὶ περὶ τούτων παρεπισκοπεῖν ὅσα ἐν τῷ αὐτῷ τυγχάνουσιν ὄντα. καὶ ἀναγκαῖον δέ, ἐπεὶ περὶ τῶν ἐν ψυχῇ λέγομεν, περὶ ἀπάντων λέγειν ἔστι δὲ καὶ ἡ σοφία ἐν ψυχῇ ὥστε οὐκ ἄλλοτρίως ὑπὲρ ψυχῆς ποιούμεθα τοὺς λόγους.

Ὡσπερ δ' ἔχει ἡ δεινότης πρὸς φρόνησιν, οὕτως δόξειεν ἂν ἔχειν ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἀπασῶν. λέγω δὲ οἷον εἰσὶν ἀρεταὶ καὶ φύσει ἐν ἐκάστοις ἐγγινόμεναι, οἷον ὀρμαὶ τινες ἐν ἐκάστῳ ἄνευ λόγου πρὸς τὰ ἀνδρεῖα καὶ τὰ δίκαια καὶ καθ' ἐκάστην πρὸς τὰ τοιαῦτα εἰσὶ δὲ δὴ καὶ ἔθει καὶ προαιρέσει. αἱ δὲ δὴ μετὰ λόγου οὔσαι τελέως ἀρεταὶ εἰσὶν ἐπαινεταὶ ἐπιγινόμεναι. ἔστιν οὖν ἡ φυσικὴ ἀρετὴ αὕτη ἢ ἄνευ λόγου χωριζομένη μὲν τοῦ λόγου μικρὰ καὶ ἀπολειπομένη τοῦ ἐπαινεῖσθαι, πρὸς δὲ τὸν λόγον καὶ τὴν προαίρεσιν προστιθεμένη τελείαν ποιεῖ τὴν ἀρετὴν. διὸ καὶ συνεργεῖ τῷ λόγῳ καὶ οὐκ ἔστιν ἄνευ τοῦ λόγου ἡ φυσικὴ ὀρμὴ πρὸς ἀρετὴν. οὐδ' αὖ ὁ λόγος καὶ ἡ προαίρεσις οὐ πάνυ τελειοῦται τῷ εἶναι ἀρετὴ ἄνευ τῆς φυσικῆς ὀρμῆς. διὸ οὐκ ὀρθῶς Σωκράτης ἔλεγεν, φάσκων εἶναι τὴν ἀρετὴν λόγον οὐδὲν γὰρ ὄφελος εἶναι πράττειν τὰ ἀνδρεῖα καὶ τὰ δίκαια, μὴ εἰδότα καὶ προαιρούμενον τῷ λόγῳ. διὸ τὴν ἀρετὴν ἔφη λόγον εἶναι, οὐκ ὀρθῶς, ἀλλ' οἱ νῦν βέλτιον τὸ γὰρ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν τὰ καλὰ, τοῦτό φασι εἶναι ἀρετὴν ὀρθῶς μὲν οὐδ' οὔτοι. πράξει μὲν γὰρ ἂν τις τὰ δίκαια προαιρέσει μὲν οὐδεμιᾶ, οὐδὲ γνώσει τῶν καλῶν, ἀλλ' ὀρμῇ τινι ἀλόγῳ, ὀρθῶς δὲ ταῦτα καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον (λέγω δέ, ὡς ἂν ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς κελεύσειεν, οὕτως ἔπραξεν) ἀλλ' ὅμως ἡ τοιαύτη πράξις οὐκ ἔχει τὸ ἐπαινετόν. ἀλλὰ βέλτιον, ὡς ἡμεῖς ἀφορίζομεν, τὸ μετὰ λόγου εἶναι τὴν ὀρμὴν πρὸς τὸ καλὸν τὸ γὰρ τοιοῦτον καὶ ἀρετὴ καὶ ἐπαινετόν.

Πότερον δ' ἐστὶν ἡ φρόνησις ἀρετὴ ἢ οὐ, ἀπορήσειεν ἂν τις. οὐ μὴν ἀλλ' ἐντεῦθεν ἂν γένοιτο δῆλον ὅτι ἀρετὴ. εἴπερ γὰρ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταί, διότι τῶν καλῶν πρακτικά, καὶ ἐπαινεταὶ εἰσὶν, δῆλον ὡς καὶ ἡ φρόνησις τῶν ἐπαινετῶν ἂν τι εἴη καὶ τῶν ἐν ἀρετῆς τάξει ὄντων. ἐφ' ἧ γὰρ ἡ ἀνδρεία ὀρμᾶ πράττειν, ἐπὶ ταῦτα καὶ ἡ φρόνησις. τὸ γὰρ ὅλον ὡς ἂν αὕτη προστάτη, οὕτω καὶ ἡ ἀνδρεία πράττει, ὥστε εἰ αὕτη ἐπαινετὴ τῷ ποιεῖν ἢ ἂν ἡ φρόνησις προστάτη, ἢ γε φρόνησις τελείως ἂν εἴη καὶ ἐπαινετὴ καὶ ἀρετὴ.

Πότερον δ' ἐστὶν ἡ φρόνησις πρακτικὴ ἢ οὐ, ἴδοι ἂν τις ἐντεῦθεν, ἐπὶ τὰς ἐπιστήμας ἐπιβλέψας, οἷον ἐπὶ τὴν οἰκοδομικὴν. ἔστιν γὰρ, ὡς φαμέν, ἐν οἰκοδομικῇ ὃ μὲν ἀρχιτέκτων τις καλούμενος, ὃ δὲ ὑπηρετῶν τούτῳ οἰκοδόμος οὗτος δ' ἐστὶν ποιητικὸς οἰκίας. ἐστὶν δὲ καὶ ὁ ἀρχιτέκτων, καθὸ οὗτος ἐποίει οἰκίαν, ποιητικὸς οἰκίας. ὁμοίως δὲ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ποιητικῶν ἔχει, ἐν αἷς ἔστιν ἀρχιτέκτων καὶ ὑπρέτης τούτου. ποιητικὸς ἄρα τινὸς καὶ ὁ ἀρχιτέκτων ἔσται, καὶ τοῦ αὐτοῦ τούτου οὗ ποιητικὸς καὶ ὁ ὑπηρετικὸς. εἰ τοίνυν ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει, ὅπερ εἰκὸς καὶ εὐλογον, καὶ ἡ φρόνησις ἂν εἴη πρακτικὴ. αἱ γὰρ ἀρεταὶ πᾶσαι πρακτικά εἰσὶν, ἢ δὲ φρόνησις ὥσπερ ἀρχιτέκτων τις αὐτῶν ἐστὶν ὅπως γὰρ αὕτη προστάζει, οὕτως αἱ ἀρεταὶ καὶ οἱ κατ' αὐτάς πράττουσιν ἐπεὶ οὖν αἱ ἀρεταὶ πρακτικά, καὶ ἡ φρόνησις πρακτικὴ ἂν εἴη.

Πότερον δὲ αὕτη πάντων ἄρχει τῶν ἐν τῇ ψυχῇ, ὥσπερ δοκεῖ καὶ ἀπορεῖται; ἢ οὐ; τῶν γὰρ βελτιόνων οὐκ ἂν δόξειεν, οἷον τῆς σοφίας οὐκ ἄρχει. ἀλλὰ, φησὶν, αὕτη ἐπιμελεῖται πάντων, καὶ κυρία ἐστὶ προστάττουσα.

Ἄλλ' ἴσως ἔχει ὥσπερ ἐν οἰκίᾳ ὁ ἐπίτροπος. οὗτος γὰρ πάντων κύριος καὶ πάντα διοικεῖ ἀλλ' οὐπω οὗτος ἄρχει πάντων, ἀλλὰ παρασκευάζει τῷ δεσπότη σχολήν, ὅπως ἂν ἐκεῖνος μὴ κωλυόμενος ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων ἐκκλείηται τοῦ τῶν καλῶν τι καὶ προσηκόντων πράττειν. οὕτω καὶ ὁμοίως τούτῳ ἢ φρόνησις ὥσπερ ἐπίτροπός τις ἐστὶ τῆς σοφίας, καὶ παρασκευάζει ταύτη σχολήν καὶ τὸ ποιεῖν τὸ αὐτῆς ἔργον, κατέχουσα τὰ πάθη καὶ ταῦτα σωφρονίζουσα.

Μεγάλα ἠθικά Β´

2 Βιβλία: [Α´](#), Β´

Βιβλίον 2ον

§ 1. Μετὰ δὲ ταῦτα ὑπὲρ ἐπιεικείας δέοι ἂν τὴν ἐπίσκεψιν ποιήσασθαι, τί τέ ἐστὶ καὶ ἐν τίσι καὶ περὶ ποῖα. ἐστὶν δὲ ἡ ἐπιείκεια καὶ ὁ ἐπιεικὴς ὁ ἐλαττωτικὸς τῶν δικαίων τῶν κατὰ νόμον. ἃ γὰρ ὁ νομοθέτης ἐξαδυνατεῖ καθ' ἕκαστα ἀκριβῶς διορίζειν, ἀλλὰ καθόλου λέγει, ὁ ἐν τούτοις παραχωρῶν, καὶ ταῦθ' αἰρούμενος ἃ ὁ νομοθέτης ἐβούλετο μὲν τῷ καθ' ἕκαστα διορίσαι, οὐκ ἠδυνήθη δέ, ὁ τοιοῦτος ἐπιεικὴς. οὐκ ἐστὶν δὲ ἐλαττωτικὸς τῶν δικαίων ἀπλῶς τῶν μὲν γὰρ φύσει καὶ ὡς ἀληθῶς ὄντων δικαίων οὐκ ἐλαττοῦται, ἀλλὰ τῶν κατὰ νόμον, ἃ ὁ νομοθέτης ἐξαδυνατῶν ἀπέλιπεν.

§ 2. Ἡ δὲ εὐγνωμοσύνη καὶ ὁ εὐγνώμων ἐστὶν περὶ ταῦτα περὶ ἃ καὶ ἡ ἐπιείκεια, περὶ τὰ δίκαια καὶ τὰ ἐλλειμμένα ὑπὸ τοῦ νομοθέτου τῷ μὴ ἀκριβῶς διορίσθαι, κριτικὸς ὢν τῶν ἐλλειμμένων ὑπὸ τοῦ νομοθέτου, καὶ γινώσκων ὅτι ὑπὸ μὲν τοῦ νομοθέτου ἐλλέλειπται, ἔστι μέντοι δίκαια, ὁ τοιοῦτος εὐγνώμων. Ἔστι μὲν οὖν οὐκ ἄνευ ἐπιεικείας ἢ εὐγνωμοσύνης τὸ μὲν γὰρ κρίναι τοῦ εὐγνώμονος, τὸ δὲ δὴ πράττειν καὶ κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ ἐπιεικοῦς.

§ 3. Ἡ δὲ γε εὐβουλία ἐστὶ μὲν περὶ ταῦτα τῇ φρονήσει (περὶ γὰρ τὰ πρακτὰ ἐστὶ τὰ περὶ αἵρεσιν καὶ φυγὴν ὄντα), ἐστὶν δὲ οὐκ ἄνευ φρονήσεως. ἢ μὲν γὰρ φρόνησις πρακτικὴ τούτων ἐστὶ, ἢ δὲ εὐβουλία ἕξις ἢ διάθεσις ἢ τι τοιοῦτον ἢ ἐπιτευκτικὴ τῶν ἐν τοῖς πρακτοῖς βελτίστων καὶ συμφορωτάτων. διὸ οὐδὲ τὰ τοιαῦτα εὐβουλίας ἂν δόξειεν, τὰ ἀπὸ ταυτομάτου συμβαίνοντα κατὰ τρόπον οἷς γὰρ μὴ ἐστὶν ὁ λόγος ὁ σκοπῶν τὸ βέλτιστον, οὐκέτι ἂν εἴποις, ὃ συνέβη τι κατὰ τρόπον, τοῦτον εὐβουλον, ἀλλ' εὐτυχῇ τὰ γὰρ ἄνευ τοῦ λόγου τοῦ κρίνοντος γινόμενα κατορθώματα εὐτυχήματα ἐστίν.

Πότερον δὲ ποτε τοῦ δικαίου ἐστὶν τὸ τῇ ἐντεύξει τὸ ἴσον ἐκάστω ἀποδιδόναι (λέγω δὲ οἷον, ὁποῖος ἂν ἦ ἕκαστος, τοιοῦτον γινόμενον ἐντυχάνειν); ἢ οὐ; τοῦτο μὲν γὰρ καὶ κόλακος καὶ ἀρέσκου δόξειεν ἂν εἶναι ἀλλὰ τὸ κατ' ἀξίαν ἐκάστω ἀποδιδόναι τὴν ἐντεύξιν, τοῦτο καὶ δικαίου καὶ σπουδαίου ἀπλῶς ἂν δόξειεν εἶναι.

Ἀπορήσειε δ' ἂν τις καὶ τοῦτο. εἴπερ ἐστὶ τὸ ἀδικεῖν τὸ βλάπτειν ἐκόντα καὶ εἰδότα καὶ ὄν καὶ ὡς καὶ οὐ ἔνεκα, ἔστι δ' ἡ βλάβη καὶ ἡ ἀδικία ἐν ἀγαθοῖς, καὶ περὶ ἀγαθὰ, ὁ ἀδικῶν ἄρα καὶ ὁ ἄδικος

εἰδείη ἂν ὅποια ἀγαθὰ καὶ ὅποια κακὰ τὸ δέ γε ὑπὲρ τῶν τοιούτων εἰδέναι ἐστὶν ἴδιον τοῦ φρονίμου καὶ τῆς φρονήσεως ἄτοπον δὴ συμβαίνει τὸ τῷ ἀδίκῳ συμπαρακολουθεῖν τὸ μέγιστον ἀγαθὸν τὴν φρόνησιν.

Ἦ οὐκ ἂν δόξειεν παρακολουθεῖν τῷ ἀδίκῳ ἢ φρόνησις; οὐ γὰρ σκοπεῖ ὁ ἄδικος οὐδὲ δύναται κρίνειν τὸ ἀπλῶς ἀγαθὸν καὶ τὸ αὐτῷ ἀγαθόν, ἀλλὰ διαμαρτάνει. τῆς δὲ φρονήσεως τοῦτο ἐστὶ, τὸ ὀρθῶς δύνασθαι ταῦτα θεωρεῖν, ὁμοίως ὥσπερ ἐπὶ τῶν κατ' ἰατρικὴν τὸ μὲν ἀπλῶς ὑγιεινὸν καὶ τὸ ὑγιείας ποιητικὸν οἶδαμεν ἅπαντες, ὅτι ἐλλέβορος καὶ τὸ ἐλατήριον καὶ αἱ τομαὶ καὶ αἱ καύσεις ὑγιεινὰ εἰσιν καὶ ὑγιείας ποιητικά, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἔχομεν τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην οὐ γὰρ ἔτι οἶδαμεν τὸ καθ' ἕκαστον ἀγαθόν, ὥσπερ ὁ ἰατρὸς οἶδεν τί ἐστὶ τοῦτ' ἀγαθόν καὶ πότε καὶ πῶς διακειμένῳ ἐν τούτῳ γὰρ ἤδη ἢ ἰατρικὴ ἐπιστήμη. τὰ μὲν οὖν ἀπλῶς ὑγιεινὰ εἰδότες ὅμως οὐκ ἔχομεν οὐδὲ παρακολουθεῖ ἡμῖν ἢ ἰατρικὴ ἐπιστήμη.

Ὡς δ' αὐτως ὁ ἄδικος. ὅτι μὲν οὖν ἀπλῶς καὶ ἢ τυραννὶς ἀγαθόν καὶ ἢ ἀρχὴ καὶ ἢ ἐξουσία, οἶδεν ἀλλ' εἰ αὐτῷ ἀγαθόν ἢ μή, ἢ πότε, ἢ πῶς διακειμένῳ, οὐκέτι οἶδεν. τοῦτο δ' ἐστὶν μάλιστα τῆς φρονήσεως, ὥστε τῷ ἀδίκῳ οὐ παρακολουθεῖ ἢ φρόνησις. αἰρεῖται γὰρ τάγαθά, ὑπὲρ ὧν ἀδικεῖ, τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ, οὐ τὰ αὐτῷ ἀγαθὰ. ὁ γὰρ πλοῦτος καὶ ἢ ἀρχὴ ἀπλῶς μὲν ἀγαθόν, αὐτῷ μέντοι ἴσως οὐκ ἀγαθόν εὐπορήσας γὰρ καὶ ἄρξας πολλὰ κακὰ αὐτὸς ἐαυτῷ ποιήσει καὶ τοῖς φίλοις οὐ γὰρ δυνήσεται ἀρχῇ ὀρθῶς χρήσασθαι.

Ἐχει δὲ καὶ τοῦτο ἀπορίαν καὶ σκέψιν, πότερόν ἐστὶ πρὸς τὸν φαῦλον ἀδικία, ἢ οὐ. εἰ γὰρ ἢ μὲν ἀδικία ἐστὶν ἐν βλάβῃ, ἢ δὲ βλάβη ἐν στερήσει τῶν ἀγαθῶν, οὐκ ἂν δόξειεν βλάπτειν τὰ γὰρ ἀγαθὰ ἢ αὐτῷ οἴεται εἶναι ἀγαθὰ, οὐκ ἀγαθὰ εἰσὶν ἢ γὰρ ἀρχὴ καὶ ὁ πλοῦτος τὸν φαῦλον οὐ δυνάμενον αὐτοῖς χρῆσθαι ὀρθῶς βλάψει εἰ οὖν αὐτὸν βλάψει παραγενόμενα, ὁ τούτων στερίσκων οὐκ ἂν δόξειεν ἀδικεῖν. ὁ δὲ τοιοῦτος λόγος δόξειεν ἂν εἶναι παράδοξος τοῖς πολλοῖς πάντες γὰρ οἴονται καὶ ἀρχῇ καὶ δυνάμει καὶ πλούτῳ δυνατοὶ εἶναι χρῆσθαι, οὐκ ὀρθῶς ὑπολαμβάνοντες. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ νομοθέτου ὁ γὰρ νομοθέτης οὐ πᾶσιν ἐπιτρέπει τὸ ἄρχειν, ἀλλ' ὠρισταὶ καὶ ἢ ἡλικία καὶ ἢ εὐπορία ἢν δεῖ ὑπάρχειν τῷ μέλλοντι ἄρχειν, ὡς οὐ δυνατόν ὄν παντὶ ἄρχειν ὑπάρξαι. εἰ δὴ τις ἀγανακτοίη ὅτι οὐκ ἄρχει ἢ οὐδεὶς αὐτὸν ἔξ κυβερνᾷ, «οὐ γὰρ ἔχεις» εἴποι ἂν τις «οὐδὲν τοιοῦτον ἐν τῇ ψυχῇ ὧ δυνήσῃ καὶ ἄρχειν καὶ κυβερνᾷ.» ἢ ἐπὶ μὲν τοῦ σώματος ὀρῶμεν οὐ δυναμένους ὑγιαίνειν τοὺς τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ προσφερομένους, ἀλλ' εἰ μέλλει τις ὑγιαίνειν τὸ σῶμα τὸ φαῦλον, ὕδωρ αὐτῷ πρότερον καὶ ὀλίγα σιτία προσενεκτέον τῷ δὲ τὴν ψυχὴν φαύλην ἔχοντι πρὸς τὸ μὴθὲν κακὸν ἐργάζεσθαι οὐκ ἀφεκτέον καὶ πλούτου καὶ ἀρχῆς καὶ δυνάμεως καὶ ἀπλῶς τῶν τοιούτων, ὅσῳ εὐκίνητοτερον καὶ εὐμεταβολώτερον ψυχὴ σώματος; ὥσπερ γὰρ ὁ φαῦλος τὸ σῶμα οὕτως ἦν ἐπιτήδειος διαιτᾶσθαι, καὶ ὁ φαῦλος τὴν ψυχὴν οὕτως ἐπιτήδειος διάγειν, μὴθὲν τῶν τοιούτων ἔχων.

Ἐχει δὲ καὶ τὸ τοιοῦτον ἀπορίαν, οἷον ἐπειδὴν μὴ ἦ ἅμα πρᾶξαι τάνδρεϊα καὶ τὰ δίκαια, πότερ' ἂν τις πράξειεν; ἐν μὲν δὴ ταῖς φυσικαῖς ἀρεταῖς ἔφαμεν τὴν ὀρμὴν μόνον δεῖν τὴν πρὸς τὸ καλὸν ὑπάρχειν ἄνευ λόγου ὧ δ' ἐστὶν αἴρεσις, ἐν τῷ λόγῳ καὶ τῷ λόγον ἔχοντι ἐστὶν. ὥστε ἅμα τὸ ἐλέσθαι καὶ παρέσθαι καὶ ἢ τελεία ἀρετὴ ὑπάρξει, ἢν ἔφαμεν μετὰ φρονήσεως εἶναι, οὐκ ἄνευ δὲ τῆς φυσικῆς ὀρμῆς τῆς ἐπὶ τὸ καλόν. οὐδ' ἐναντιώσεται ἀρετὴ ἀρετῇ. πέφυκεν γὰρ ὑπείκειν τῷ λόγῳ, ἢ ὡς οὗτος προστάττει, ὥστ' ἐφ' ὃ ἂν οὗτος ἄγῃ, ἐπὶ τοῦτο ἀποκλίνει. τὸ γὰρ βέλτιον οὗτός ἐστιν ὁ αἰρούμενος. οὐτε γὰρ ἄνευ τῆς φρονήσεως αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ γίνονται, οὐθ' ἢ φρόνησις τελεία ἄνευ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, ἀλλὰ συνεργουσί πως μετ' ἀλλήλων ἐπακολουθοῦσαι τῇ φρονήσει.

Οὐχ ἦττον δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα ἀπορήσεται, πότερόν ποτε καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν οὕτως ἔχει ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τῶν τ' ἐκτὸς καὶ τῶν περὶ σῶμα. ταῦτα γὰρ εἰς ὑπερβολὴν γινόμενα χείρους ποιεῖ, οἷον πλοῦτος πολὺς γενόμενος ὑπερόπτας καὶ ἀηδεῖς ἐποίησεν ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ἀρχῆς τιμῆς κάλλους μεγέθους. πότερον οὖν καὶ ἐπ' ἀρετῆς οὕτως ἔχει, ὥστε ἐάν τιτι δικαιοσύνη ἢ ἀνδρεία εἰς ὑπερβολὴν παραγένηται, χείρων ἔσται, ἢ οὐ; οὐ, φησὶν. ἀλλ' ἀπὸ μὲν τῆς ἀρετῆς τιμὴ γίνεται, ἢ δὲ τιμὴ μεγάλη γινομένη χείρους ποιεῖ ὥστε δῆλον ὅτι, φησὶν, ἀρετὴ εἰς ἐπίδοσιν βαδίζουσα μεγέθους χείρους ποιήσει τῆς γὰρ τιμῆς ἢ ἀρετῆς αἰτία, ὥστε καὶ ἡ ἀρετὴ ποιοῖ ἂν χείρους μείζων γινομένη.

Ἡ τοῦτο οὐκ ἀληθές; τῆς γὰρ ἀρετῆς εἰ καὶ ἄλλα πολλὰ ἔστιν ἔργα, ὥσπερ καὶ ἔστιν, καὶ τοῦτο ἐν τοῖς μάλιστα, τὸ τοῖς ἀγαθοῖς τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις δύνασθαι ὀρθῶς παραγενομένοις χρῆσθαι εἰ δὴ ὁ σπουδαῖος παραγενομένης αὐτῷ ἢ τιμῆς ἢ ἀρχῆς μεγάλης μὴ χρήσεται ὀρθῶς τούτοις, οὐκέτι ἂν εἴη σπουδαῖος οὔτε δὴ ἡ τιμὴ οὔτε ἡ ἀρχὴ ποιήσει τὸν σπουδαῖον χείρω, ὥστε οὐδ' ἡ ἀρετὴ. τὸ δ' ὅλον ἐπειδήπερ ἡμῖν ἐν ἀρχῇ διώρισται, ὅτι εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ μεσότητες, καὶ ἡ μᾶλλον ἀρετὴ μᾶλλον ἔστι μεσότης ὥστ' οὐχ ὅτι χείρω ποιήσει εἰς μέγεθος ἢ ἀρετὴ ἰοῦσα, ἀλλὰ βελτίω ἢ γὰρ μεσότης ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς τῆς τῶν παθῶν ἢν μεσότης.

§ 4. Ταῦτα μὲν μέχρι τούτου μετὰ δὲ ταῦτα ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐτέραν ἀρχὴν ποιησαμένοις λέγειν ὑπὲρ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας. ὥσπερ δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία αὐταὶ εἰσὶν ἄτοποι, ὡσαύτως ἀναγκαῖον καὶ τοὺς περὶ τούτων λόγους λεχθησομένους ἀτόπους γίνεσθαι οὐ γὰρ ὁμοία ἡ ἀρετὴ αὕτη ἔστιν ταῖς ἄλλαις. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις ἐπὶ ταῦτα καὶ ὁ λόγος καὶ τὰ πάθη ὀρμῶσιν καὶ οὐκ ἐναντιοῦνται ἀλλήλοις, ἐπὶ δὲ ταύτης ἐναντιοῦνται ἀλλήλοις ὁ τε λόγος καὶ τὰ πάθη.

Ἔστι δὲ τρία τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα, καθ' ἃ φαῦλοι λεγόμεθα, κακία ἀκρασία θηριότης. ὑπὲρ μὲν οὖν κακίας καὶ ἀρετῆς τί ἐστι καὶ ἐν τίσιν, εἴρηται ἡμῖν ἐν τοῖς ἐπάνω νῦν δὲ ὑπὲρ ἀκρασίας καὶ θηριότητος λεκτέον ἂν εἴη.

§ 5. Ἔστιν δὲ ἡ θηριότης ὑπερβάλλουσα τις κακία. ὅταν γὰρ τινα παντελῶς ἴδωμεν φαῦλον, οὐδ' ἄνθρωπόν φαμεν εἶναι ἀλλὰ θηρίον, ὡς οὔσαν τινὰ κακίαν θηριότητα. ἡ δὲ ἀντικειμένη ἀρετὴ ταύτη ἔστιν ἀνώνυμος, ἔστιν δ' ἡ τοιαύτη ὑπὲρ ἄνθρωπον οὔσα, οἷον ἠρωϊκὴ τις καὶ θεία. ἀνώνυμος δὲ ἔστιν αὕτη ἡ ἀρετὴ, ὅτι οὐκ ἔστιν θεοῦ ἀρετὴ ὁ γὰρ θεὸς βελτίων τῆς ἀρετῆς καὶ οὐ κατ' ἀρετὴν ἔστι σπουδαῖος οὕτω μὲν γὰρ βέλτιον ἔσται ἡ ἀρετὴ τοῦ θεοῦ. διὸ ἀνώνυμος ἡ ἀρετὴ ἢ τῇ κακίᾳ τῇ θηριότητι ἀντικειμένη. θέλει δὲ τῇ τοιαύτῃ ἀντικεῖσθαι ἡ θεία καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον ὥσπερ γὰρ καὶ ἡ κακία ἢ θηριότης ὑπὲρ ἄνθρωπον ἔστιν, οὕτω καὶ ἡ ἀρετὴ ἢ ἀντικειμένη.

§ 6. Ὑπὲρ δὲ ἀκρασίας καὶ ἐγκρατείας πρῶτον ἂν δέοι εἰπεῖν τὰ ἀπορούμενα καὶ τοὺς ἐναντιουμένους λόγους τοῖς φαινομένοις, ὅπως ἐκ τῶν ἀπορουμένων καὶ ἐναντιουμένων λόγων συνεπισκειψάμενοι καὶ ταῦτα ἐξετάσαντες τὴν ἀλήθειαν ὑπὲρ αὐτῶν εἰς τὸ ἐνδεχόμενον ἴδωμεν ῥᾶον γὰρ οὕτως ἰδεῖν τάληθές ἐσται.

Σωκράτης μὲν οὖν ὁ πρεσβύτερος ἀνήρει ὅλως καὶ οὐκ ἔφη ἀκρασίαν εἶναι, λέγων ὅτι οὐθεὶς εἰδὼς τὰ κακὰ ὅτι κακὰ εἰσὶν ἔλοιτ' ἂν ὁ δὲ ἀκρατὴς δοκεῖ, εἰδὼς ὅτι φαῦλα εἰσὶν, αἰρεῖσθαι ὅμως, ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους. διὰ δὴ τὸν τοιοῦτον λόγον οὐκ ᾤετ' εἶναι ἀκρασίαν οὐ δὴ ὀρθῶς. ἄτοπον γὰρ τῷ λόγῳ τούτῳ πεισθέντας ἀναρεῖν τὸ πιθανῶς γινόμενον ἀκρατεῖς γὰρ εἰσὶν ἄνθρωποι, καὶ αὐτοὶ εἰδότες ὅτι φαῦλα ὅμως ταῦτα πράττουσιν.

Ἐπεὶ δ' οὖν ἔστιν ἀκρασία, πότερον ὁ ἀκρατὴς ἐπιστήμην τινὰ ἔχει, ἢ θεωρεῖ καὶ ἐξετάζει τὰ φαῦλα; ἀλλὰ πάλιν οὐκ ἂν δόξειεν. ἄτοπον γὰρ τὸ κράτιστον καὶ βεβαιότατον τῶν ἐν ἡμῖν ἠττάσθαι ὑπὸ τινός ἐπιστήμης γὰρ πάντων τῶν ἐν ἡμῖν μονιμώτατόν ἐστι καὶ βιαστικώτατον ὥστε πάλιν ὁ λόγος οὗτος ἐναντιοῦται τῷ μὴ εἶναι ἐπιστήμην.

Ἄλλ' ἄρα γε ἐπιστήμη μὲν οὐ, δόξα δέ; ἀλλ' εἰ δόξαν ἔχει ὁ ἀκρατὴς, οὐκ ἂν εἴη ψεκτός. εἰ γὰρ φαῦλόν τι πράττει μὴ ἀκριβῶς εἰδὼς ἀλλὰ δοξάζων, συγγνώμην ἂν τις ἀποδοίη προσθέσθαι τῇ ἡδονῇ καὶ πράξει τὰ φαῦλα, μὴ ἀκριβῶς εἰδόμενος ὅτι οὐ φαῦλα εἰσίν, ἀλλὰ δοξάζοντα οἷς δέ γε συγγνώμην ἔχομεν, τούτους οὐ ψέγομεν ὥστε ὁ ἀκρατὴς, εἴπερ δόξαν ἔχει, οὐκ ἔσται ψεκτός, ἀλλ' ἔστιν ψεκτός.

Οἱ δὲ τοιοῦτοι λόγοι ἀπορεῖν ποιοῦσιν. οἱ μὲν γὰρ οὐκ ἔφασαν εἶναι ἐπιστήμην, ἄτοπόν τι γὰρ συμβαίνειν ἐποιοῦν οἱ δὲ πάλιν οὐδὲ δόξαν, καὶ γὰρ οὗτοι ἄτοπόν τι πάλιν ἐποιοῦν συμβαίνειν.

Ἀλλὰ δὴ καὶ ταῦτ' ἂν τις ἀπορήσειεν ἐπεὶ γὰρ δοκεῖ ὁ σώφρων καὶ ἐγκρατὴς εἶναι, πότερον τῷ σώφρονι τι ποιήσει σφοδρὰς ἐπιθυμίας; εἰ μὲν οὖν ἔσται ἐγκρατὴς, σφοδρὰς δεήσει αὐτὸν ἔχειν ἐπιθυμίας (οὐ γὰρ ἂν εἴποις ἐγκρατῆ, ὅστις μετρίων ἐπιθυμιῶν κρατεῖ) εἰ δέ γε σφοδρὰς μὴ ἔξει ἐπιθυμίας, οὐκέτι ἔσται σώφρων (ὁ γὰρ σώφρων ἐστὶν ὁ μὴ ἐπιθυμῶν μηδὲ πάσχων μηθέν).

Ἐχει δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα πάλιν ἀπορίαν. συμβαίνει γὰρ ἐκ τῶν λόγων καὶ τὸν ἀκρατῆ ποτε ἐπαινετὸν εἶναι καὶ τὸν ἐγκρατῆ ψεκτόν. ἔστω γὰρ τις, φησὶν, διημαρτηκῶς τῷ λογισμῷ, καὶ δοκεῖτω αὐτῷ λογιζομένῳ τὰ καλὰ εἶναι φαῦλα, ἢ δ' ἐπιθυμία ἀγέτω ἐπὶ τὰ καλὰ οὐκοῦν ὁ μὲν λόγος οὐκ ἔασει πράττειν, ὑπὸ δὲ τῆς ἐπιθυμίας ἀγόμενος πράσσει (τοιοῦτος γὰρ ἦν ὁ ἀκρατὴς) πράξει ἄρα τὰ καλὰ, ἢ γὰρ ἐπιθυμία ἐπὶ ταῦτα ἀγέτω (ὁ δὲ λόγος κωλύσει διαμαρτανέτω γὰρ τῷ λογισμῷ τῶν καλῶν) οὐκοῦν οὗτος ἀκρατὴς μὲν ἔσται, ἐπαινετὸς μὲντοι ἢ γὰρ πράττει τὰ καλὰ, ἐπαινετός. ἄτοπον δὲ τὸ συμβαῖνον.

Πάλιν δ' αὖ διαμαρτανέτω τῷ λόγῳ, καὶ τὰ καλὰ αὐτῷ μὴ δοκεῖτω καλὰ εἶναι, ἢ δ' ἐπιθυμία ἀγέτω ἐπὶ τὰ καλὰ ἐγκρατὴς δὲ γέ ἐστιν ὁ ἐπιθυμῶν μὲν, μὴ πράττων δὲ ταῦτα διὰ τὸν λόγον οὐκοῦν ὁ διαμαρτάνων τῷ λόγῳ τῶν καλῶν κωλύσει ὧν ἐπιθυμεῖ πράττειν, κωλύει ἄρα τὰ καλὰ πράττειν (ἐπὶ ταῦτα γὰρ ἢ ἐπιθυμία ἤγαγεν) ὁ δέ γε τὰ καλὰ μὴ πράττων δέον πράττειν ψεκτός ὁ ἄρα ἐγκρατὴς ἔσται ποτὲ ψεκτός. ἄτοπον δὲ καὶ οὕτω τὸ συμβαῖνον.

Πότερον δ' ἢ ἀκρασία καὶ ὁ ἀκρατὴς ἐν ἅπασιν ἐστὶν καὶ περὶ πάντα, οἷον περὶ χρήματα καὶ τιμὴν καὶ ὀργὴν καὶ δόξαν (περὶ γὰρ ταῦτα πάντα δοκοῦσιν ἀκρατεῖς εἶναι), ἢ οὐ, ἀλλὰ περὶ τι ἀφωρισμένον ἐστὶν ἢ ἀκρασία, ἀπορήσειεν ἂν τις. Τὰ μὲν οὖν τὴν ἀπορίαν παρέχοντα ταῦτ' ἐστὶν ἀναγκαῖον δὲ λῦσαι τὰς ἀπορίας. πρῶτον μὲν οὖν τὴν ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης ἄτοπον γὰρ ἐδόκει εἶναι ἐπιστήμην ἔχοντα ταύτην ἀποβάλλειν ἢ μεταπίπτειν.

Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῆς δόξης οὐθὲν γὰρ διαφέρει δόξαν εἶναι ἢ ἐπιστήμην εἰ γὰρ ἔσται ἢ δόξα σφοδρὰ τῷ βέβαιον εἶναι καὶ ἀμετάπειστον, οὐθὲν διοίσει τῆς ἐπιστήμης, δόξης ἐχούσης τὸ πιστεῦναι οὕτως ἔχειν ὡς δοξάζουσιν, οἷον Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος τοιαύτην ἔχει δόξαν ὑπὲρ ὧν αὐτῷ ἐδόκει.

Οὐθὲν δὲ ἄτοπον τῷ ἀκρατεῖ, οὐτ' εἰ ἐπιστήμην ἔχει οὐτ' εἰ δόξαν οἷαν λέγομεν, πράττειν τι φαῦλον. ἔστι γὰρ τὸ ἐπίστασθαι διττόν, ὧν τὸ μὲν ἐστὶ τὴν ἐπιστήμην ἔχειν (ἐπίστασθαι γὰρ φαμεν τότε, ὅταν τις ἐπιστήμην ἔχη), τὸ δ' ἕτερον τὸ ἐνεργεῖν ἤδη τῇ ἐπιστήμῃ. ἀκρατὴς οὖν ἐστὶν ὁ ἔχων

τὴν ἐπιστήμην τῶν καλῶν, οὐκ ἐνεργῶν δὲ αὐτῇ ὅταν οὖν μὴ ἐνεργῇ τῇ ἐπιστήμῃ ταύτῃ, οὐδὲν ἄτοπον αὐτόν ἐστιν πράττειν τὰ φαῦλα ἔχοντα τὴν ἐπιστήμην. ὅμοιον γὰρ ἐστὶν ὡς περ ἐπὶ τῶν καθευδόντων. οὗτοι γὰρ ἔχοντες τὴν ἐπιστήμην ὅμως ἐν τῷ ὕπνῳ πολλὰ δυσχερῆ καὶ πράττουσι καὶ πάσχουσιν. οὐ γὰρ ἐνεργεῖ ἐν αὐτοῖς ἡ ἐπιστήμη. ὡσαύτως δ' ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς. ὡς περ γὰρ καθεύδοντι ἔοικεν, καὶ τῇ ἐπιστήμῃ οὐκ ἐνεργεῖ. λύεται δὲ ἀπορία οὕτως. ἤπορεῖτο γὰρ πότερον ὁ ἀκρατὴς ἐκβάλλει τότε τὴν ἐπιστήμην ἢ μεταπίπτει. ἄτοπον γὰρ ἀμφοτέρωθεν δοκεῖ εἶναι. Ἄλλὰ πάλιν ἐντεῦθεν ἂν γένοιτο φανερόν, ὡς περ ἔφαμεν ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς, ἐκ δύο προτάσεων γίνεσθαι τὸν συλλογισμόν, καὶ τούτων εἶναι τὴν μὲν πρώτην καθόλου, τὴν δὲ δευτέραν ὑπὸ ταύτην τε καὶ ἐπὶ μέρους. οἷον ἐπίσταμαι πάντι ἄνθρωπον πυρέττοντα ὑγιῆ ποιῆσαι οὕτωσι δὲ πυρέττει ἐπίσταμαι ἄρα καὶ τοῦτον ὑγιῆ ποιῆσαι. ἔστιν οὖν ὁ τῇ μὲν καθόλου ἐπιστήμῃ ἐπίσταμαι, τῇ δ' ἐπὶ μέρους οὐ. γίνεται οὖν ἁμαρτία τῷ τὴν ἐπιστήμην ἔχοντι καὶ ἐνταῦθα, οἷον ἅπαντα μὲν τὸν πυρέττοντα ὑγιῆ ποιῆσαι ἐπίσταμαι, εἰ μὲντοι οὗτος πυρέττει, οὐκ οἶδα. ὡσαύτως τοῖνυν ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς τοῦ τὴν ἐπιστήμην ἔχοντος ἡ αὐτὴ ἁμαρτία συμβήσεται. ἐνδέχεται γὰρ τὸν ἀκρατῆ τὴν μὲν καθόλου ἐπιστήμην ἔχειν, ὅτι τὰ τοιαῦτα φαῦλα καὶ βλαβερὰ, μὴ μὲντοι γε ὅτι ἐστὶν ταῦτα φαῦλα ἐπὶ μέρους εἰδέναι, ὥστε οὕτως ἔχων τὴν ἐπιστήμην ἁμαρτήσεται ἔχει γὰρ τὴν καθόλου, τὴν δ' ἐπὶ μέρους οὐ.

Οὐδὲν οὖν ἄτοπον οὐδ' οὕτω συμβήσεται ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς, τὸν ἔχοντα τὴν ἐπιστήμην φαῦλόν τι πράττειν. ἔστι γὰρ ὡς ἐπὶ τῶν μεθύοντων. οἱ γὰρ μεθύοντες, ὅταν αὐτοῖς ἡ μέθη ἀπαλλαγῇ, πάλιν οἱ αὐτοὶ εἰσὶν οὐκ ἐξέπεσεν δ' αὐτῶν ὁ λόγος οὐδ' ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ' ἐκρατήθη ὑπὸ τῆς μέθης, ἀπαλλαγέντες δὲ τῆς μέθης πάλιν οἱ αὐτοὶ εἰσὶν. ὁμοίως οὖν ἔχει ὁ ἀκρατὴς πάλιν. ἐπικρατήσαν γὰρ τὸ πάθος ἡρεμεῖν ἐποίησε τὸν λογισμόν ὅταν δ' ἀπαλλαγῇ τὸ πάθος ὡς περ ἡ μέθη, πάλιν ὁ αὐτὸς ἐστίν.

Ἦν δὲ καὶ ἄλλος τις λόγος ἐπὶ τῆς ἀκρασίας ὃς παρεῖχεν ἀπορίαν, ὡς ἐπαινετοῦ ποτε τοῦ ἀκρατοῦς ἐσομένου καὶ ψεκτοῦ τοῦ ἐγκρατοῦς. οὐ συμβαίνει δὲ τοῦτο. οὐ γὰρ ἐστὶν οὐτ' ἐγκρατὴς οὐτ' ἀκρατὴς ὁ τῷ λόγῳ διεψευσμένος, ἀλλὰ ὁ λόγον ἔχων ὀρθὸν καὶ τούτῳ τὰ φαῦλα ὄντα κρίνων καὶ τὰ καλὰ, καὶ ἀκρατὴς μὲν ὁ τῷ τοιούτῳ λόγῳ ἀπειθῶν, ἐγκρατὴς δὲ ὁ πειθόμενος καὶ μὴ ὑπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀγόμενος οὐδὲ γὰρ ᾧ τινὶ οὐ δοκεῖ τὸν πατέρα τύπτειν αἰσχρὸν εἶναι, ἐπιθυμιῶν δὲ τύπτειν, ὁ τούτου ἀπεχόμενος ἐγκρατὴς ἐστὶ ὥστε εἰ μὴ ἐστὶν ἐπὶ τῶν τοιούτων μήτε ἐγκράτεια μήτε ἀκρασία, οὐδ' ἂν ἐπαινετὴ εἶη ἡ ἀκρασία οὐδὲ ψεκτὴ ἡ ἐγκράτεια, ὡς περ ἐδόκει.

Εἰσὶ δὲ τῶν ἀκρασιῶν αἱ μὲν νοσηματικαὶ αἱ δὲ φύσει. οἷον νοσηματικαὶ μὲν αἱ τοιαῦται εἰσὶ γὰρ τινες οἱ τίλλοντες τρίχας διατρώγουσιν. εἰ οὖν τις ταύτης τῆς ἡδονῆς κρατεῖ, οὐκ ἔστιν ἐπαινετός, οὐδὲ ψεκτός, εἰ μὴ κρατεῖ, ἢ οὐ σφόδρα γε. φύσει δέ, οἷον υἰὸν ποτέ φασὶ κρινόμενον ἐν δικαστηρίῳ, ὅτι τὸν πατέρα τύπτει, ἀπολογεῖσθαι λέγονθ' ὅτι «καὶ γὰρ οὗτος τὸν ἑαυτοῦ πατέρα,» καὶ ἀποφυγεῖν δὴ δοκεῖν γὰρ τοῖς δικασταῖς φυσικὴν εἶναι τὴν ἁμαρτίαν. εἰ δὲ τις τοῦ τὸν πατέρα τύπτειν κρατοῖ, οὐκ ἐπαινετός. οὐ δὲ τὰς τοιαύτας ζητοῦμεν νῦν ἀκρασίας οὐδ' ἐγκρατείας, ἀλλὰ καθ' ὅς ψεκτοὶ ἀπλῶς καὶ ἐπαινετοὶ λεγόμεθα. Ἔστιν δὲ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐκτός, οἷον πλοῦτος ἀρχὴ τιμῆ φίλοι δόξα, τὰ δ' ἀναγκαῖα καὶ περὶ σῶμα ἐστίν, οἷον ἀφῆ τε καὶ γεῦσις ὁ οὖν περὶ ταῦτα ἀκρατὴς, οὗτος ἀπλῶς ἂν καὶ ἀκρατὴς δόξειεν εἶναι, καὶ ἡδοναὶ σωματικαὶ καὶ ἦν ζητοῦμεν ἀκρασίαν, ἤδη περὶ ταῦτα δόξειεν ἂν εἶναι. ἤπορεῖτο δὲ περὶ τί ποτ' ἐστὶν ἡ ἀκρασία.

Περὶ μὲν οὖν τιμὴν οὐκ ἔστιν ἀπλῶς ἀκρατὴς ἐπαινεῖται γὰρ πως ὁ περὶ τιμὴν ἀκρατὴς φιλότιμος γὰρ τις ἐστίν. τὸ δ' ὅλον λέγομεν καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων τὸν ἀκρατῆ προστιθέντες, περὶ τιμὴν ἀκρατὴς ἢ δόξαν ἢ ὀργήν. ἀλλὰ τῷ ἀπλῶς ἀκρατεῖ οὐ προστίθεμεν περὶ ἃ, ὡς ὑπάρχοντος αὐτῷ καὶ

φανεροῦ ὄντος ἄνευ τῆς προσθέσεως, περὶ ἃ ἐστὶν ἔστιν γὰρ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας τὰς σωματικὰς ὁ ἀπλῶς ἀκρατής.

Δῆλον δὲ καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι περὶ ταῦτα ἡ ἀκρασία ἐπεὶ γὰρ ψεκτὸς ὁ ἀκρατής, ψεκτὰ εἶναι δεῖ τὰ ὑποκείμενα τιμῇ μὲν οὖν καὶ δόξα καὶ ἀρχῇ καὶ χρήματα καὶ περὶ ὅσα ἄλλα ἀκρατεῖς λέγονται, οὐκ εἰσὶν ψεκτά, αἱ δ' ἡδοναὶ αἱ σωματικαὶ ψεκταὶ διὸ εἰκότως ὁ περὶ ταύτας ὦν μᾶλλον τοῦ δέοντος, οὗτος ἀκρατής τελέως λέγεται.

Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶ τῶν περὶ τὰ ἄλλα ἀκρασιῶν λεγομένων ἡ περὶ τὴν ὀργὴν οὕσα ἀκρασία ψεκτοτάτη, πότερον ψεκτοτέρα ἐστὶν ἡ περὶ τὴν ὀργὴν ἢ ἡ περὶ τὰς ἡδονάς; Ἔστιν οὖν ἡ περὶ τὴν ὀργὴν ἀκρασία ὁμοία τῶν παίδων τοῖς πρὸς τὸ διακονεῖν προθύμως ἔχουσιν καὶ γὰρ οὗτοι, ὅταν εἴπη ὁ δεσπότης «δός μοι,» τῇ προθυμίᾳ ἐξενεχθέντες, πρὸ τοῦ ἀκοῦσαι ὃ δεῖ δοῦναι, ἔδωκαν, καὶ ἐν τῇ δόσει διήμαρτον πολλάκις γὰρ δέον βιβλίον δοῦναι γραφεῖον ἔδωκαν. ὁμοιον δὲ πέπονθε τούτῳ ὁ τῆς ὀργῆς ἀκρατής ὅταν γὰρ ἀκούσῃ τὸ πρῶτον ῥῆμα ὅτι ἠδίκησεν, ὠρμησεν ὁ θυμὸς πρὸς τὸ τιμωρήσασθαι, οὐκέτι ἀναμείνας ἀκοῦσαι πότερον δεῖ ἢ οὐ δεῖ, ἢ ὅτι γε οὐχ οὕτω σφόδρα. ἡ μὲν οὖν τοιαύτη ὀρμὴ πρὸς ὀργὴν, ἡ δοκεῖ ἀκρασία εἶναι ὀργῆς, οὐ λίαν ἐπιτιμητέα ἐστὶν, ἡ δὲ πρὸς τὴν ἡδονὴν ὀρμὴ ψεκτὴ γε. ἔστιν γὰρ διαφορὰν ἔχουσα πρὸς ταύτην διὰ τὸν λόγον, ὃς ἀποτρέπει τοῦ μὴ πράττειν, ἀλλ' ὅμως πράττει παρὰ τὸν λόγον διὸ ψεκτὴ ἐστὶ μᾶλλον τῆς δι' ὀργὴν ἀκρασίας. ἡ μὲν γὰρ δι' ὀργὴν ἀκρασία λύπη ἐστὶν (οὐδεὶς γὰρ ὀργιζόμενος οὐ λυπεῖται), ἡ δὲ δι' ἐπιθυμίαν μεθ' ἡδονῆς διὸ μᾶλλον ψεκτὴ ἢ γὰρ δι' ἡδονὴν ἀκρασία μεθ' ὕβρεως δοκεῖ εἶναι.

Πότερον δὲ καὶ ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ καρτερία ταυτόν ἐστιν; ἢ οὐ; ἡ μὲν γὰρ ἐγκράτειά ἐστὶ περὶ ἡδονὰς καὶ ὁ ἐγκρατής ὁ κρατῶν τῶν ἡδονῶν, ἡ δὲ καρτερία περὶ λύπας ὁ γὰρ καρτερῶν καὶ ὑπομένων τὰς λύπας, οὗτος καρτερικὸς ἐστίν.

Πάλιν ἡ ἀκρασία καὶ ἡ μαλακία οὐκ ἔστιν ταυτόν ἢ μὲν γὰρ μαλακία ἐστὶν καὶ ὁ μαλακὸς ὁ μὴ ὑπομένων πόνους, οὐχ ἅπαντας δὲ ἀλλ' οὓς ἀναγκαίως ἂν ἄλλος τις ὑπομείνειεν, ὁ δ' ἀκρατής ὁ μὴ δυναμένοσ ὑπομένειν ἡδονάς, ἀλλὰ καταμαλακιζόμενος καὶ ὑπὸ τούτων ἀγόμενος.

Ἔστιν αὖ πάλιν τις καλούμενος ἀκόλαστος πότερον οὖν ὁ ἀκόλαστος ἀκρατής καὶ ὁ ἀκρατής ὁ αὐτός; ἢ οὐ; ὁ μὲν γὰρ ἀκόλαστος τοιοῦτός τις οἷος οἶσθαι, ἃ πράττει, ταῦτα καὶ βέλτιστα εἶναι αὐτῷ καὶ συμφωρότατα, καὶ λόγον οὐδένα ἔχει ἐναντιούμενον τοῖς αὐτῷ φαινομένοις ἡδέσιν ὁ δὲ ἀκρατής λόγον ἔχει ὃς ἐναντιοῦται αὐτῷ, ἐφ' ἃ ἡ ἐπιθυμία ἄγει.

Πότερος δὲ εὐιατότερος, ὁ ἀκόλαστος ἢ ὁ ἀκρατής; οὕτω μὲν οὖν δόξειεν ἂν ἴσως οὐχ ὁ ἀκρατής ὁ γὰρ ἀκόλαστος εὐιατότερος εἰ γὰρ αὐτῷ λόγος ἐγγένοιτο ὁ διδάξων ὅτι φαῦλα, οὐκέτι πράξει τῷ δὲ γε ἀκρατεῖ ὑπάρχει ὁ λόγος, καὶ ὅμως πράττει, ὥστε ἂν ὁ τοιοῦτος δόξειεν ἀνίατος εἶναι.

Ἀλλὰ πότερος διάκειται χειρόν, ὃ μὴδὲν ἀγαθὸν τι ὑπάρχει, ἢ ὃ ἀγαθὸν τέ τι ὑπάρχει καὶ τὰ κακὰ ταῦτα; ἢ δῆλον ὅτι ἐκεῖνος, καὶ ὅσῳ γε ὁ τιμιώτερον κακῶς διάκειται. ἔστι τοίνυν ὁ μὲν ἀκρατής ἀγαθὸν ἔχων τὸν λόγον ὀρθὸν ὄντα ὁ δὲ ἀκόλαστος οὐκ ἔχει. ἔτι ἐστὶν ὁ λόγος ἐκάστου ἀρχὴ τοῦ μὲν οὖν ἀκρατοῦς ἡ ἀρχὴ τιμιώτατον ὃν εὖ διάκειται, τοῦ δὲ ἀκολάστου κακῶς ὥστε χειρόν ἂν εἴη ὁ ἀκόλαστος τοῦ ἀκρατοῦς.

Ἔτι ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς θηριότητος ἧς ἐλέγομεν κακίας οὐκ ἔστιν ἰδεῖν ἐν θηρίῳ οὕσαν, ἀλλ' ἐν ἀνθρώπῳ ἡ γὰρ θηριότης ὄνομά ἐστιν τῇ ὑπερβαλλούσῃ κακίαδιὰ τί; δι' οὐδὲν ἢ ὅτι ἀρχὴ φαύλη ἐν θηρίῳ οὐκ ἔστιν ἔστιν δὲ ἡ ἀρχὴ ὁ λόγος. ἐπεὶ πότερος ἂν πλείω κακὰ ποιήσειεν, λέων, ἢ Διονύσιος

ἢ Φάλαρις ἢ Κλέαρχος ἢ τις τούτων τῶν μοχθηρῶν; ἢ δῆλον ὅτι οὗτοι; ἢ γὰρ ἀρχὴ ἐνοῦσα φαύλη μεγάλη συμβάλλεται, ἐν δὲ θηρίῳ ὅλως οὐκ ἔστιν ἀρχή. ἐν μὲν οὖν τῷ ἀκολάστῳ ἔνεστιν ἀρχὴ φαύλη. ἢ γὰρ πράττει φαῦλα ὄντα καὶ ὁ λόγος σύμφησιν ταῦτα καὶ δοκεῖ αὐτῷ ταῦτα δεῖν πράττειν, ἐν αὐτῷ ἢ ἀρχὴ ἔνεστιν οὐχ ὑγιής. διὸ βελτίων ἂν δόξειεν εἶναι ὁ ἀκρατὴς τοῦ ἀκολάστου.

Ἔστι δὲ καὶ τῆς ἀκρασίας δύο εἶδη, ἢ μὲν προπετικὴ τις καὶ ἀπρονόητος καὶ ἐξαίφνης γινομένη (οἷον ὅταν ἴδωμεν καλὴν γυναῖκα, εὐθέως τι ἐπάθομεν, καὶ ἀπὸ τοῦ πάθους ὀρμὴ ἐγένετο πρὸς τὸ πρᾶξαι τι ὧν ἴσως οὐ δεῖ), ἢ δ' ἐτέρα οἷον ἀσθενικὴ τις, ἢ μετὰ τοῦ λόγου οὔσα τοῦ ἀποτρέποντος. Ἐκείνη μὲν οὖν οὐδ' ἂν λίαν δόξειεν εἶναι ψεκτὴ καὶ γὰρ ἐν τοῖς σπουδαίοις ἢ τοιαύτη ἐγγίνεται, ἐν τοῖς θερμοῖς καὶ εὐφυέσιν ἢ δὲ ἐν τοῖς ψυχροῖς καὶ μελαγχολικοῖς, οἱ δὲ τοιοῦτοι ψεκτοί. ἔτι τέ ἐστιν τῷ λόγῳ προλαβόντα μηθὲν παθεῖν, ὅτι ἤξει γυνὴ εὐπρόσωπος, δεῖ οὖν κατασχεῖν αὐτόν. τῷ δὲ τοιοῦτῳ λόγῳ προκαταλαβὼν ὁ ἐκ τῆς προσφάτου φαντασίας ἀκρατὴς οὐδὲν πείσεται οὐδὲ πράξει οὐδὲν αἰσχρόν. ὁ δὲ τῷ λόγῳ μὲν εἰδὼς ὅτι οὐ δεῖ, πρὸς δὲ τὴν ἡδονὴν ἐνδιδούς καὶ καταμαλακίζόμενος, ὁ τοιοῦτος ψεκτότερος. οὔτε γὰρ ὁ σπουδαῖος οὐδέποτε οὕτω γένοιτ' ἂν ἀκρατὴς, ὅ τε λόγος προκαταλαβὼν οὐκ ἂν ἰάσαιτο. ἡγεμῶν γὰρ οὗτος ἐν αὐτῷ ὑπάρχει, ᾧ οὔτι πειθαρχεῖ, ἀλλὰ τῇ ἡδονῇ ἐνδίδωσιν, καὶ καταμαλακίζεται καὶ ἐξασθενεῖ πῶς.

Πότερον δ' ὁ σώφρων ἐγκρατὴς ἐστίν, ἢ πορήθη μὲν ἐν τοῖς ἐπάνω, νῦν δὲ λέγωμεν. ἔστιν γὰρ ὁ σώφρων καὶ ἐγκρατὴς ὁ γὰρ ἐγκρατὴς ἐστίν οὐ μόνον ὁ ἐπιθυμῶν ἐνουσῶν ταύτας κατέχων διὰ τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ ὁ τοιοῦτος ὧν οἷος καὶ μὴ ἐνουσῶν ἐπιθυμῶν τοιοῦτος εἶναι οἷος εἰ ἐγγένοιτο κατέχειν. ἔστιν δὲ σώφρων ὁ μὴ ἔχων ἐπιθυμίας φαύλας τὸν τε λόγον τὸν περὶ ταῦτα ὀρθόν, ὁ δ' ἐγκρατὴς ὁ ἐπιθυμίας ἔχων φαύλας τὸν τε λόγον τὸν περὶ ταῦτα ὀρθόν ὥστ' ἀκολουθήσει τῷ σώφρονι ὁ ἐγκρατὴς, καὶ ἔσται ὁ σώφρων ἐγκρατὴς, ἀλλ' οὐχ ὁ ἐγκρατὴς σώφρων. ὁ μὲν γὰρ σώφρων ὁ μὴ πάσχων, ὁ δ' ἐγκρατὴς ὁ πάσχων καὶ τούτων κρατῶν ἢ οἷός τε ὧν πάσχειν οὐδέτερον δὲ τούτων τῷ σώφρονι ὑπάρχει διὸ οὐκ ἔστιν ὁ ἐγκρατὴς σώφρων.

Πότερον δὲ ὁ ἀκόλαστος ἀκρατὴς ἐστίν, ἢ ὁ ἀκρατὴς ἀκόλαστος; ἢ οὐδετέρῳ ἕτερος ἀκολουθεῖ; ὁ μὲν γὰρ ἀκρατὴς ἐστίν οὗ ὁ λόγος τοῖς πάθεσι μάχεται, ὁ δ' ἀκόλαστος οὐ τοιοῦτος, ἀλλ' ὁ τῷ πράττειν τὰ φαῦλα ἅμα τὸν λόγον σύμφησον ἔχων οὔτε δὴ ὁ ἀκόλαστος οἷος ὁ ἀκρατὴς οὔθ' ὁ ἀκρατὴς οἷος ὁ ἀκόλαστος. ἔτι δὲ καὶ φαυλότερος ὁ ἀκόλαστος τοῦ ἀκρατοῦς. δυσιατότερα γὰρ τὰ φυσικὰ τῶν ἐξ ἔθους γενομένων (καὶ γὰρ τὸ ἔθος διὰ τοῦτο δοκεῖ ἰσχυρόν εἶναι, ὅτι εἰς φύσιν καθίστησιν) ὁ μὲν οὖν ἀκόλαστος αὐτὸς τοιοῦτός ἐστιν οἷος φαῦλός τις τῇ φύσει εἶναι, διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τούτου ὁ λόγος φαῦλος ἐν αὐτῷ ἐστὶ ἀλλ' οὐχ ὁ ἀκρατὴς οὕτως οὐ γὰρ ὅτι αὐτὸς τοιοῦτος ἐστίν, ὁ λόγος οὐ σπουδαῖος (φαῦλον γὰρ αὐτὸν ἔδει εἶναι, εἰ αὐτὸς τῇ φύσει τοιοῦτος ἦν οἷος ὁ φαῦλος) ὁ μὲν οὖν ἄρα ἀκρατὴς ἔθει ἔοικε φαῦλος εἶναι, ὁ δὲ ἀκόλαστος φύσει δυσιατότερος δὴ ὁ ἀκόλαστος. τὸ μὲν γὰρ ἔθος ἄλλω ἔθει ἐκκρούεται, ἢ δὲ φύσις οὐδενὶ ἐκκρούεται.

Πότερον δὲ ἐπιείπερ ἐστίν ὁ ἀκρατὴς τοιοῦτος τις οἷος εἰδέναι καὶ μὴ διεψεῦσθαι τῷ λόγῳ, ἔστιν δὲ καὶ ὁ φρόνιμος τοιοῦτος ὁ τῷ λόγῳ τῷ ὀρθῷ ἕκαστα θεωρῶν, πότερον δ' ἐνδέχεται τὸν φρόνιμον ἀκρατῆ εἶναι, ἢ οὐ; ἀπορήσειε γὰρ ἂν τις τὰ εἰρημένα ἐὰν δὲ παρακολουθήσωμεν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένοις, οὐκ ἔσται ὁ φρόνιμος ἀκρατὴς. ἔφαμεν γὰρ τὸν φρόνιμον εἶναι οὐχ ᾧ ὁ ὀρθὸς λόγος μόνον ὑπάρχει, ἀλλ' ᾧ καὶ τὸ πράττειν τὰ κατὰ τὸν λόγον φαινόμενα βέλτιστα εἰ δὲ πράττει τὰ βέλτιστα ὁ φρόνιμος, οὐδ' ἂν ἀκρατὴς εἶη ὁ φρόνιμος, ἀλλ' ὁ τοιοῦτος δεινὸς μὲν ἐστίν. διηρήμεθα γὰρ ἐν τοῖς ἐπάνω τὸν τε δεινὸν καὶ τὸν φρόνιμον ὡς ἐτέρων ὄντων. περὶ μὲν γὰρ ταῦτά ἀλλ' ὁ μὲν

πρακτικὸς περὶ ἃ δεῖ, ὃ δ' οὐ πρακτικὸς. τὸν οὖν δεινὸν ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶναι (οὐ γὰρ πρακτικὸς περὶ ἃ καὶ δεῖ), τὸν φρόνιμον δ' οὐκ ἐνδέχεται ἀκρατῆ εἶναι.

§ 7. Μετὰ δὲ ταῦτα λεκτέον ἂν εἴη περὶ ἡδονῆς, ἐπειδήπερ ὑπὲρ εὐδαιμονίας ἐστὶν ὁ λόγος, τὴν δ' εὐδαιμονίαν οἴονται πάντες ἦτοι ἡδονὴν εἶναι καὶ τὸ ἡδέως ζῆν, ἢ οὐκ ἄνευ γε ἡδονῆς. οἱ δὲ καὶ τῇ ἡδονῇ δυσχεραίνοντες καὶ οὐκ οἰόμενοι δεῖν τὴν ἡδονὴν ἐναριθμεῖσθαι τοῖς ἀγαθοῖς, ἀλλὰ τὸ γε ἄλυπον προστιθέασιν ἐγγὺς οὖν τὸ ἀλύπως τῆς ἡδονῆς ἐστίν.

Διόπερ λεκτέον ὑπὲρ ἡδονῆς, οὐ μόνον δὲ διότι καὶ οἱ ἄλλοι οἴονται δεῖν, ἀλλὰ διὰ ἄναγκαῖον ἡμῖν ἐστὶν λέγειν ὑπὲρ ἡδονῆς. ἐπειδὴ γὰρ ὑπὲρ εὐδαιμονίας ἡμῖν ἐστὶν ὁ λόγος, τὴν δ' εὐδαιμονίαν διωρίκαμεν καὶ φασὲν εἶναι ἀρετῆς ἐνέργειαν ἐν βίῳ τελείῳ, ἢ δ' ἀρετὴ ἐστὶ περὶ ἡδονὴν καὶ λύπην ὑπὲρ ἡδονῆς ἂν εἴη ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ἐπειδήπερ οὐκ ἔστιν ἡ εὐδαιμονία ἄνευ ἡδονῆς.

Πρῶτον μὲν οὖν εἴπωμεν ἃ τινες λέγοντες οὐκ οἴονται δεῖν τὴν ἡδονὴν ὡς ἐν ἀγαθοῦ μέρει λαμβάνειν. Πρῶτον μὲν γὰρ φασὶν εἶναι τὴν ἡδονὴν γένεσιν, τὴν δὲ γένεσιν ἀτελές τι, τὸ δὲ ἀγαθὸν οὐδέποτε τὴν τοῦ ἀτελοῦς χώραν ἔχει. Δεύτερον δ' ὅτι εἰσὶ τινες φαῦλαι ἡδοναί, τὸ δ' ἀγαθὸν οὐδέποτε ἐν φαυλότητι εἶναι. Πάλιν ὅτι ἐν πᾶσιν ἐγγίγνεται καὶ γὰρ ἐν τῷ φαύλῳ καὶ ἐν τῷ σπουδαίῳ καὶ ἐν θηρίῳ καὶ ἐν βοσκήματι τὸ δ' ἀγαθὸν ἀμιγές ἐστὶ τοῖς φαύλοις καὶ οὐ πολυκοῖνον. Καὶ ὅτι οὐ κράτιστον ἡδονή, τὸ δ' ἀγαθὸν κράτιστον. Καὶ ὅτι ἐμπόδιον τοῦ πράττειν τὰ καλὰ, τὸ δὲ κωλυτικὸν τῶν καλῶν οὐκ ἂν εἴη ἀγαθόν.

Πρῶτον μὲν οὖν πρὸς τὸ πρῶτον ἂν εἴη λεκτέον, πρὸς τὴν γένεσιν, καὶ πειρατέον τὸν λόγον τοῦτον λύειν διὰ τὸ μὴ ἀληθῆ εἶναι. ἔστι γὰρ πρῶτον μὲν οὐ πᾶσα ἡδονὴ γένεσις, ἢ γὰρ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν ἡδονὴ γινομένη οὐκ ἔστιν γένεσις, οὐδ' ἢ ἀπὸ τοῦ ἀκοῦσαι καὶ ἰδεῖν καὶ ὀσφρανθῆναι. οὐ γὰρ ἐξ ἐνδείας γινομένη, ὡσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, οἷον ἐκ τοῦ φαγεῖν ἢ πιεῖν. αὗται μὲν γὰρ ἐξ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς γίνονται, τῷ ἢ τὴν ἐνδειαν ἀναπληροῦσθαι ἢ τῆς ὑπερβολῆς ἀφαιρεῖσθαι διὸ γένεσις δοκεῖ εἶναι. ἢ δ' ἐνδεια καὶ ὑπερβολὴ λύπη. λύπη οὖν ἐνταῦθα ἔνθα ἡδονῆς γένεσις, ἐπὶ δὲ γε τοῦ ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι καὶ ὀσφρανθῆναι οὐκ ἔστιν προλυπηθῆναι οὐδεὶς γὰρ ἡδόμενος τῷ ὀρᾶν ἢ τῷ ὀσφραίνεσθαι προελυπήθη. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας ἔστι θεωροῦντά τι ἡδεσθαι ἄνευ τοῦ προλυπηθῆναι. ὡστ' εἴη ἂν τις ἡδονὴ ἢ οὐκ ἔστι γένεσις. Εἰ οὖν ἢ μὲν ἡδονή, ὡς ὁ λόγος αὐτῶν ἔφη, διὰ τοῦτο οὐκ ἀγαθόν, ὅτι γένεσις, ἔστι δὲ τις ἡδονή, ἢ οὐκ ἔστιν γένεσις, αὕτη ἂν εἴη ἀγαθόν.

Τὸ δ' ὅλον οὐκ ἔστιν οὐδεμία ἡδονὴ γένεσις οὐδὲ γὰρ αὗται αἱ ἀπὸ τοῦ φαγεῖν καὶ πιεῖν ἡδοναί οὐκ εἰσὶ γένεσις, ἀλλὰ διαμαρτάνουσιν οἱ ταύτας φάσκοντες εἶναι τὰς ἡδονὰς γενέσεις, οἴονται γὰρ, ἐπειδὴ τῆς προσφορᾶς γινομένης γίνεται ἡδονή, διὰ τοῦτο γένεσιν εἶναι ἔστι δ' οὐ. ἐπειδὴ γὰρ ἐστὶ τῆς ψυχῆς τι μέρος ὃ ἡδόμεθα ἅμα τῇ προσφορᾷ ὧν ἐσμὲν ἐνδεεῖς, τοῦτο τὸ μόνιον τῆς ψυχῆς ἐνεργεῖ καὶ κινεῖται, ἢ δὲ κίνησις αὐτοῦ καὶ ἡ ἐνέργειά ἐστὶν ἡδονή διὰ δὴ τὸ ἅμα τῇ προσφορᾷ ἐκεῖνο τὸ μόνιον τὸ τῆς ψυχῆς ἐνεργεῖν, ἢ διὰ τὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν, οἴονται γένεσιν εἶναι τὴν ἡδονὴν τῷ τὴν προσφορὰν δήλην εἶναι, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς μόνιον ἄδηλον. ὅμοιον οὖν εἴ τις τὸν ἄνθρωπον οἶεται εἶναι σῶμα, ὅτι τοῦτο μὲν αἰσθητὸν ἐστίν, ἢ δὲ ψυχὴ οὐκ ἔστι δὲ γε καὶ ἡ ψυχὴ. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τούτου ἔστιν γὰρ μόνιον τι τῆς ψυχῆς ὃ ἡδόμεθα, ὃ ἅμα τῇ προσφορᾷ ἐνεργεῖ. διὸ οὐκ ἔστιν οὐδεμία ἡδονὴ γένεσις.

Καὶ ἀποκατάστασις δέ, φασίν, εἰς φύσιν αἰσθητή. καὶ γὰρ μὴ ἀποκαθισταμένοις εἰς φύσιν ἐστὶν ἡδονὴ τὸ γὰρ ἀποκαθίστασθαι ἐστὶ τὸ τοῦ ἐνδεοῦς τῇ φύσει, τούτου τὴν ἀναπλήρωσιν γενέσθαι, ἔστιν δέ, ὡς φασὲν, μὴ ὄντα ἐνδεᾶ ἡδεσθαι ἢ μὲν γὰρ ἐνδεια λύπη, ἄνευ δὲ λύπης καὶ πρὸ λύπης

φαινομένην ἡδεσθαι ὥστ' οὐκ ἂν εἴη ἡ ἡδονὴ ἀποκατάστασις τοῦ ἐνδεοῦς ἐνδεὲς γὰρ ἐπὶ τῶν τοιούτων ἡδονῶν οὐδέν. Ὡστε εἰ διότι μὲν γένεσις ἡ ἡδονὴ οὐκ ἀγαθὸν ἐδόκει εἶναι, οὐκ ἔστιν δὲ οὐδεμία ἡδονὴ γένεσις, ἀγαθὸν ἂν εἴη ἡ ἡδονή.

Ἀλλὰ μετὰ τοῦτο οὐ πᾶσα, φασίν, ἡδονὴ ἀγαθόν. συνίδοι δ' ἂν τις καὶ ὑπὲρ τούτου οὕτως. ἐπεὶ γὰρ τὰγαθὸν φαινομένην ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις λέγεσθαι (καὶ γὰρ ἐν οὐσίᾳ καὶ ἐν τῷ πρὸς τι καὶ ποσῷ καὶ πότε καὶ ὅλως ἐν ἀπάσαις), ἤδη γ' ἐκεῖνο φανερόν. κατὰ πάσας γὰρ ἀγαθοῦ ἐνεργείας ἡδονὴ τις ἀκολουθεῖ, ὥστ' ἐπειδὴ τὸ ἀγαθὸν ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις, καὶ ἡδονὴ ἂν εἴη ἀγαθόν ὥστ' ἐπειδὴ ἐν τούτοις μὲν τὰγαθὰ καὶ ἡδονή, ἡ δ' ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν ἡδονὴ ἡδονή, ἀγαθὸν ἂν εἴη πᾶσα ἡδονή.

Ἄμα δὲ δῆλον ἐκ τούτου ὅτι καὶ διάφοροι τῷ εἶδει αἱ ἡδοναὶ εἰσίν. διάφοροι γὰρ καὶ αἱ κατηγορίαι, ἐν αἷς ἔστιν ἡδονή. οὐ γὰρ ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν ἔχει, οἷον τῆς γραμματικῆς ἢ ἄλλης ἡστινοσοῦν. ἐὰν ἔχη γὰρ Λάμπρος τὴν γραμματικὴν, ὁμοίως δὲ διακείσεται ὑπὸ τῆς γραμματικῆς ταύτης ὁ γραμματικὸς ἄλλω ὁτιοῦν ἔχοντι γραμματικὴν, οὐδὲ δύο εἰσίν διάφοροι αἱ γραμματικαί, ἢ τ' ἐν Λάμπρῳ καὶ ἐν Ἰλεῖ. ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἡδονῆς οὐχ' οὕτως. ἡ γὰρ ἀπὸ τῆς μέθης ἡδονὴ καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ συγγίνεσθαι οὐχ' ὁμοίως διατιθέασιν. διὸ διάφοροι τῷ εἶδει δόξαιεν ἂν εἶναι αἱ ἡδοναί.

Ἀλλὰ δὴ καὶ διότι φαῦλαι εἰσίν ἡδοναὶ τινες, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐδόκει ἡ ἡδονὴ αὐτοῖς ἀγαθὸν εἶναι. τὸ δὲ τοιοῦτον καὶ ἡ τοιαύτη κρίσις οὐκ ἰδίος ἔστιν ἡδονῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ φύσεως καὶ ἐπιστήμης. ἔστι γὰρ καὶ φύσις φαύλη, οἷον ἡ τῶν σκωλήκων καὶ ἡ τῶν κανθάρων καὶ ὅλως ἡ τῶν ἀτίμων ζώων, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἡ φύσις τῶν φαύλων ὁμοίως δ' εἰσὶ καὶ ἐπιστήμαι φαῦλαι, οἷον αἱ βάνουσοι, ἀλλ' ὅμως οὐ διὰ τοῦτο φαῦλον ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ' ἀγαθὸν τῷ γένει καὶ ἐπιστήμη καὶ φύσις. ὥσπερ γὰρ οὐδ' ἀνδριαντοποιὸν θεωρεῖν δεῖ ποῖός τις ἔστιν ἐξ ὧν ἀπέτυχε καὶ κακῶς εἰργάσατο, ἀλλ' ἐξ ὧν εὔ, οὕτως οὐδ' ἐπιστήμην οὐδὲ φύσιν οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν ποῖόν τι ἔστιν ἐκ τῶν φαύλων, ἀλλ' ἐκ τῶν σπουδαίων.

Ὅμοίως δὲ καὶ ἡ ἡδονὴ τῷ γένει ἀγαθὸν ἔστιν, ἐπεὶ ὅτι γέ εἰσιν φαῦλαι ἡδοναί, οὐδὲ ἡμᾶς λανθάνει. ἐπεὶ γὰρ καὶ φύσεις τῶν ζώων εἰσίν διάφοροι, οἷον καὶ φαύλη καὶ σπουδαία, οἷον ἡ μὲν ἀνθρώπου σπουδαία ἡ δὲ λύκου ἢ τινος ἄλλου θηρίου φαύλη, ὁμοίως δ' ἕτερα φύσις ἵππου καὶ ἀνθρώπου καὶ ὄνου καὶ κυνός, ἡ δὲ ἡδονὴ ἔστι κατάστασις ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς φύσιν ἐκάστῳ τὴν αὐτοῦ ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη ἴδιον, τῇ γε φαύλη φύσει ἡ φαύλη ἡδονή. οὐ γὰρ ἔστι ταῦτόν καὶ ἵππῳ καὶ ἀνθρώπῳ, ὁμοίως οὐδὲ τοῖς ἄλλοις ἀλλ' ἐπεὶ αἱ φύσεις διάφοροι, καὶ αἱ ἡδοναὶ διάφοροι. ἡ γὰρ ἡδονὴ ἦν ἀποκατάστασις, καὶ ἡ ἀποκατάστασις, φασίν, εἰς φύσιν καθίστη, ὥστε τῆς μὲν φαύλης φύσεως ἡκατάστασις φαύλη, τῆς δὲ σπουδαίας σπουδαία.

Ἀλλ' οἱ φάσκοντες εἶναι τὴν ἡδονὴν οὐ σπουδαίαν πεπόνθασιν οἷον οἱ μὴ εἰδότες τὸ νέκταρ οἷονται τοὺς θεοὺς οἶνον πίνειν καὶ οὐκ εἶναι τούτου ἡδίων οὐδέν. τοῦτο δὲ πάσχουσι διὰ τὴν ἄγνοιαν. οἷς ὅμοιον πεπόνθασιν οἱ πάσας τὰς ἡδονὰς γενέσεις φάσκοντες εἶναι καὶ οὐκ ἀγαθὸν διὰ γὰρ τὸ μὴ εἰδέναί ἄλλας ἡδονὰς ἀλλ' ἢ τὰς σωματικὰς, ταύτας τε ὄρᾶν γενέσεις τε οὐσας καὶ μὴ σπουδαίας, ὅλως οὐκ οἷονται εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν.

Ἐπεὶ δ' οὖν ἔστιν ἡ ἡδονὴ καὶ καθισταμένης τῆς φύσεως καὶ καθεστηκυίας, οἷον καθισταμένης μὲν αἱ ἐξ ἐνδείας ἀναπληρώσεις, καθεστηκυίας δὲ αἱ ἀπὸ τῆς ὄψεως καὶ τῆς ἀκοῆς καὶ τῶν τοιούτων οὔσαι, βελτίους ἂν εἴησαν αἱ καθεστηκυίας τῆς φύσεως ἐνέργειαι αἱ γὰρ ἡδοναὶ κατ' ἀμφοτέρους

λεγόμεναι τοὺς τρόπους ἐνέργειαι εἰσὶν ὥστε δῆλον ὅτι αἱ ἀπὸ τῆς ὄψεως ἡδοναὶ καὶ τῆς ἀκοῆς καὶ τοῦ διανοεῖσθαι βέλτισται ἂν εἴησαν, ἐπεὶ αἱ γε σωματικαὶ ἐξ ἀναπληρώσεως.

Ἐπι καὶ τοῦτο ἐλέγετο, ὅτι οὐκ ἀγαθὸν τὸ γὰρ ἐν πᾶσιν εἶναι καὶ πᾶσι κοινὸν οὐκ ἀγαθόν. τὸ δὲ τοιοῦτον ἐπὶ φιλοτίμου μᾶλλον καὶ φιλοτιμίας οἰκεῖον ἐστίν. ὁ γὰρ φιλότιμός ἐστιν ὁ μόνος βουλόμενος ἔχειν καὶ τῷ τοιούτῳ τῶν ἄλλων ὑπερέχειν καὶ τὴν ἡδονὴν οὖν, εἰ μέλλει ἀγαθὸν εἶναι, τοιοῦτον δεῖν εἶναι.

Ἡ οὖν, ἀλλὰ καὶ τὸναντίον διὰ τοῦτο ἂν δόξειεν ἀγαθὸν εἶναι, ὅτι πάντα τούτου ἐφίεται; τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ πάντα πέφυκεν ἐφίεσθαι, ὥστ' εἰ τῆς ἡδονῆς πάντ' ἐφίεται, ἀγαθὸν ἂν εἴη τῷ γένει ἢ ἡδονή.

Πάλιν καὶ ὅτι ἐστὶν ἐμπόδιον ἢ ἡδονή, οὐκ ἔφασαν αὐτὴν ἀγαθὸν εἶναι. τὸ δ' ἐμπόδιον φάσκειν εἶναι διὰ τὸ μὴ ὀρθῶς σκοπεῖν φαίνεται' αὐτοῖς. οὐ γὰρ ἐστὶν ἐμπόδιον ἢ ἀπὸ τοῦ πράγματος τοῦ πραττομένου ἡδονή ἐὰν μέντοι ἄλλη, ἐμπόδιον, οἷον ἢ ἀπὸ τῆς μέθης ἡδονὴ ἐμπόδιον ἐστὶ τοῦ πράττειν, ἀλλ' οὕτω μὲν καὶ ἐπιστήμη ἐπιστήμης ἐμπόδιον ἔσται οὐ γὰρ ἐστὶν ἅμα ἀμφοτέραις ἐνεργεῖν. ἀλλὰ διὰ τί οὐκ ἀγαθὸν ἢ ἐπιστήμη, ἂν ποιῇ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης ἡδονήν; καὶ πότερον ἐμπόδιον ἔσται; ἢ οὐ, ἀλλὰ μᾶλλον πράξει; ἢ γὰρ ἡδονὴ παρορμᾷ πρὸς τὸ μᾶλλον πράττειν ἀπ' αὐτοῦ γινομένη, ἐπεὶ τὸν σπουδαῖον ποιήσον πράττειν τὰ κατ' ἀρετὴν, καὶ ἡδέως ταῦτα πράττειν ἄρα οὐ πολλῷ μᾶλλον ἐνεργήσει κατὰ τὴν πρᾶξιν; καὶ ἐὰν μὲν γε ἡδόμενος πράττη, σπουδαῖος ἔσται, ἂν δὲ λυπούμενος τὰ καλὰ πράττη, οὐ σπουδαῖος. ἢ γὰρ λύπη ἐπὶ τοῖς δι' ἀνάγκην ἐστίν, ὥστ' εἰ λυπεῖται τις τὰ καλὰ πράττων, ἀναγκαζόμενος πράττει ὁ δ' ἐξ ἀνάγκης πράττων οὐ σπουδαῖος.

Ἀλλὰ μὴν οὐκ ἔστιν γε μὴ λυπούμενον ἢ ἡδόμενον τὰ κατ' ἀρετὴν πράττειν τὸ δ' ἀνά μέσον οὐκ ἔστιν. διὰ τί; ὅτι ἢ ἀρετὴ ἐν πάθει, τὸ δὲ πάθος ἐν λύπῃ καὶ ἡδονῇ, ἐν δὲ τῷ ἀνά μέσον οὐκ ἔστιν δῆλον οὖν ὡς καὶ ἢ ἀρετὴ μετὰ λύπης ἢ ἡδονῆς. εἰ μὲν οὖν λυπούμενός τις τὰ καλὰ πράττει, οὐ σπουδαῖος. ὥστε οὐκ ἂν εἴη ἢ ἀρετὴ μετὰ λύπης μεθ' ἡδονῆς ἄρα. οὐ μόνον ἄρα οὐκ ἐμπόδιον ἐστὶν ἢ ἡδονή, ἀλλὰ καὶ προτρεπτικὸν πρὸς τὸ πράττειν, καὶ τὸ ὅλον δὲ οὐκ ἐνδέχεται ἄνευ ἡδονῆς εἶναι τῆς ἀπ' αὐτῆς γινομένης.

Ἄλλος ἦν λόγος ὅτι οὐδεμία ποιεῖ ἐπιστήμη ἡδονήν. ἔστιν δὲ οὐδὲ τοῦτο ἀληθές. οἱ γὰρ δειπνοποιοὶ καὶ στεφανοποιοὶ καὶ οἱ μυρεψοὶ ἡδονῆς εἰσὶν ποιητικοί. ἀλλὰ δὲ ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις οὐκ ἔστιν ἢ ἡδονὴ ὡς τέλος, ἀλλὰ μεθ' ἡδονῆς τε καὶ οὐκ ἄνευ ἡδονῆς. ἔστιν οὖν καὶ ἐπιστήμη ποιητικὴ ἡδονῆς.

Ἐπι δὲ καὶ ἄλλος ἐλέγετο, ὅτι οὐκ ἄριστον. ἀλλ' οὕτως μὲν καὶ τῷ τοιούτῳ λόγῳ ἀναιρήσεις καὶ τὰς καθ' ἕκαστα λεγομένας ἀρετάς. ἢ γὰρ ἀνδρεία οὐκ ἔστιν ἄριστον ἄρ' οὖν διὰ τοῦτ' οὐκ ἀγαθόν; ἢ τοῦτ' ἄτοπον; ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. οὐδὲ ἡδονὴ διὰ τοῦτ' οὐκ ἀγαθόν, ὅτι οὐκ ἄριστον.

Ἀπορήσειε δ' ἂν τις μεταβάς καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν τὸ τοιοῦτον. οἷον ἐπειδὴ ὁ λόγος κρατεῖ ποτε τῶν παθῶν (φαμέν γὰρ ἐπὶ τοῦ ἐγκρατοῦς), καὶ τὰ πάθη δὲ πάλιν ἀντεστραμμένως τοῦ λόγου κρατεῖ (οἷον ἐπὶ τῶν ἀκρατῶν συμβαίνει), ἐπεὶ οὖν τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς ἔχον τὴν κακίαν κρατεῖ τοῦ λόγου εὖ διακειμένου (ὁ γὰρ ἀκρατὴς τοιοῦτος), καὶ ὁ λόγος ὁμοίως φαύλως διακείμενος κρατήσῃ τῶν παθῶν εὖ διακειμένων καὶ ἐχόντων τὴν οἰκείαν ἀρετὴν, εἰ δὲ τοῦτ' ἔσται, συμβήσεται τῇ ἀρετῇ κακῶς χρῆσθαι (ὁ γὰρ λόγος φαύλως διακείμενος καὶ χρώμενος τῇ ἀρετῇ κακῶς αὐτῇ χρήσεται) τὸ δὲ τοιοῦτον ἄτοπον ἂν συμβαίνειν δόξειεν.

Πρὸς δὴ τὴν τοιαύτην ἀπορίαν ῥάδιον ἀντειπεῖν καὶ λῦσαι ἐκ τῶν ἔμπροσθεν ἡμῖν εἰρημένων ὑπὲρ ἀρετῆς. τότε γὰρ φαμεν εἶναι ἀρετὴν, ὅταν ὁ λόγος εὖ διακείμενος τοῖς πάθεσιν ἔχουσι τὴν οἰκείαν ἀρετὴν σύμμετρος ἦ, καὶ τὰ πάθη τῷ λόγῳ οὕτω γὰρ διακείμενα συμφωνήσουσι πρὸς ἄλληλα, ὥστε τὸν μὲν λόγον προστάττειν αἰεὶ τὸ βέλτιστον, τὰ δὲ πάθη ῥαδίως εὖ διακείμενα ποιεῖν ὃ ἂν ὁ λόγος προστάτῃ ἂν οὖν ὁ λόγος φαύλως ἦ διακείμενος, τὰ δὲ πάθη εὖ, οὐκ ἔσται ἀρετὴ ἐκλείποντος τοῦ λόγου (ἐξ ἀμφοτέρων γὰρ ἡ ἀρετὴ) ὥστ' οὐδὲ κακῶς χρῆσθαι ἐνδέχεται ἀρετῇ. ἀπλῶς δ' οὐχ, ὥσπερ οἴονται οἱ ἄλλοι, τῆς ἀρετῆς ἀρχὴ καὶ ἡγεμών ἐστὶν ὁ λόγος, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ πάθη. δεῖ γὰρ πρὸς τὸ καλὸν ὀρμὴν ἄλογόν τινα πρῶτον ἐγγίνεσθαι (ὃ καὶ γίνεται), εἴθ' οὕτως τὸν λόγον ὕστερον ἐπιψηφίζοντα εἶναι καὶ διακρίνοντα. ἴδιοι δ' ἂν τις τοῦτο ἐκ τῶν παιδίων καὶ τῶν ἄνευ λόγου ζώντων ἐν γὰρ τούτοις ἄνευ τοῦ λόγου ἐγγίνονται ὀρμαὶ τῶν παθῶν πρὸς τὸ καλὸν πρότερον, ὁ δὲ λόγος ὕστερος ἐπιγινόμενος καὶ σύμψηφος ὧν ποιεῖ πράττειν τὰ καλά. ἀλλ' οὐκ ἐὰν ἀπὸ τοῦ λόγου τὴν ἀρχὴν λάβῃ πρὸς τὰ καλά, οὐκ ἀκολουθεῖ τὰ πάθη ὁμογνωμονοῦντα, ἀλλὰ πολλακίς ἐναντιοῦται διὸ μᾶλλον ἀρχῇ ἔοικεν πρὸς τὴν ἀρετὴν τὸ πάθος εὖ διακείμενον ἢ ὁ λόγος.

§ 8. Ἐχόμενον δ' ἂν εἴη τούτων εἰπεῖν, ἐπειδὴ περὶ εὐδαιμονίας ἐστὶν ὁ λόγος, περὶ εὐτυχίας. οἴονται γὰρ οἱ πολλοὶ τὸν εὐδαίμονα βίον τὸν εὐτυχεῖν εἶναι ἢ οὐκ ἄνευ γε εὐτυχίας, καὶ ὀρθῶς ἴσως ἄνευ γὰρ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν, ὧν ἡ τύχη ἐστὶ κυρία, οὐκ ἐνδέχεται εὐδαίμονα εἶναι. διὸ ρητέον ἐστὶν ὑπὲρ εὐτυχίας, καὶ ἀπλῶς ὁ εὐτυχῆς τίς ἐστὶ καὶ ἐν τίσι καὶ περὶ τί.

Πρῶτον μὲν οὖν ἐπὶ ταῦτ' ἂν τις ἐλθὼν καὶ ἐπιβλέψας ἀπορήσειεν. οὔτε γὰρ ἂν εἴποι τις τὴν τύχην ὡς ἐστὶ φύσις. ἡ γὰρ φύσις αἰεὶ οὗ ἐστὶν αἰτία, τούτου ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἢ ὡσαύτως ποιητικὴ ἐστίν, ἡ δὲ γε τύχη οὐδέποτε, ἀλλ' ἀτάκτως καὶ ὡς ἔτυχεν διὸ ἡ τύχη ἐν τοῖς τοιοῦτοις λέγεται. οὔτε δὴ νοῦν γέ τινα ἢ λόγον ὀρθόν καὶ γὰρ ἐνταῦθα οὐχ ἥττον ἐστὶ τὸ τεταγμένον καὶ τὸ αἰεὶ ὡσαύτως, ἡ δὲ τύχη οὐ. διὸ καὶ οὗ πλεῖστος νοῦς καὶ λόγος, ἐνταῦθα ἐλαχίστη καὶ τύχη, οὗ δὲ πλεῖστη τύχη, ἐνταῦθ' ἐλάχιστος νοῦς.

Ἀλλ' ἄρα γε ἡ εὐτυχία ἐστὶν ὡς ἐπιμέλειά τις θεῶν; ἢ τοῦτ' οὐκ ἂν δόξειεν; τὸν γὰρ θεὸν ἀξιούμεν κύριον ὄντα τῶν τοιούτων τοῖς ἀξίοις ἀπονέμειν καὶ τάγαθὰ καὶ τὰ κακὰ, ἡ δὲ τύχη καὶ τὰ ἀπὸ τῆς τύχης ὡς ἀληθῶς ὡς ἂν τύχη γίνεται. εἰ δέ γε τῷ θεῷ τὸ τοιοῦτον ἀπονέμομεν, φαῦλον αὐτὸν κριτὴν ποιήσομεν ἢ οὐ δίκαιον τοῦτο δ' οὐ προσῆκόν ἐστὶ τῷ θεῷ. ἀλλὰ μὴν ἔξω γε τούτων εἰς οὐδὲν ἄλλο τὴν τύχην ἂν τις τάξειεν, ὥστε δηλὸν ὅτι τούτων ἂν τι εἴη. νοῦς μὲν δὴ καὶ λόγος καὶ ἐπιστήμη παντελῶς ἀλλότριόν τι ἔοικεν εἶναι. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ εὐνοία παρὰ τοῦ θεοῦ δόξειεν ἂν εἶναι εὐτυχία διὰ τὸ καὶ ἐν τοῖς φαύλοις ἐγγίγνεσθαι τὸν δὲ θεὸν τῶν φαύλων οὐκ εἰκὸς ἐπιμελεῖσθαι. λοιπὸν τοίνυν καὶ οἰκειότατον τῆς εὐτυχίας ἐστὶν ἡ φύσις. Ἔστιν δ' ἡ εὐτυχία καὶ ἡ τύχη ἐν τοῖς μὴ ἐφ' ἡμῖν οὖσιν, μὴδ' ὧν αὐτοὶ κύριοι ἐσμεν καὶ δυνατοὶ πράξαι. διὸ τὸν δίκαιον, ἢ δίκαιος, οὐθεὶς λέγει εὐτυχεῖν οὐδὲ τὸν ἀνδρεῖον οὐδ' ὄλως τῶν κατ' ἀρετὴν οὐδένα ἐφ' ἡμῖν γὰρ ἐστὶ ταῦτα καὶ ἔχειν καὶ μὴ ἔχειν. ἀλλ' ἤδη ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις οἰκειότερον τὴν εὐτυχίαν ἐροῦμεν τὸν γὰρ εὐγενῆ εὐτυχεῖν λέγομεν, καὶ ὄλως ᾧ τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν ὑπάρχει, ὧν μὴ αὐτὸς κύριος ἐστίν.

Ἀλλ' ὅμως οὐδ' ἐνταῦθα κυρίως ἂν ἡ εὐτυχία λέγοιτο. ἐστὶν δὲ πολλαχῶς ὁ εὐτυχῆς λεγόμενος καὶ γὰρ ᾧ παρὰ τὸν λογισμὸν τὸν αὐτοῦ συνέβη τι ἀγαθὸν πράξαι, εὐτυχεῖν φαμέν, καὶ ᾧ κατὰ λόγον ζημίαν ἦν λαβεῖν, τὸν τοιοῦτον κερδάναντα εὐτυχεῖν φαμέν. ἐστὶν οὖν ἡ εὐτυχία ἐν τῷ ἀγαθόν τι ὑπάρξαι παρὰ λόγον καὶ ἐν τῷ κακὸν μὴ λαβεῖν εὐλογον. ἀλλὰ μᾶλλον καὶ οἰκειότερον ἡ εὐτυχία ἂν δόξειεν εἶναι ἐν τῷ ἀγαθόν λαβεῖν τὸ μὲν γὰρ ἀγαθὸν λαβεῖν καθ' αὐτὸ δόξειεν ἂν εὐτύχημα εἶναι, τὸ δὲ κακὸν μὴ λαβεῖν κατὰ συμβεβηκὸς εὐτύχημα.

Ἔστιν οὖν ἡ εὐτυχία ἄλογος φύσις ὁ γὰρ εὐτυχῆς ἐστὶν ὁ ἄνευ λόγου ἔχων ὁρμὴν πρὸς τάγαθά, καὶ τούτων ἐπιτυχάνων, τοῦτο δ' ἐστὶ φύσεως ἐν γὰρ τῇ ψυχῇ ἔνεστιν τῇ φύσει τοιοῦτον ᾧ ὁρμῶμεν ἀλόγως πρὸς ἃ ἂν εὖ ἔχωμεν. καὶ εἴ τις ἐρωτήσῃ τὸν οὕτως ἔχοντα, διὰ τί τοῦτο ἀρέσκει σοι οὕτω πράττειν; οὐκ οἶδα, φησὶν, ἀλλ' ἀρέσκει μοι, ὅμοιον πάσχων τοῖς ἐνθουσιάζουσιν καὶ γὰρ οἱ ἐνθουσιάζοντες ἄνευ λόγου ὁρμὴν ἔχουσι πρὸς τὸ πράττειν τι.

Τὴν δ' εὐτυχιάν οὐκ ἔχομεν οἰκείῳ καὶ ἰδίῳ ὀνόματι προσαγορεύειν, ἀλλ' αἰτίαν πολλάκις φαμέν εἶναι αὐτὴν ἢ δ' αἰτία ἀλλότριον τοῦ ὀνόματος. ἢ γὰρ αἰτία καὶ οὗ ἐστὶν αἰτία ἄλλο ἐστίν, καὶ ἄνευ ὁρμῆς τῆς ἐπιτυχανούσης τῶν ἀγαθῶν αἰτία λεγομένη, οἷον ἢ τοῦ κακὸν μὴ λαβεῖν ἢ πάλιν τοῦ μὴ οἰόμενον ἀγαθὸν λήψεσθαι ἀγαθὸν λαβεῖν. ἔστιν οὖν ἡ τοιαύτη εὐτυχία διάφορος ἐκείνης, καὶ ἔοικεν αὕτη ἐκ τῶν πραγμάτων τῆς μεταπτώσεως γίνεσθαι, καὶ κατὰ συμβεβηκὸς εὐτυχία. ὥστ' εἰ καὶ ἡ τοιαύτη ἐστὶν εὐτυχία, ἀλλ' οὖν πρὸς γε τὴν εὐδαιμονίαν ἢ τοιαύτη ἂν εἴη εὐτυχία οἰκειοτέρα, ἢς ἐν αὐτῷ ἢ ἀρχὴ τῆς ὁρμῆς τῶν ἀγαθῶν ἐστὶ τῆς ἐπιτεύξεως.

Ἐπεὶ οὖν ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία οὐκ ἄνευ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν, ταῦτα δὲ γίνεται ἀπὸ τῆς εὐτυχίας, οἷον ἀρτίως ἔφαμεν, συνεργὸς ἂν εἴη τῇ εὐδαιμονία.

§ 9. Περὶ μὲν οὖν εὐτυχίας τοσαῦτα ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ ἐκάστης τῶν ἀρετῶν κατὰ μέρος εἰρήκαμεν, λοιπὸν ἂν εἴη καθόλου συνθέντας τὰ καθ' ἕκαστα κεφαλαιωσαμένους εἰπεῖν.

Ἔστι μὲν οὖν οὐ κακῶς λεγόμενον τοῦνομα ἐπὶ τοῦ τελέως σπουδαίου, ἢ καλοκάγαθία. καλὸς κάγαθος γάρ, φασὶν, ὅταν τελέως σπουδαῖος ᾖ. ἐπὶ γὰρ τῆς ἀρετῆς τὸν καλὸν κάγαθὸν λέγουσιν, οἷον τὸν δίκαιον καλὸν κάγαθὸν φασί, τὸν ἀνδρεῖον, τὸν σώφρονα, ὅλως ἐπὶ τῶν ἀρετῶν.

Ἐπειδὴ οὖν εἰς δύο διαιροῦμεν, καὶ τὰ μὲν φαμέν εἶναι καλὰ τὰ δὲ καὶ ἀγαθὰ, καὶ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἀπλῶς ἀγαθὰ τὰ δὲ οὐ, καὶ καλὰ μὲν οἷον τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς ἀπ' ἀρετῆς πράξεις, ἀγαθὰ δὲ οἷον ἀρχὴν πλοῦτον δόξαν τιμὴν τὰ τοιαῦτα ἔστιν οὖν ὁ καλὸς κάγαθος ᾧ τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ ἐστὶν ἀγαθὰ καὶ τὰ ἀπλῶς καλὰ καλὰ ἐστίν. ὁ τοιοῦτος γὰρ καλὸς καὶ ἀγαθός, ᾧ δὲ τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ μὴ ἐστὶν ἀγαθὰ, οὐκ ἔστι καλὸς καὶ ἀγαθός, ὥσπερ οὐδὲ ὑγιαίνειν ἂν δόξειεν ᾧ τὰ ἀπλῶς ὑγιεινὰ μὴ ὑγιεινὰ ἐστίν. εἰ γὰρ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ἀρχὴ παραγινόμενά τινα βλάπτειεν, οὐκ ἂν αἰρετὰ εἴη, ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα ὅσα αὐτὸν μὴ βλάψει, βουλήσεται αὐτῷ εἶναι. ὁ δὲ τοιοῦτος ὢν οἷος ὑποστελλόμενός τι τῶν ἀγαθῶν πρὸς τὸ μὴ εἶναι αὐτῷ, οὐκ ἂν δόξειεν καλὸς κάγαθος εἶναι ἀλλ' ᾧ τάγαθὰ πάντα ὄντα ἀγαθὰ ἐστὶν καὶ ὑπὸ τούτων μὴ διαφθείρεται, οἷον ὑπὸ πλούτου καὶ ἀρχῆς, ὁ τοιοῦτος καλὸς κάγαθος.

§ 10. Ὑπὲρ δὲ τοῦ κατὰ τὰς ἀρετὰς ὀρθῶς πράττειν εἴρηται μὲν, οὐχ ἰκανῶς δέ. ἔφαμεν γὰρ τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν ἀλλ' ἴσως ἂν τις αὐτὸ τοῦτο ἀγνοῶν ἐρωτήσῃεν, τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τί ποτ' ἐστὶ, καὶ ποῦ ἐστὶν ὁ ὀρθὸς λόγος; ἔστιν οὖν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν, ὅταν τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς μὴ κωλύῃ τὸ λογιστικὸν ἐνεργεῖν τὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν. τότε γὰρ ἡ πράξις ἔσται κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ τι τῆς ψυχῆς τὸ μὲν χειρὸν ἔχομεν τὸ δὲ βέλτιον, αἰεὶ δὲ τὸ χειρὸν τοῦ βελτίονος ἔνεκεν ἐστίν, ὥσπερ ἐπὶ σώματος καὶ ψυχῆς τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἔνεκεν, καὶ τότε ἐροῦμεν ἔχειν τὸ σῶμα καλῶς, ὅταν οὕτως ἔχη ὥστε μὴ κωλύειν, ἀλλὰ καὶ συμβάλλεσθαι καὶ συμπαρορμᾶν πρὸς τὴν ψυχὴν ἐπιτελεῖν τὸ αὐτῆς ἔργον (τὸ γὰρ χειρὸν τοῦ βελτίονος ἔνεκεν, πρὸς τὸ συνεργεῖν τῷ βελτίονι) ὅταν οὖν τὰ πάθη μὴ κωλύωσι τὸν νοῦν τὸ αὐτοῦ ἔργον ἐνεργεῖν, τότε ἔσται τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον γινόμενον. Ναί, ἀλλ' ἴσως εἴποι τις ἂν, ὅταν πῶς ἔχωσι τὰ πάθη, οὐ κωλύουσι, καὶ πότε οὕτως ἔχουσιν; οὐ γὰρ οἶδα. τὸ δὲ τοιοῦτον οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ῥάδιον.

οὐδὲ γὰρ ὁ ἰατρός ἀλλ' ὅταν εἴπη τῷ πυρέττοντι πτισάνην προσφέρεσθαι, τοῦ δὲ πυρέττειν πῶς αἰσθάνομαι; ὅταν, φησίν, ὀρᾶς ὠχρὸν ὄντα τὸ δ' ὠχρὸν πῶς εἰδήσω; ἐνταῦθα δὴ συνιέτω ὁ ἰατρός εἰ γὰρ μὴ ἔχεις παρὰ σαυτῷ, φησί, τῶν γε τοιούτων αἴσθησιν, οὐκ ἔτι. ὡσαύτως ὑπὲρ τῶν ἄλλων κοινός ἐστι τῶν τοιούτων ὁ λόγος. ὁμοίως δ' ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν παθῶν τοῦ γνωρίζειν δεῖ γὰρ αὐτὸν συμβάλλεσθαι πρὸς αἴσθησίν τι.

Ἐπιζητήσῃε δ' ἂν τις ἴσως καὶ τὸ τοιοῦτον ἄρα γε ἔργῳ εἰδήσας ταῦτα καὶ δὴ εὐδαίμων ἔσομαι; οἴονται γάρ. τὸ δ' ἐστὶν οὐ τοιοῦτον. οὐδεμία γὰρ οὐδὲ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν παραδίδωσι τῷ μανθάνοντι τὴν χρῆσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὴν ἕξιν μόνον οὕτως οὐδ' ἐνταῦθα παραδίδωσιν τὸ εἰδήσαι ταῦτα τὴν χρῆσιν (ἢ γὰρ εὐδαιμονία ἐστὶν ἐνέργεια, ὡς φαμέν), ἀλλὰ τὴν ἕξιν, οὐδ' ἐν τῷ εἰδέναι ἐξ ὧν ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' ἐκ τοῦ τούτοις χρήσασθαι. τὴν δὲ χρῆσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν τούτων οὐκ ἔστι ταύτης τῆς πραγματείας τὸ παραδιδόναι οὐδὲ γὰρ ἄλλη ἐπιστήμη οὐδεμία τὴν χρῆσιν παραδίδωσιν, ἀλλὰ τὴν ἕξιν.

§ 11. Ἐφ' ἅπασιν δὲ τούτοις ὑπὲρ φιλίας ἀναγκαῖόν ἐστιν εἰπεῖν, τί ἐστὶν καὶ ἐν τίσι καὶ περὶ τί ἐπειδὴ γὰρ ὀρῶμεν παρὰ πάντα τὸν βίον παρατείνουσαν καὶ ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ οὖσαν ἀγαθόν, συμπαραληπτέα ἂν εἴη πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν.

Πρῶτον μὲν οὖν ἴσως ἃ ἀπορεῖται καὶ ζητεῖται, βέλτιον διελθεῖν. πότερον γὰρ ἐστὶν ἡ φιλία ἐν τοῖς ὁμοίοις, ὡσπερ δοκεῖ καὶ λέγεται; καὶ γὰρ «κολιοῖς» φασὶ «παρὰ κολιοῖον ἰζάνει,» καὶ αἰεὶ τοὶ τὸν ὅμοιον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὅμοιον. φασὶν δὲ καὶ κυνός ποτε αἰεὶ καθευδούσης ἐπὶ τῆς αὐτῆς κεραμίδος, ἐρωτηθέντα τὸν Ἐμπεδοκλέα, διὰ τί ποτε ἡ κύων ἐπὶ τῆς αὐτῆς κεραμίδος καθεύδει, εἰπεῖν ὅτι ἔχει τι τῆ κεραμίδι ὅμοιον ἢ κύων, ὡς διὰ τὸ ὅμοιον τὴν κύνα φοιτῶσαν. πάλιν δ' αὖ δοκεῖ ἄλλοις τισὶν ἐν τοῖς ἐναντίοις μᾶλλον ἐγγίνεσθαι ἢ φιλία. «ἐρᾷ μὲν» γάρ, φασὶν, «ὄμβρου γαῖα, ὅταν ξηρὸν πέδον» τὸ δὲ ἐναντίον, φασὶν, τῷ ἐναντίῳ βούλεσθαι φίλον εἶναι. ἐν μὲν γὰρ τοῖς ὁμοίοις οὐδὲ ἐνδέχεσθαι γίνεσθαι. τὸ γὰρ ὅμοιον, φασὶν, τοῦ ὁμοίου οὐδὲν προσδεῖται, καὶ τὰ τοιαῦτα δὴ.

Ἐπι δὲ πότερον ἔργον ἐστὶ φίλον γενέσθαι ἢ ῥάδιον γενέσθαι; οἱ γοῦν κόλακες ταχέως προσεδρεύσαντες φίλοι μὲν οὐκ εἰσίν, φαίνονται δὲ φίλοι εἶναι.

Ἐπι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα ἀπορεῖται, πότερον ἔσται ὁ σπουδαῖος τῷ φαύλῳ φίλος; ἢ οὐ; ἢ μὲν γὰρ φιλία ἐν πίστει καὶ βεβαιότητι, ὁ δὲ φαῦλος ἠκιστα τοιοῦτος καὶ ὁ φαῦλος τῷ φαύλῳ, ἢ οὐδὲ τοῦτο; Πρῶτον μὲν οὖν διοριστέον ἂν εἴη ὑπὲρ φιλίας ποίας σκοποῦμεν. ἔστι γάρ, ὡς οἴονται, φιλία καὶ πρὸς θεὸν καὶ τὰ ἄψυχα, οὐκ ὀρθῶς. τὴν γὰρ φιλίαν ἐνταῦθά φαμεν εἶναι οὗ ἐστὶ τὸ ἀντιφιλεῖσθαι, ἢ δὲ πρὸς θεὸν φιλία οὔτε ἀντιφιλεῖσθαι δέχεται, οὐθ' ὅλως τὸ φιλεῖν ἄτοπον γὰρ ἂν εἴη εἴ τις φαίη φιλεῖν τὸν Δία οὐδὲ δὴ παρὰ τῶν ἀψύχων ἐνδέχεται ἀντιφιλεῖσθαι. φιλία μέντοι καὶ πρὸς τὰ ἄψυχα ἐστίν, οἶον οἶνον ἢ ἄλλο δὴ τῶν τοιούτων. Διὸ δὴ οὔτε τὴν πρὸς τὸν θεὸν φιλίαν ἐπιζητοῦμεν οὔτε τὴν πρὸς τὰ ἄψυχα, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὰ ἔμψυχα, καὶ πρὸς ταῦτα ἐν οἷς ἐστὶ τὸ ἀντιφιλεῖν.

Εἰ δὴ τις μετὰ τοῦτο ἐπισκέψαιτο τί ἐστὶ τὸ φιλητόν, ἔστιν οὖν οὐκ ἄλλο τι ἢ τἀγαθόν. ἕτερον μὲν οὖν ἐστὶ τὸ φιλητόν καὶ τὸ φιλητέον, ὡσπερ καὶ τὸ βουλευτόν καὶ τὸ βουλευτέον. βουλευτόν μὲν γὰρ τὸ ἀπλῶς ἀγαθόν, βουλευτέον δὲ τὸ ἐκάστῳ ἀγαθόν οὕτω καὶ φιλητόν μὲν τὸ ἀπλῶς ἀγαθόν, φιλητέον δὲ τὸ αὐτῷ ἀγαθόν, ὥστε τὸ μὲν φιλητέον καὶ φιλητόν, τὸ δὲ φιλητόν οὐκ ἔστι φιλητέον.

Ἐνταῦθα οὖν ἐστὶν καὶ διὰ τὸ τοιοῦτον ἡ ἀπορία, πότερόν ἐστιν ὁ σπουδαῖος τῷ φαύλῳ φίλος ἢ οὐ. συνήπται γὰρ πως τἀγαθῷ τὸ αὐτῷ ἀγαθόν καὶ τὸ φιλητέον τῷ φιλητῷ, ἔχεται δὲ καὶ ἀκολουθεῖ τῷ

ἀγαθῷ καὶ τὸ ἡδὺ εἶναι καὶ τὸ συμφέρον. ἢ μὲν οὖν τῶν σπουδαίων φιλία ἐστίν, ὅταν ἀντιφιλῶσιν ἀλλήλους φιλοῦσι δὲ ἀλλήλους, ἢ φιλητοὶ φιλητοὶ δέ, ἢ ἀγαθοί. οὐκοῦν ὁ σπουδαῖος, φησίν, τῷ φαύλῳ οὐκ ἔσται φίλος; ἔσται μὲν οὖν. ἐπειδὴ γὰρ τἀγαθῷ ἠκολούθει τὸ συμφέρον καὶ τὸ ἡδὺ, ἢ ἐστὶν φαῦλος ὢν ἡδύς, ταύτη φίλος πάλιν αὖ συμφέρων, ἢ συμφέρων, ταύτη φίλος. ἀλλ' οὐκ ἔσται γε κατὰ τὸ φιλητὸν ἢ τοιαύτη φιλία. φιλητὸν γὰρ ἦν τἀγαθόν, ὁ δὲ φαῦλος οὐ φιλητός οὐ γὰρ ἀλλὰ κατὰ τὸ φιλητέον εἰσὶν γὰρ ἀπὸ τῆς παντελοῦς φιλίας, τῆς ἐν τοῖς σπουδαίοις, καὶ αὗται αἱ φιλίαι, ἢ τε κατὰ τὸ ἡδὺ καὶ ἢ κατὰ τὸ συμφέρον.

Ὅ οὖν κατὰ τὸ ἡδὺ φιλῶν οὐ φιλεῖ τὴν κατὰ τὸ ἀγαθὸν φιλίαν, οὐδὲ ὁ κατὰ τὸ συμφέρον εἰσὶν δὲ καὶ αἱ φιλίαι αὗται, ἢ τε κατὰ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἢ κατὰ τὸ ἡδὺ καὶ ἢ κατὰ τὸ συμφέρον, οὐχ αἱ αὐταὶ μὲν, οὐ παντελῶς δὲ οὐδὲ ἀλλότριαι ἀλλήλων, ἀλλ' ἀπὸ ταύτου πως ἠρτημέναι εἰσὶν. οἷον φαμὲν ἰατρικὸν τὸ μαχαίριον, ἰατρικὸν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἰατρικὴν τὴν ἐπιστήμην ταῦτα οὐχ ὁμοίως λέγονται, ἀλλὰ τὸ μὲν μαχαίριον τῷ χρήσιμον εἶναι πρὸς ἰατρικὴν ἰατρικὸν λέγεται, ὁ δ' ἄνθρωπος τῷ ποιητικὸς εἶναι ὑγιείας, ἢ δ' ἐπιστήμη τῷ αἰτία εἶναι καὶ ἀρχή. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ φιλίαι οὐχ ὡσαύτως, ἢ τε τῶν σπουδαίων ἢ διὰ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἢ κατὰ τὸ ἡδὺ καὶ ἢ κατὰ τὸ συμφέρον. οὐδὲ δὴ ὁμωνύμως λέγονται, ἀλλ' οὐκ εἰσὶν μὲν αἱ αὐταί, περὶ ταῦτα δὲ πως καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν εἰσὶν. εἰ δὴ τις λέγοι «ὁ κατὰ τὸ ἡδὺ φιλῶν οὐκ ἔστιν φίλος τούτῳ οὐ γὰρ κατὰ τὸ ἀγαθὸν φίλος ἐστίν,» βαδίζει ὁ τοιοῦτος ἐπὶ τὴν τῶν σπουδαίων φιλίαν, τὴν ἐξ ἀπάντων τούτων οὔσαν, καὶ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἐκ τοῦ ἡδέος καὶ ἐκ τοῦ συμφέροντος, ὥστ' ἀληθῶς οὐκ ἔστιν κατ' ἐκείνην γε τὴν φιλίαν φίλος, ἀλλὰ τὴν κατὰ τὸ ἡδὺ ἢ κατὰ τὸ συμφέρον.

Πότερον οὖν ἔσται ὁ σπουδαῖος τῷ σπουδαίῳ φίλος, ἢ οὔ; οὐδὲν γὰρ προσδεῖται, φησίν, ὁ ὅμοιος τοῦ ὁμοίου. ὁ δὴ τοιοῦτος λόγος ζητεῖ τὴν κατὰ τὸ συμφέρον φιλίαν ἢ γὰρ προσδεῖται ὁ ἕτερος τοῦ ἑτέρου, ταύτη ὄντες φίλοι ἐν τῇ κατὰ τὸ συμφέρον φιλίᾳ εἰσὶν. ἀλλὰ ἕτερα διώρισται ἢ κατὰ τὸ συμφέρον φιλία καὶ ἢ κατ' ἀρετὴν καὶ ἡδονήν. εἰκὸς δὴ καὶ πολὺ μᾶλλον τούτους πάντα γὰρ αὐτοῖς ὑπάρχει, τἀγαθὸν καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ συμφέρον. ἀλλὰ καὶ ὁ σπουδαῖος τῷ φαύλῳ ἢ γὰρ ἴσως ἡδύς, ταύτη καὶ φίλος. καὶ ὁ φαῦλός γε τῷ φαύλῳ ἢ γὰρ ἴσως τὸ αὐτὸ αὐτοῖς συμφέρει, ταύτη φίλοι. ὁρῶμεν γὰρ τοῦτο γινόμενον, ὅταν τὸ αὐτὸ ἢ τὸ συμφέρον, φίλους τούτους διὰ τὸ συμφέρον, ὥστ' οὐδὲν κωλύσει καὶ φαύλοις οὔσιν ταυτόν τι συμφέρειν.

Βεβαιωτάτη μὲν οὖν καὶ μονιμωτάτη καὶ καλλίστη ἢ ἐν τοῖς σπουδαίοις φιλία, ἢ κατ' ἀρετὴν καὶ τἀγαθὸν οὔσα, εἰκότως. ἢ μὲν γὰρ ἀρετὴ ἀμετάπτωτον, δι' ἣν ἢ φιλία, ὥστε εἰκὸς τὴν φιλίαν τὴν τοιαύτην ἀμετάπτωτον εἶναι, τὸ δὲ συμφέρον οὐδέποτε ταυτόν διὸ ἢ διὰ τὸ συμφέρον φιλία οὐ βεβαία, ἀλλὰ τῷ συμφέροντι συμμεταπίπτει ὁμοίως καὶ ἢ κατὰ τὴν ἡδονήν. Ἡ μὲν οὖν τῶν βελτίστων φιλία ἢ κατ' ἀρετὴν γινομένη ἐστίν, ἢ δὲ τῶν πολλῶν ἢ κατὰ τὸ συμφέρον, ἢ δὲ κατὰ τὴν ἡδονὴν ἐν τοῖς φορτικοῖς καὶ τυχοῦσιν.

Συμβαίνει δὲ καὶ ἀγανακτεῖν, ὅταν φαύλοις ἐντύχωσιν τοῖς φίλοις, καὶ θαυμάζειν ἔστι δὲ οὐδὲν ἄτοπον. ὅταν γὰρ ἢ φιλία λάβῃ τὴν ἡδονὴν ἀρχήν, δι' ἣν φίλοι εἰσὶν, ἢ τὸ συμφέρον, ἅμα ταῦτ' ἀπολείπει καὶ ἢ φιλία οὐ διαμένει. πολλάκις δὲ μένει μὲν ἢ φιλία, κακῶς δ' ἐχρήσατο τῷ φίλῳ, διὸ ἀγανακτοῦσιν ἔστι δὲ οὐδὲ τοῦτο ἄλογον. οὐ γὰρ δι' ἀρετὴν ἢ φιλία σοὶ πρὸς τοῦτον ὑπῆρχεν, διὸ οὐδ' ἄτοπον μηδὲν ποιεῖν αὐτὸν τῶν κατ' ἀρετὴν. ἀγανακτοῦσιν οὖν οὐκ ὀρθῶς. δι' ἡδονὴν γὰρ ποιησάμενοι τὴν φιλίαν, τὴν δι' ἀρετὴν οἶοντα δεῖν αὐτοῖς ὑπάρχειν τὸ δ' οὐ δυνατόν οὐ γὰρ ἐστὶν ἢ δι' ἡδονὴν καὶ τὸ συμφέρον ἀρετῆς ἐχομένη. κοινωσάμενοι οὖν ἡδονῇ ἀρετὴν ζητοῦσιν, οὐκ ὀρθῶς οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ τῇ ἡδονῇ καὶ τῷ συμφέροντι ἢ ἀρετῇ, ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ ἀμφοτέρα ταῦτα

ἀκολουθεῖ. ἄτοπον γὰρ εἰ μή τις οἰήσεται τοὺς σπουδαίους αὐτοὺς αὐτοῖς ἡδίστους εἶναι καὶ γὰρ οἱ φαῦλοι, ὡς φησιν Εὐριπίδης, αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἡδεῖς εἰσὶν «κακὸς κακῶ» γὰρ «συντέτηκεν.» οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ τῇ ἡδονῇ ἢ ἀρετῇ, ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ ἢ ἡδονῇ ἀκολουθεῖ.

Πότερον δὲ καὶ δεῖ ἐν τῇ τῶν σπουδαίων φιλίᾳ τὴν ἡδονὴν εἶναι, ἢ οὐ δεῖ; ἄτοπον γὰρ τὸ μὴ φάναι δεῖν. εἰ γὰρ ἀφελεῖς αὐτῶν τὸ ἡδεῖς εἶναι ἀλλήλοις, ἄλλους ποιοῦνται φίλους εἰς τὸ συζῆν, τοὺς ἡδεῖς εἰς γὰρ τὸ συζῆν οὐδὲν μεῖζόν ἐστι τοῦ ἡδεῖς εἶναι ἄτοπον οὖν τὸ μὴ οἶσθαι δεῖν τοὺς σπουδαίους μάλιστα ἀλλήλοις συζῆν τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν ἄνευ τοῦ ἡδέος δέοι ἂν ἄρα, ὡς ἔοικεν, μάλιστα τούτοις ὑπάρχειν τὸ ἡδέσιν εἶναι.

Ἐπεὶ δὲ διήρηνται αἱ φιλίαι εἰς τρία εἶδη, καὶ ἐν ταύταις ἠπορεῖτο, πότερον ἐν ἰσότητι ἢ φιλία ἐγγίνεται ἢ ἐν ἀνισότητι ἔστιν οὖν κατ' ἀμφοτέρα. ἢ μὲν γὰρ καθ' ὁμοιότητα ἢ τῶν σπουδαίων καὶ ἢ τελεία φιλία ἢ δὲ κατ' ἀνομοιότητα ἢ κατὰ τὸ συμφέρον. τῷ γὰρ εὐπόρῳ ὁ πένης διὰ τὴν ἔνδειαν ὧν ὁ πλούσιος εὐπορεῖ φίλος ἐστί, καὶ τῷ σπουδαίῳ ὁ φαῦλος διὰ ταυτό διὰ γὰρ τὴν ἔνδειαν τὴν τῆς ἀρετῆς, παρ' οὗ οἶεται αὐτῷ ἔσσεσθαι, διὰ τοῦτο τούτῳ φίλος. γίνεται οὖν ἐν τοῖς ἀνομοίοις φιλία κατὰ τὸ συμφέρον διὸ καὶ Εὐριπίδης ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖ', ὅταν ξηρὸν πέδον ὡς ἐναντίους οὖσιν τούτοις ἐγγίγνεται φιλία ἢ διὰ τὸ συμφέρον. καὶ γὰρ εἰ θέλεις τὰ ἐναντιώτατα ποιῆσαι πῦρ καὶ ὕδωρ, ταῦτα ἀλλήλοις χρήσιμα εἰσὶν. τὸ γὰρ πῦρ φασίν, ἐὰν μὴ ἔχη ὑγρὸν, φθειρεσθαι, ὡς τοῦτ' αὐτῷ παρασκευάζον ὡσπερ τροφήν τινά, ταύτην δὲ τοσαύτην, ὅσης κρατήσειεν ἂν ἂν μὲν γὰρ πλεῖον ποιήσης τὸ ὑγρὸν, ἐπικρατήσαν ποιήσει φθειρεσθαι τὸ πῦρ, ἐὰν δὲ σύμμετρον, συνοίσει. δηλὸν οὖν ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἐναντιωτάτοις φιλία ἐγγίνεται διὰ τὸ συμφέρον.

Ἀνάγονται δὲ πᾶσαι αἱ φιλίαι, καὶ αἱ ἐν ἰσότητι καὶ αἱ ἐν ἀνισότητι, εἰς τὰς διηρημένας τρεῖς. Ἔστιν δ' ἐν ἀπάσαις ταῖς φιλίαις διαφορὰ γινομένη πρὸς ἀλλήλους, ὅταν μὴ ὁμοίως φιλοῦσιν ἢ εὖ ποιῶσιν ἢ ὑπηρετῶσιν ἢ ὅ τι ἂν τῶν τοιούτων ὅταν μὲν γὰρ ὁ μὲν ἐκτενῶς ποιῇ ὁ δ' ἐλλείπη, κατὰ τὴν ἔλλειψιν τὸ ἐγκλημα καὶ ἢ μέμψις. οὐ μὴν ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν τοιούτων ὧν τὸ αὐτὸ ἐστὶ τέλος τῆς φιλίας, οἷον εἰ ἀμφοτέροι κατὰ τὸ συμφέρον ἀλλήλοις φίλοι ἢ κατὰ τὸ ἡδὺ ἢ κατ' ἀρετήν, εὐδελος ἢ ἔλλειψις ἢ παρὰ τοῦ ἐτέρου, ἐὰν οὖν πλείω ἀγαθὰ σύ μοι ποιῆς ἢ ἐγὼ σοί, οὐδ' ἀμφισβητῶ ἔτι μὴ οὐ δεῖν σε μᾶλλον ὑπ' ἐμοῦ φιλεῖσθαι ἐν τῇ δὲ φιλίᾳ μὴ διὰ ταῦτο φίλοι ἐσμέν, μᾶλλον αἱ διαφοραὶ. ἀδελος γὰρ ἢ ἔλλειψις παρ' ἐκατέρου. οἷον εἰ ὁ μὲν δι' ἡδονὴν φίλος ἐστὶν ὁ δὲ διὰ τὸ συμφέρον, ἐνταῦθα ἢ ἀμφισβήτησις οὔτε γὰρ ὁ τῷ συμφέροντι ὑπερέχων ἀξίαν οἶεται τὴν ἡδονὴν ἀντικαταλλάττεσθαι τοῦ συμφέροντος, οὔτε ὁ τῇ ἡδονῇ ὑπερέχων ἀξίαν τῆς ἡδονῆς ἐν τῷ συμφέροντι χάριν ἀπολαμβάνειν. διὸ μᾶλλον αἱ διαφοραὶ ἐν ταῖς τοιαύταις φιλίαις γίνονται.

Οἱ δ' ἐν ἀνισότητι φίλοι ὄντες, οἱ μὲν ὑπερέχοντες πλούτῳ ἢ ἄλλῳ τινὶ τοιούτῳ οὐκ οἶονται δεῖν αὐτοὶ φιλεῖν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἐνδεεστέρων οἶονται δεῖν αὐτοὶ φιλεῖσθαι ἔστιν δὲ βέλτιον τὸ φιλεῖν ἢ τὸ φιλεῖσθαι. τὸ μὲν γὰρ φιλεῖν ἐνέργεια τις ἡδονῆς καὶ ἀγαθόν, ἀπὸ δὲ τοῦ φιλεῖσθαι οὐδεμία τῷ φιλουμένῳ ἐνέργεια γίνεται. ἔτι δὲ βέλτιον τὸ γνωρίζειν ἢ τὸ γνωρίζεσθαι τὸ μὲν γὰρ γνωρίζεσθαι καὶ τὸ φιλεῖσθαι καὶ τοῖς ἀψύχοις ὑπάρχει, τὸ δὲ γνωρίζειν καὶ τὸ φιλεῖν τοῖς ἐμψύχοις. ἔτι τὸ εὐπονητικὸν εἶναι βέλτιον ἢ τὸ μὴ ὁ μὲν οὖν φιλοῦν εὐπονητικὸς, ἢ φιλεῖ, ὁ δὲ φιλούμενος, ἢ φιλεῖται, οὐ. ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι διὰ φιλοτιμίαν φιλεῖσθαι μᾶλλον βούλονται ἢ φιλεῖν, διὰ τὸ ἐν τῷ φιλεῖσθαι ὑπεροχὴν τινὰ εἶναι ἀεὶ γὰρ ὁ φιλούμενος ὑπερέχει ἡδονῇ ἢ εὐπορίᾳ ἢ ἀρετῇ, ὁ δὲ φιλότιμος τῆς ὑπεροχῆς ὀρέγεται. καὶ οὐκ οἶονται δεῖν αὐτοὶ φιλεῖν οἱ ἐν ὑπεροχῇ ὄντες ἀντιδιδόναι γὰρ ἐν οἷς ὑπερέχουσιν τοῖς φιλοῦσιν αὐτούς. ἔτι δὲ καὶ ἥττους αὐτῶν εἰσὶν διὸ οὐκ οἶονται δεῖν

φιλεῖν ἀλλὰ φιλεῖσθαι. ὁ δ' ἐνδεής χρημάτων ἢ ἡδονῶν ἢ ἀρετῆς θαύμαζε τὸν ὑπερέχοντα τούτοις, καὶ φιλεῖ διὰ τὸ τούτων ἢ τυγχάνειν ἢ οἶεσθαι τεύξεσθαι.

Εἰσὶν δὲ καὶ τοιαῦτα φιλία ἐξ ὁμοιοπαθείας, ἐκ τοῦ τάγαθόν βούλεσθαι τι εἶναι. οὐκ ἔστιν δὲ ἡ ἐπὶ τούτων γινομένη φιλία πάντα ταῦτα ἔχουσα πολλάκις γὰρ ἄλλω μὲν εἶναι βουλόμεθα τάγαθὰ, συζῆν μὲντοι μετ' ἄλλου. ἀλλὰ ταῦτα πότερον φιλίας δεῖ εἰπεῖν, ἢ τῆς τελείας φιλίας τῆς κατ' ἀρετὴν πάθη; ἐν ἐκείνῃ γὰρ τῇ φιλίᾳ πάντα ταῦτα ἐνυπάρχει καὶ γὰρ συζῆν μετ' οὐδενὸς ἄλλου ἂν θέλομεν (καὶ γὰρ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ συμφέρον, καὶ ἡ ἀρετὴ τῷ σπουδαίῳ ὑπάρχει) καὶ τάγαθὰ τούτῳ μάλιστα βουλοίμεθ' ἂν, καὶ τὸ ζῆν καὶ τὸ εὖ ζῆν οὐκ ἄλλω τινὶ ἢ τούτῳ.

Πότερον δ' ἐστὶν αὐτῷ φιλία καὶ πρὸς αὐτὸν φιλία, ἢ οὐ, νῦν μὲν ἀφείσθω, ὕστερον δ' ἐροῦμεν. πάντα δὲ βουλόμεθα ἡμῖν αὐτοῖς καὶ γὰρ συζῆν μεθ' ἡμῶν αὐτῶν βουλόμεθα (ἴσως δὲ τοῦτο καὶ ἀναγκαῖον) καὶ τὸ εὖ ζῆν καὶ τὸ ζῆν καὶ τὸ βούλεσθαι τάγαθόν, οὐκ ἄλλω τινὶ. ἔτι ὁμοιοπαθεῖς ἡμῖν αὐτοῖς μάλιστα ἐσμέν ἂν γὰρ προσπαισώμεν ἢ ἄλλω τινὶ περιπέσωμεν τῶν τοιούτων, εὐθὺς λυπούμεθα. διὸ δόξειεν ἂν οὕτως εἶναι αὐτῷ πρὸς αὐτὸν φιλία.

Τὰ δὲ τοιαῦτα, οἷον τὴν ὁμοιοπάθειαν καὶ τὸ εὖ ζῆν καὶ τὰ ἄλλα, ἦτοι εἰς τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς φιλίαν ἀναφέροντες λέγομεν ἢ εἰς τὴν τελείαν ἐν ἀμφοτέραις γὰρ πάντα ταῦτα ὑπάρχει καὶ γὰρ καὶ τὸ συζῆν καὶ τὸ εἶναι βούλεσθαι καὶ τὸ εὖ εἶναι καὶ τᾶλλα πάντα ἐν ταύταις ἐστίν.

Ἔτι δὲ ἴσως ἂν δόξειεν, ἐν οἷς ἐστὶ δίκαιον, ἐν τούτοις καὶ φιλίαν εἶναι διὸ καὶ ὅσα περ δικαίων εἶδη, τοσαῦτα καὶ φιλῶν. τὸ δὲ δίκαιόν ἐστὶν καὶ ξένῳ πρὸς πολίτην καὶ δούλῳ πρὸς δεσπότην καὶ πολίτη πρὸς πολίτην καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα καὶ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα, καὶ ὅσαι ἀπλῶς ἄλλαι κοινωνίαι καὶ φιλία ἔνεισιν ἐν ἐκάστοις τούτων. βεβαιοτάτη δ' ἂν δόξειεν εἶναι τῶν φιλῶν ἡ ξενικὴ οὐ γὰρ ἐστὶν οὐδὲν αὐτοῖς τέλος κοινὸν ὑπὲρ οὗ ἀμφισβητοῦσιν, οἷον ἐν τοῖς πολίταις διαμφισβητοῦντες γὰρ πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὴν ὑπεροχὴν οὐ μένουσιν φίλοι ὄντες.

Ἐχόμενον δ' ἂν εἴη νῦν τοῦτ' εἰπεῖν, πότερόν ἐστι πρὸς αὐτὸν φιλία, ἢ οὐ. ἐπεὶ δ' οὖν ὀρώμεν, ὥσπερ καὶ μικρὸν ἐπάνω ἐλέγομεν, ὅτι ἐκ μὲν τῶν καθ' ἕκαστα τὸ φιλεῖν γνωρίζεται τὰ δὲ καθ' ἕκαστα αὐτοὶ αὐτοῖς ἂν μάλιστα βουλοίμεθα (καὶ γὰρ τάγαθὰ καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ εὖ εἶναι ὁμοιοπαθέστατοι δ' αὐτοῖς ἡμῖν ἐσμέν καὶ συζῆν δὲ μεθ' ἑαυτῶν μάλιστα βουλόμεθα) ὥστ' εἰ μὲν ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα γνωρίζεται ἡ φιλία, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα ἡμῖν αὐτοῖς ἂν βουλοίμεθα ὑπάρχειν, δῆλόν ἐστὶν ὡς ἔστι πρὸς αὐτοὺς φιλία, ὥσπερ καὶ τὴν ἀδικίαν ἔφαμεν πρὸς αὐτὸν εἶναι. ἐπειδὴ γὰρ ἕτερος μὲν ὁ ἀδικῶν ἕτερος δὲ ὁ ἀδικούμενος, ὁ αὐτὸς δ' εἷς ἐστὶν ἕκαστος, διὰ τὸ τοιοῦτον οὐκ ἐδόκει εἶναι πρὸς αὐτὸν ἀδικία ἔστι μὲντοι, ὡς ἔφαμεν σκοποῦντες ἐπὶ τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν, ἐπειδὴ ἐστὶ πλείω, ὅταν ταῦτα μὴ ὁμονοῶσιν, τότε εἶναι πρὸς αὐτὸν τὴν ἀδικίαν. ὁμοίως οὖν τούτῳ καὶ ἡ φιλία δόξειεν ἂν εἶναι πρὸς αὐτόν. ἐπειδὴ γὰρ ὁ φίλος ἐστίν, ὡς φαμέν, ὅταν βουλώμεθα σφόδρα φίλον εἰπεῖν, μία φαμέν ψυχὴ ἢ ἐμὴ καὶ ἡ τούτου ἐπεὶ οὖν ἐστὶ τῆς ψυχῆς πλείω μέρη, τότε ἔσται μία ψυχὴ, ὅταν συμφωνῶσι πρὸς ἀλληλα ὁ τε λόγος καὶ τὰ πάθη (οὕτω γὰρ μία ἔσται) ὥστε μᾶς γενομένης ἔσται πρὸς αὐτὸν φιλία.

Αὕτη δ' ἔσται ἡ πρὸς αὐτὸν φιλία ἐν τῷ σπουδαίῳ τούτῳ γὰρ μόνῳ τὰ τῆς ψυχῆς εὖ ἔχουσιν μέρη πρὸς ἀλληλα τῷ μὴ διαφέρεσθαι, ἐπεὶ ὁ γε φαῦλος οὐδέποτε ἐστὶν αὐτὸς αὐτῷ φίλος, μάχεται γὰρ αἰεὶ ἑαυτῷ. ὁ γοῦν ἀκρατής, ὅταν πράξῃ τι τῶν καθ' ἡδονήν, μετ' οὐ πολὺ μεταμελεῖται καὶ κακίζει αὐτὸς αὐτόν ὁμοίως ἐπὶ τῶν ἄλλων κακιῶν ὁ φαῦλος ἔχει. διατελεῖ γὰρ αὐτὸς αὐτῷ μαχόμενος καὶ ἐναντιούμενος.

Ἔστιν δὲ φιλία καὶ ἐν ἰσότητι, οἷον ἢ μὲν τῶν ἐταίρων ἐν ἰσότητι ἀριθμῶ καὶ δυνάμει ἀγαθοῦ (οὐδέτερος γὰρ αὐτῶν ἐστὶν ἄξιος θατέρου πλέον ἔχειν οὔτε κατ' ἀριθμὸν ἀγαθῶν οὔτε κατὰ δυνάμιν οὔτε κατὰ μέγεθος, ἀλλὰ τὸ ἴσον ἴσοι γὰρ τινες ἐθέλουσιν εἶναι οἱ ἐταῖροι) ἐν ἀνισότητι δὲ ἢ πατὴρ πρὸς υἱόν, καὶ ἀρχομένου καὶ ἀρχοντος, καὶ κρείττονος καὶ χείρονος, καὶ γυναικὸς καὶ ἀνδρός, καὶ ἀπλῶς ἐν οἷς ἐστὶν ὁ τὴν τοῦ χείρονος καὶ κρείττονος τάξιν ἔχων ἐν τῇ φιλίᾳ. αὕτη γὰρ ἐστὶν ἢ ἐν ἀνισότητι φιλία κατὰ λόγον. οὐδέποτε γὰρ ἐπ' ἀγαθοῦ δώσει οὐδεις ἴσον ἂν δοίῃ τῷ βελτίονι καὶ τῷ χείρονι, ἀλλὰ μεῖζον τῷ καθ' ὑπεροχὴν ὄντι ἀεί. τοῦτο δ' ἴσον ἐστὶν τῷ λόγῳ ἴσον γὰρ πῶς ἐστὶν ὁ τὸ ἔλαττον ἔχων ἀγαθὸν χείρων ὢν τῷ μεῖζον ἔχοντι κρείττονι ὄντι.

§ 12. Τῶν δὲ φιλιῶν ἀπασῶν τῶν εἰρημένων τούτων μάλιστα πῶς ἐγγίνεται τὸ φιλεῖν ἐν τῇ συγγενικῇ, καὶ ταῦτα ἐν τῇ πατρὶ πρὸς υἱόν. καὶ διὰ τί ποτε ὁ πατήρ τὸν υἱὸν μᾶλλον φιλεῖ ἢ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα; πότερον οὖν, ὡς ἐνιοὶ λέγοντες ὀρθῶς πρὸς γε τοὺς πολλοὺς, ὅτι ὁ μὲν πατήρ εὐεργέτηκέν πῶς τὸν υἱόν, ὁ δ' υἱὸς χάριν ὀφείλει τῆς εὐεργεσίας; αὕτη μὲν οὖν ἢ αἰτία καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸ συμφέρον φιλίᾳ δόξειεν ἂν ὑπάρχειν ὡσπερ δὲ καὶ κατὰ τὰς ἐπιστήμας ὀρῶμεν ἔχον, οὕτω πῶς ἔχει καὶ ἐν ταῦθα. λέγω δ' οἷον ἐστὶν ἔστι μὲν ὢν τὸ αὐτὸ τέλος τε καὶ ἐνέργεια, καὶ οὐκ ἄλλο τι παρὰ τὴν ἐνέργειαν τέλος, οἷον τῷ αὐλητῇ ἢ αὐτῇ ἐνέργειᾳ καὶ τέλος (τὸ γὰρ αὐλεῖν καὶ τέλος αὐτῷ ἐστὶ καὶ ἐνέργεια), ἀλλ' οὐ τῇ οἰκοδομικῇ (καὶ γὰρ ἕτερον τέλος παρὰ τὴν ἐνέργειαν) ἐστὶν οὖν ἢ φιλία ἐνέργειά τις, οὐδὲν δὲ ἐστὶν ἄλλο τέλος παρὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ φιλεῖν, ἀλλὰ τοῦτο αὐτό. ὁ μὲν οὖν πατήρ ἐνεργεῖ πῶς ἀεί μᾶλλον παρὰ τὸ αὐτοῦ τι εἶναι ποίημα τὸν υἱόν. τοῦτο δ' ὀρῶμεν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὃν πάντες γὰρ πρὸς ὃ ἂν αὐτοὶ ποιήσωσιν, πρὸς τοῦτό πῶς καὶ εὖνοι εἰσὶν. ὁ οὖν πατήρ εὖνοεῖ πῶς πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὄντα ποίημα, τῇ μνήμῃ καὶ τῇ ἐλπίδι ἀγόμενος διὸ μᾶλλον φιλεῖ ὁ πατήρ τὸν υἱὸν ἢ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα.

Δεῖ δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων φιλιῶν τῶν λεγομένων καὶ δοκουσῶν ἐπισκέψασθαι εἰ εἰσὶν φιλία. οἷον ἢ εὖνοια φιλία δοκεῖ. ἀπλῶς μὲν οὖν οὐκ ἂν δόξειεν εἶναι ἢ εὖνοια φιλία (πολλοῖς γὰρ πολλάκις ἢ ἀπὸ τοῦ ἰδεῖν ἢ ἀπὸ τοῦ ἀκοῦσαί τι ὑπὲρ τινος ἀγαθὸν εὖνοι γινόμεθα ἄρ' οὖν ἤδη καὶ φίλοι; ἢ οὐ; οὐ γὰρ εἴ τις ἦν Δαρειῷ εὖνους ἐν Πέρσαις ὄντι, ὡσπερ ἴσως ἦν, εὐθέως καὶ φιλία ἦν αὐτῷ πρὸς Δαρεῖον) ἀλλ' ἀρχὴ μὲν ἂν ποτε φιλίας ἢ εὖνοια δόξειεν εἶναι, γένοιτο δ' ἂν ἢ εὖνοια φιλία, εἰ προσλάβοι βούλησιν τοῦ τάγαθὰ δυνατὸς ὢν πρᾶξαι πράττειν ἐκείνου ἕνεκεν ᾧ ἐστὶν εὖνους. ἐστὶν δ' ἢ εὖνοια τοῦ ἡθους καὶ πρὸς τὸ ἡθος οὐδεις γὰρ λέγεται εὖνους οἶνω ἢ ἄλλῳ τινὶ τῶν ἀψύχων ἀγαθῶν ἢ ἡδέων, ἀλλ' ἂν τις ἦ τὸ ἡθος σπουδαῖος, πρὸς τοῦτον ἢ εὖνοια. οὐκ ἐστὶν δὲ χωρὶς τῆς φιλίας ἢ εὖνοια, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ διὸ δοκεῖ φιλία εἶναι.

Ἡ δ' ὁμόνοιά ἐστὶν μὲν σύνεγγυς τῇ φιλίᾳ, ἐὰν τὴν ὁμόνοιαν λάβῃς τὴν κυρίως λεγομένην. εἰ γὰρ τις Ἐμπεδοκλεῖ ὁμοίως ὑπολαμβάνει καὶ δοκεῖ αὐτῷ τὰ στοιχεῖα εἶναι ἃ κάκεινω, ἄρα γε οὗτος Ἐμπεδοκλεῖ ὁμονοεῖ; ἢ οὐ; ἐπεὶ περὶ τι ἄλλο τοιοῦτον. πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἐστὶν ἢ ὁμόνοια ἐν τοῖς νοητοῖς ἀλλ' ἐν τοῖς πρακτοῖς, καὶ ἐν τούτοις οὐχ ἢ νοοῦσι ταυτόν, ἀλλ' ἢ ἅμα τῷ ταυτόν νοεῖν προαίρεσιν ἔχουσιν περὶ ἃ νοοῦσιν ἐπὶ ταῦτά. εἰ γὰρ ἐννοοῦσιν ἀμφοτέροι ἀρχεῖν, ἀλλ' ὁ μὲν αὐτὸν ὁ δ' αὐτόν, ἄρα γε ἤδη ὁμονοοῦσιν; ἢ οὐ; ἀλλ' εἰ κάγω ἑμαυτὸν βούλομαι ἀρχεῖν κάκεῖνος ἐμέ, οὕτως ἤδη ὁμονοοῦμεν. ἐστὶ δὴ ὁμονοεῖν ἐν τοῖς πρακτοῖς μετὰ βουλήσεως ταύτου. περὶ ἀρχοντος ἄρα κατάστασιν ἐν πρακτοῖς τοῦ αὐτοῦ ἐστὶν ἢ ὁμόνοια ἢ κυρίως λεγομένη.

§ 13. Ἐπεὶ δ' ἐστίν, ὡς φαμέν, αὐτῷ πρὸς αὐτὸν φιλία, πότερον ὁ σπουδαῖος ἔσται φίλαυτος ἢ οὐ; ἐστὶν δὲ φίλαυτος ὁ αὐτοῦ ἕνεκεν πάντα πράττων ἐν τοῖς κατὰ τὸ λυσιτελές. ὁ μὲν οὖν φαῦλος φίλαυτος ἐστίν (αὐτὸς αὐτοῦ γὰρ ἕνεκεν πάντα πράττει) ἀλλ' οὐχ ὁ σπουδαῖος. διὰ τοῦτο γὰρ ἐστὶ

σπουδαῖος, ὅτι ἄλλου ἔνεκεν τοῦτο πράττει διὸ οὐκ ἔστιν φίλαυτος. ἀλλ' ὀρμῶσι μὲν ἅπαντες ἐπὶ τάγαθά, καὶ οἴονται αὐτοῖς δεῖν μάλιστα ὑπάρχειν. τοῦτο δέ ἐστι μάλιστα φανερόν ἐπὶ πλούτου καὶ ἀρχῆς. ὁ μὲν οὖν σπουδαῖος ἐκστήσεται τούτων ἄλλω, οὐχ ὡς οὐ προσῆκον αὐτῷ μάλιστα, ἀλλ' ἂν ὀρᾷ ἄλλον δυνησόμενον μᾶλλον τούτοις αὐτοῦ χρῆσθαι οἱ δ' ἄλλοι τοῦτο οὐ ποιήσουσι δι' ἄγνοιαν (οὐ γὰρ οἴονται κακῶς ἂν χρήσασθαι τοῖς τοιούτοις ἀγαθοῖς) ἢ διὰ φιλοτιμίαν τοῦ ἄρχειν. ὁ δὲ σπουδαῖος οὐδέτερον τούτων πείσεται διὸ οὐδὲ φίλαυτος κατὰ γε τὰ τοιαῦτα ἀγαθά. ἀλλ' εἰ ἄρα, κατὰ τὸ καλόν. τούτου γὰρ μόνον ἄλλω οὐκ ἂν ἐκσταίῃ, τὰ δὲ συμφέροντα καὶ ἡδέα ἐκστήσεται. τὴν μὲν οὖν κατὰ τὸ καλὸν αἴρεσιν φίλαυτος ἔσται τὴν δὲ κατὰ τὸ συμφέρον καὶ καθ' ἡδονὴν λεγομένην οὐκ ἔσται ὁ σπουδαῖος, ἀλλὰ ὁ φαῦλος.

§ 14. Πότερον δέ ποτε ὁ σπουδαῖος φιλήσει αὐτὸς ἑαυτὸν μάλιστα ἢ οὐ; ἔστι μὲν οὖν αὐτὸς αὐτὸν μάλιστα ὡς φιλήσει, ἔστι δ' ὡς οὐ. ἐπειδὴ γὰρ φαμεν τὸν σπουδαῖον ἐκστήσεσθαι τῶν ἀγαθῶν τῶν κατὰ τὸ συμφέρον τῷ φίλῳ, τὸν φίλον μᾶλλον αὐτοῦ φιλήσει. ναί, ἀλλ' ἢ τούτων ἐξιστάμενος τῷ φίλῳ αὐτῷ τὸ καλὸν περιποιεῖται, ταύτη ἐξίσταται τῶν τοιούτων. ἔστι μὲν οὖν ὡς τὸν φίλον αὐτὸς αὐτοῦ μᾶλλον φιλεῖ, ἔστι δὲ ὡς αὐτὸς αὐτὸν μάλιστα κατὰ μὲν γὰρ τὸ συμφέρον τὸν φίλον, κατὰ δὲ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν αὐτὸς αὐτὸν μάλιστα αὐτῷ γὰρ ταῦτα περιποιεῖται κάλλιστα ὄντα. ἔστι μὲν οὖν καὶ φιλάγαθος, οὐ φίλαυτος μόνον γὰρ, εἵπερ φιλεῖ αὐτὸς ἑαυτόν, ὅτι ἀγαθός. ὁ δὲ φαῦλος φίλαυτος οὐδὲν γὰρ ἔχει δι' ὃ φιλήσει αὐτὸς ἑαυτὸν οἷον καλόν τι, ἀλλ' ἄνευ τούτων αὐτὸς ἑαυτὸν φιλήσει, ἢ αὐτός. διὸ καὶ οὗτος ἂν κυρίως λέγοιτο φίλαυτος.

§ 15. Ἐχόμενον δ' ἂν εἴη ὑπὲρ αὐταρκειᾶς εἰπεῖν καὶ τοῦ αὐτάρκους, πότερον ὁ αὐτάρκης προσδεῖσεται φιλίας, ἢ οὐ, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτῷ αὐτάρκης ἔσται καὶ κατὰ τοῦτο. λέγουσι γὰρ τοιαῦτα καὶ οἱ ποιηταί ὅταν δ' ὁ δαίμων εὖ διδῷ, τί δεῖ φίλων; ὅθεν καὶ ἡ ἀπορία γίγνεται, πότερον ὁ πάντα τάγαθὰ ἔχων καὶ ὢν αὐτάρκης προσδεῖσεται φίλου; ἢ τότε καὶ μάλιστα; τίνα γὰρ εὖ ποιήσει, ἢ μετὰ τοῦ συμβιώσεται; οὐ γὰρ δὴ μόνος γε διάξει. εἰ τοίνυν τούτων δεῖσεται, ταῦτα δὲ μὴ ἐνδέχεται ἄνευ φιλίας, προσδέοιτ' ἂν ὁ αὐτάρκης φιλίας.

Ἡ μὲν οὖν ἐν τοῖς λόγοις εἰωθυῖα ὁμοιότης λαμβάνεσθαι ἐκ τοῦ θεοῦ οὐτ' ἐκεῖ ὀρθῶς οὐτ' ἂν ἐνταῦθα εἴη χρήσιμος οὐ γὰρ εἰ ὁ θεὸς ἔστιν αὐτάρκης καὶ μηδενὸς δεῖται, διὰ τοῦτ' οὐδ' ἡμεῖς οὐδενὸς δεησόμεθα. ἔστι γὰρ καὶ τοιοῦτός τις λόγος ἐπὶ τοῦ θεοῦ λεγόμενος. ἐπεὶ γὰρ, φησί, πάντα ἔχει τάγαθὰ ὁ θεὸς καὶ ἔστιν αὐτάρκης, τί ποιήσει; οὐ γὰρ καθευδήσει. θεάσεται δὴ τι, φησὶν τοῦτο γὰρ κάλλιστον καὶ οἰκειότατον. τί οὖν θεάσεται; εἰ μὲν γὰρ ἄλλο τι θεάσεται, βέλτιον θεάσεται τι αὐτοῦ. ἀλλὰ τοῦτ' ἄτοπον, τὸ τοῦ θεοῦ ἄλλο τι εἶναι βέλτιον. αὐτὸς ἑαυτὸν ἄρα θεάσεται. ἀλλ' ἄτοπον καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὅς ἂν αὐτὸς ἑαυτὸν κατασκοπῆται, ὡς ἀναισθητῶ ἐπιτιμῶμεν. ἄτοπος οὖν, φησὶν, ὁ θεὸς ἔσται αὐτὸς ἑαυτὸν θεώμενος.

Τί μὲν οὖν ὁ θεὸς θεάσεται, ἀφείσθω ὑπὲρ δὲ τῆς αὐταρκειᾶς οὐ τῆς τοῦ θεοῦ τὴν σκέψιν ποιούμεθα, ἀλλ' ἀνθρωπίνης, πότερον ὁ αὐτάρκης δεῖσεται φιλίας ἢ οὐ; εἰ δὴ τις ἐπὶ τὸν φίλον ἐπιβλέψας ἴδοι τί ἐστι καὶ ὁποῖός τις ὁ φίλος, τοιοῦτος οἷος ἕτερος εἶναι ἐγώ, ἂν γε καὶ σφόδρα φίλον ποιήσης, ὥσπερ τὸ λεγόμενον «ἄλλος οὗτος Ἡρακλῆς, ἄλλος φίλος ἐγώ.» ἐπεὶ οὖν ἔστι καὶ χαλεπώτατον, ὥσπερ καὶ τῶν σοφῶν τινες εἰρήκασιν, τὸ γινῶναι αὐτόν, καὶ ἡδιστον (τὸ γὰρ αὐτὸν εἰδέναί ἡδύ), αὐτοὶ μὲν οὖν αὐτούς ἐξ αὐτῶν οὐ δυνάμεθα θεάσασθαι (ὅτι δ' αὐτοὶ αὐτούς οὐ δυνάμεθα, δηλὸν ἐξ ὧν ἄλλοις ἐπιτιμῶμεν, αὐτοὶ δὲ λανθάνομεν ταῦτα ποιῶντες τοῦτο δὲ γίνεται δι' εὐνοιαν ἢ διὰ πάθος πολλοῖς δὲ ἡμῶν ταῦτα ἐπισκοτεῖ πρὸς τὸ κρίνειν ὀρθῶς) ὥσπερ οὖν ὅταν θέλωμεν αὐτοὶ αὐτῶν τὸ πρόσωπον ἰδεῖν, εἰς τὸ κάτοπτρον ἐμβλέψαντες εἶδομεν, ὁμοίως καὶ ὅταν

αὐτοὶ αὐτοὺς βουλευθῶμεν γινῶναι, εἰς τὸν φίλον ἰδόντες γνωρίσαιμεν ἂν ἔστι γάρ, ὡς φαμέν, ὁ φίλος ἕτερος ἐγώ. εἰ οὖν ἡδὺ μὲν τὸ αὐτὸν εἰδέναι, τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν εἰδέναι ἄνευ ἄλλου φίλου, δέοιτ' ἂν ὁ αὐτάρκης φιλίας πρὸς τὸ αὐτὸς αὐτὸν γνωρίζειν.

Ἔτι δὲ καὶ εἴπερ ἐστὶν καλόν, ὥσπερ ἐστίν, τὸ εὖ ποιεῖν ἔχοντα τὰ παρὰ τῆς τύχης ἀγαθὰ, τίνα εὖ ποιήσῃ; μετὰ τίνος δὲ συμβιώσεται; οὐ γὰρ δὴ μόνος γε διάξει τὸ γὰρ συμβιοῦν ἡδὺ καὶ ἀναγκαῖον. εἰ τοῖνον ταῦτα καλὰ καὶ ἡδέα καὶ ἀναγκαῖα, ταῦτα δὲ μὴ ἐνδέχεται εἶναι ἄνευ φιλίας, προσδέοιτ' ἂν ὁ αὐτάρκης φιλίας.

§ 16. Πότερον δὲ πολλοὺς κτητέον φίλους ἢ ὀλίγους; οὔτε δὴ πολλοὺς, ὡς ἀπλῶς εἶπεῖν, οὔτ' ὀλίγους δεῖ ἀεὶ. πολλῶν μὲν γὰρ ὄντων ἔργον ἐφ' ἕκαστον μερίσαι τὸ φιλεῖν. ἐφ' ἀπάντων γὰρ καὶ τῶν ἄλλων ἐξαδυνατεῖ ἡμῶν ἢ φύσις ἀσθενῆς οὔσα πρὸς τὸ ἐπὶ πολὺ ἀφικνεῖσθαι. οὔτε γὰρ τῇ ὄψει ἐπὶ πολὺ ὀρῶμεν, ἀλλ' ἐὰν πλέον ἀποστήσης τοῦ συμμετρου, ἐλλείπει διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως, οὔτ' ἐπ' ἀκοῆς, οὔτ' ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἀπάντων. ἐλλείπων οὖν τῷ φιλεῖν δι' ἀδυναμίαν καὶ ἐγκλήματ' ἂν τις ἔχοι δικαίως, καὶ οὐκ ἂν εἴη φίλος, μὴ φιλῶν γε ἀλλ' ἢ τῷ γε λόγῳ ἢ δὲ φιλία οὐ τοῦτο βούλεται. ἔτι ἂν ὧσιν πολλοί, οὐκ ἔστιν παύσασθαι λυπούμενον πολλῶν γὰρ ὄντωνεῖκός ἀεὶ περὶ ἕνα γέ τίνα συμβαίνειν τι ἀτύχημα, ὧν γινομένων ἀναγκαῖον λυπεῖσθαι. οὔτ' αὖ πάλιν ὀλίγους, ἕνα ἢ δύο, ἀλλὰ συμμετρους τῷ καιρῷ καὶ τῇ αὐτοῦ ὀρμῇ πρὸς τὸ φιλεῖν.

§ 17. Μετὰ δὲ ταῦτα σκεπτέον ἂν εἴη πῶς δεῖ φίλῳ χρῆσθαι. ἔστι δ' οὐκ ἐν ἀπάσῃ φιλίᾳ ἡ σκέψις, ἀλλ' ἐν ἣ ἡ μάλιστα ἐγκαλοῦσιν ἀλλήλοις οἱ φίλοι. οὐκ ἐγκαλοῦσι δὲ ἐν ταῖς ἄλλαις ὁμοίως, οἷον ἐν τῇ πατρὸς πρὸς υἱὸν οὐκ ἔστιν ἔγκλημα τοιοῦτον οἷον ἀξιοῦσιν ἐν ἐνίαις, ὥσπερ ἐγὼ σοί, οὕτως καὶ σὺ ἐμοί, εἰ δὲ μή, ἐνταῦθα τὸ σφοδρὸν ἔγκλημα ἐν δὲ ἀνίσοις φίλοις οὐκ ἔστι τὸ ἴσον, ἔστι δὲ ἡ πατρὸς πρὸς υἱὸν φιλία ἐν ἀνίσῳ, ὁμοίως ἢ γυναικὸς πρὸς ἄνδρα ἢ οἰκέτου πρὸς δεσπότην, καὶ ὅλως δὲ χείρονος καὶ βελτίονος. οὐχ ἔξουσιν δὲ τὰ τοιαῦτα ἐγκλήματα. ἀλλ' ἐν τοῖς ἴσοις φίλοις καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ φιλίᾳ τὸ τοιοῦτον ἔγκλημα. ὥστε σκεπτέον ἂν εἴη τὸ πῶς δεῖ χρῆσθαι φίλῳ ἐν τῇ ἐν ἴσοις φίλοις φιλίᾳ.